

Životní osud politického vězně Jana Hejátka

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Autor práce: **Bc. Magdalena Brožová**
Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Portmann, Ph.D.

The Individual Life Story of The Political Prisoner Jan Hejátko

Master thesis

Study programme: N7503 – Teacher training for primary and lower-secondary schools
Study branches: 7503T023 – Teacher training for lower-secondary school. Subject -
History
7503T045 – Teacher training for lower-secondary school. Subject -
Civics.

Author: **Bc. Magdalena Brožová**
Supervisor: Mgr. Kateřina Portmann, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Magdalena Brožová
Osobní číslo: P16000664
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obory: Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: Životní osud politického vězně Jana Hejátka
Zadávající katedra: Katedra historie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je na základě analýzy dostupných pramenů (především materiálů uložených v Archivu bezpečnostních složek v Praze a Národním archivu v Praze) a komparace prostudované odborné literatury zrekonstruovat politický proces vedený proti Janu Hejátkovi. Práce se zaměří na analýzu přípravy procesu, obžalobu, hlavní přelíčení, rozsudek a další osud odsouzeného.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek, Praha

Národní archiv, Praha

Literatura:

BLÁHOVÁ, Ivana. Oběti komunistické spravedlnosti: právní aspekty politických procesů 50. let 20. století. Praha: Auditorium, 2013. ISBN 978-80-87284-48-3.

BARTOŠEK, Karel. Český vězeň: svědectví politických vězeňkyň a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-363-1.

HEJL, Vilém. Zpráva o organizovaném násilí. Praha: Univerzum, 1990. ISBN 80-85207-01-X.

KAPLAN, Karel. K politickým procesům v Československu 1948 - 1954. Praha: 1994. ISBN 80-85270-28-5.

KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-75-7.

VEBER, Václav. Třetí odboj ČSR v letech 1948 - 1953. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014. ISBN 978-80-7395-786-5.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Kateřina Lozoviuková, Ph.D.

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: 30. dubna 2017

Termín odevzdání diplomové práce: 30. dubna 2018

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

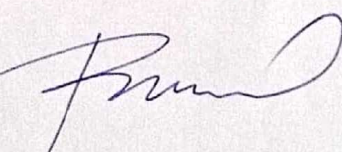
Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 22. 4. 2018

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych poděkovat zejména vedoucí práce Mgr. Kateřině Portmann, Ph.D. za pomoc při zpracování tohoto tématu, poskytnutí materiálů, informací a podnětných rad. Zvláštní dík patří mému otci Miroslavovi Hejátkovi, který mi věnoval svůj čas a ochotně se se mnou podělil o své vzpomínky a poskytl další cenné informace a materiály. Děkuji také zaměstnancům Archivu bezpečnostních složek Ministerstva vnitra v Praze a Národního archivu v Praze za zpřístupnění archivních materiálů. Zvláštní poděkování patří též mé rodině. Můj dík patří v neposlední řadě také všem ostatním, kteří mi jakýmkoli způsobem pomáhali při zpracování této práce.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá osobou Jana Hejátka. Nejprve je prostor věnován politické situaci po druhé světové válce, sociálním dopadům státní politiky a detailněji je pak diskutována politická situace, problematika odsunu německých obyvatel a osídlování Liberecka i Liberce samotného. Následuje kapitola zaměřená na politické perzekuce a politické procesy související s nastupujícím komunistickým režimem. Jádrem práce tvoří kapitola popisující politické procesy s Janem Hejátkem, soudní proces, vazbu i věznění. Prostor je věnován i dopadům věznění Jana Hejátka na jeho rodinu ve formě tzv. mimosoudních perzekucí. Jan Hejátko byl souzen dvakrát, přičemž jeho druhé soudní stíhání je součástí druhého politického procesu bývalého libereckého poslance České strany národně sociální Emila Weilanda.

Práce se pokouší alespoň částečně zaznamenat životní osud Jana Hejátka a jeho rodiny v kontextu tehdejšího režimu a poukázat na nesmyslné, mnohdy nezákonné politické procesy a útrapy politických vězňů i jejich nejbližších.

Klíčová slova

politické procesy, politická perzekuce, Československá strana národně sociální, justice, perzekuce, politické procesy, politický vězeň, trestanecké pracovní tábory při uranových dolech.

Abstract

This diploma thesis deals with the person of Jan Hejátko. At first, space is devoted to the political situation after the Second World War, the social impact of state policy, and in more detail the political situation is discussed, the issue of the displacement of the German inhabitants and the settlement of Liberec and Liberec itself. The following is a political persecution and political processes related to the communist regime. The main part of the thesis is a chapter describing political process with Jan Hejátko, the prison, detention and imprisonment. Separate part is also devoted to the implications of the imprisonment of Jan Hejátko to his family in the form of so-called extrajudicial persecutions. Jan Hejátko was kept in prison twice, while his second prosecution is part of the second political process of the former Liberec member of the Czech National Socialist Party, Emil Weiland.

The work attempts at least partially to record the life of Jan Hejátko and his family in the context of the regime at that time and to point out the absurd, often illegal, political processes and tribulations of political prisoners and their closest ones.

Key words

political processes, political persecution, Czechoslovak National Social Party, justice, persecution, political processes, political prisoner, criminal labor camps at uranium mines.

Obsah

ÚVOD.....	11
1 KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY.....	15
1.1 Kritika pramenů.....	15
1.2 Kritika literatury.....	17
2 POLITICKÉ A SOCIÁLNÍ PROMĚNY LIBERCE A ČESKOSLOVENSKA PO ROCE 1945.....	21
2.1 Politická situace v poválečném Československu.....	21
2.2 Liberec po roce 1945.....	23
3 POLITICKÉ PROCESY A SOUD V LIBERCI.....	30
4 POLITICKÝ PROCES S JANEM HEJÁTKEM.....	44
4.1 Život před zatčením.....	44
4.2 První politický proces Jana Hejátka.....	47
4.3 Život v období mezi tresty a dopady prvního věznění na rodinu.....	59
4.4 Druhý politický proces Emila Weilanda.....	63
4.5 Druhý politický proces Jana Hejátka.....	66
4.6 Život rodiny během výkonu druhého trestu a po propuštění.....	74
ZÁVĚR.....	77
5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	81

5.1 Prameny.....	81
5.1.1 Archivy.....	81
5.1.2 Orální historie.....	81
5.1.3 Online dokumenty.....	81
5.1.4 Soudobý tisk.....	82
5.1.5 Filmové dokumenty, pořady a filmová tvorba.....	82
5.2 Literatura.....	82
5.2.1 Tištěné publikace.....	82
5.2.2 Elektronické publikace, internetové stránky.....	89

Seznam použitých symbolů a zkratek

ABS	Archiv bezpečnostních složek
AV	Akční výbor
ČR	Česká republika
ČSL	Československá strana lidová
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSR	Československá republika
ČSSD	Československá strana sociálně demokratická
ČSSR	Československá socialistická republika
ČT	Česká televize
FNO	Fond národní obnovy
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KAV	Krajský akční výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
MNV	Místní národní výbor
MUKL	Muž určený k likvidaci
NA	Národní archiv v Praze
NF	Národní fronta
NPT	Nápravně pracovní tábory
OŽK	Obchodní a živnostenská komora
PTP	Pomocné technické prapory
RAF	Royal Air Force, Královské letectvo Velké Británie
RNV	Revoluční národní výbor

ROH	Revoluční odborové hnutí
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SDS	Slovenská demokratická strana
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
SVS	Sbor vězeňské stráže
TNP	Tábor nucené práce
TUL	Technická univerzita v Liberci
ÚNV	Ústřední národní výbor
ÚNZ	Útvar nápravných zařízení

ÚVOD

Tato práce mapuje především jeden z politických procesů 50. let 20. století v Československu z Liberce. Komunistický režim začal krátce po nástupu realizovat politické procesy. Jednou z hlavních motivací politických procesů byla snaha státní moci udržet obyvatele Československa ve strachu a potlačit jakýkoli projev opozice vůči vládnoucímu zřízení. Na základě politických procesů soudy odsuzovaly nejen aktivní odpůrce komunistického režimu, ale i takové obyvatele republiky, kteří se ničím závažným neprovinili. Za pozoruhodné můžeme označit i to, že „oběťmi“ soudních procesů a perzekucí se kolikrát stali i samotní členové komunistické strany. Ústrky režimu – mimosoudní perzekuce se pak dotkly i rodinných příslušníků těchto lidí i jejich známých. Vina jednotlivce nehrála během vyšetřování a během soudních přelíčení hlavní roli, úkolem vyšetřovatelů a soudců bylo označit a odsoudit viníka „zločinu“, lhostejno, zda skutečného, nebo fiktivního. Z dnešního pohledu můžeme konstatovat, že mnohdy tito viníci nic nezákonného skutečně nepáchali, pouze v rámci standardních základních práv a svobod demokratických zemí projevíli odpor. Režim potlačil nezávislost soudů, vytvořil vlastní instituci a zákony, které umožnily prosazovat svoje myšlenky a názory a potlačit vše, co bylo pro režim nevhodné či nežádoucí.

Hlavním cílem práce byla demonstrace systému fungování bezpečnostních orgánů a justice během totalitního režimu realizovaná analýzou politického procesu, života jednoho politického vězně. Na základě studia archivních materiálů a odborné literatury jsem chtěla nastínit jaké nezákonné postupy režim a bezpečnostní složky používaly i jaké mechanismy se využívaly k legalizaci některých kroků. Obecným rysem komunistického režimu se stalo nedodržování základních pravidel, které sám utvářel, a dokonce nerespektování některých základních lidských práv a svobod.

Práce detailně popisuje soudní stíhání Jana Hejátka, který byl mým dědečkem. Tato silná motivace stála za touhou prozkoumat detailně oficiální záznamy v archivech,

porovnat je s dochovanou vzpomínkou a zasadit pak celý tento komplex informací do reálií doby. Osoba Jana Hejátka zprvu reprezentovala běžného nového osídlence pohraničí – Liberce. Později se díky své podnikatelské činnosti a asi i politické a domnělé protistátní aktivitě stal jedním z terčů režimu a perzekucí. Jeho soudní kauza se označovala Bohumil Janko a spol a čítala dohromady šest žalovaných a odsouzených. Na Liberecku se jednalo o jeden z prvních monstrprocesů. I vzhledem k pozdějšímu osudu Jana Hejátka je namístě přiblížit další významné liberecké politické procesy raných 50. let, kde mezi nejvýznamnější lze rozhodně zařadit minimálně dvě kauzy, v nichž byli souzeni významní liberečtí politici Emil Weiland a Josef Veverka. Obě kauzy jsou v práci zmíněny, přičemž detailněji je diskutován proces s Emilem Weilandem. Důvod pro hlubší studium Emila Weilanda jsem objevila v druhém soudním procesu s Janem Hejátkem. V tomto procesu stanuli před soudem oba společně. Podrobně jsem analyzovala nejen oba soudní procesy s Janem Hejátkem, ale i jaký mělo odsouzení dopad na rodinu po stránce psychické, společenské i majetkové. Pro dosažení tohoto cíle jsem musela najít propojenost v událostech, které se staly po druhé světové válce jak na politické scéně, tak i v sociální sféře v Československu, zejména pak na Liberecku, a spojit je s životním příběhem jednoho konkrétního stíhaného a perzekvovaného muže.

Jan Hejátka již bohužel nežije. Přesné informace o jeho životě, odsouzení i výkonu trestu tak není možné čerpat přímo od něj, ale jsou využity alternativní informační kanály. To s sebou nese i míru detailu v popisu některých událostí. Není možné se soustředit například na podmínky v trestných zařízeních, ale na druhou stranu je možné zmapovat dostupné informační databáze, vyšetřovací spisy a další archivní materiály i jiné historické prameny a demonstrovat tak oficiální interpretaci jeho mnoha významných životních milníků a zasadit je do kontextu dobových událostí. Neopomenutelným informačním zdrojem jsou v celé práci orální historické prameny jeho potomků, které usazují oficiální informace do reálného kontextu a pocitů rodiny. Navíc ani archivní spisy mnohdy nejsou schopny poskytnout veškeré informace. Tento typ zdroje s sebou však přináší nejasnosti v podobě neúplných záznamů, nečitelných

podpisů a dalšího. Typickým rysem archivních záznamů bylo zkrácení zapsaných informací podle potřeb doby.

Práce je rozdělena do kapitol podle období a událostí, které výrazně ovlivnily další vývoj v Československu, na Liberecku, a které měly souvislost s Janem Hejátkem. V první kapitole jsou popsány politické změny v Československu a na Liberecku po druhé světové válce. Po osvobození republiky i pohraničních oblastí vojsky spojeneckých armád začalo pro republiku období nových možností. Ihned poté začaly probíhat výrazné demografické změny v celé republice. Další mezníkem, v historii ČSR zásadním, je únor 1948, nazývaný jako vítězný, po kterém v ČSR nastaly změny, které ovlivnily dalších více jak 40 let života v Československu. Detailněji je v práci zmapována situace v Liberci, který se stal pro Jana Hejátka novým domovem. Následuje kapitola věnovaná politickým perzekucím a procesům v Liberci, které by se daly označit za jakési markanty doby. Zde jsem věnovala prostor Emilu Weilandovi i Josefu Veverkovi.

Stěžejní je následující kapitola, kde jsem se soustředila na samotného Jana Hejátka. Detailně jsem popsala jeho život po roce 1945, kdy přišel do Liberce, období zdánlivého rozkvětu v letech 1945-1948, celou anabázi soudního procesu, rozsudku, výkonu trestu až po propuštění. Následuje popis krátkého období relativního klidu až po rok 1961, kdy se Jan Hejátka ocitl opět před soudem. Tento proces spojil Jana Hejátka a Emila Weilanda. Každou životní etapu jsem doplnila svědectvími o dopadech perzekucí na Janovu rodinu. Na konci se pak věnuji osobnímu životu Jana Hejátka i jeho rodiny od okamžiku propuštění z vězení v roce 1962 do jeho smrti v roce 1982.

Základními prameny pro dosažení cílů práce byly především svazky uložené v Archivu bezpečnostních složek a spisy nacházející se v Národním archivu v Praze. Ve fondu Vyšetřovacích spisů lze nalézt rozkazy k zatčení, zápisy o domovní či osobní prohlídce, životopisy obviněných, protokoly s výpověďmi, žaloby, rozsudky, protokoly o odvolacím řízení a propouštěcí protokoly. Velmi cenným a přínosným materiálem

k dosažení cílů se staly i personální spisy jednotlivých zaměstnanců Státní bezpečnosti a hlavně osobní výpovědi rodinných příslušníků Jana Hejátka.

Pro dokreslení politické situace a lepší orientaci v dané době se jako dobrý zdroj ukázaly informace z televizních a rozhlasových dokumentů, kterých je právě v letošním roce, kdy je výročí 70 let od nastolení komunistické diktatury, více než dost.

1 KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY

1.1 Kritika pramenů

Důležitým a stěžejním materiálem pro dosažení stanovených cílů se staly vyšetřovací spisy Jana Hejátka, které jsou uloženy v Archivu bezpečnostních složek v Praze. Tyto spisy doplnily informace z Národního archivu v Praze¹.

Materiály získané v těchto institucích obsahují vstupní výsledky, které jsou důležité pro nastínění důvodů uvalení do vazby, dále osobní spisy vězně Jana Hejátka, obžaloby a samotné rozsudky. Jak bude dále podrobněji rozebráno, Jan Hejátka byl vícekrát souzen a vězněn. Důvody soudů byly velmi podobné, jen s jiným průběhem odsouzení a výkonu trestu.

Prameny z archivů jsou odrazem doby, ve které se uskutečnily politické procesy. Často jsou údaje v nich uvedené nepravdivé a zkreslené podle potřeb Státní bezpečnosti (StB). Výsledky byly často prováděny pod fyzickým a psychickým nátlakem právě proto, aby vedly k jasné vině a odsouzení z vlastizrady. V pramenech je používán i specifický způsob vyjadřování. Pro lepší orientaci v pramenech jsem využila práci Prokopa Tomka Svazek StB jako historický pramen². Protože se práce zabývá tresty, které vynášely soudy po druhé světové válce, je potřeba porozumět tehdejší činnosti soudní moci a způsobu její práce, stejně jako poznat blíže soudce samotné. K tomu byly využity vybrané kapitoly ze série Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech.³

¹ Archiv bezpečnostních složek Praha, Národní archiv Praha.

² TOMEK, Prokop: Svazek StB jako historický pramen, in: *Soudobé dějiny* 1, roč. 2005, ISSN 1210-7050, s. 208-214.

³ VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl I.*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2003, ISBN 80-86621-03-0. VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl II.*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2004, ISBN 80-86621-05-7. VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl III.*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2004, ISBN 80-86621-06-5.

Pro zjištění, jak danou situaci vnímali rodinní příslušníci, byla zvolena metoda orální historie⁴. Nejblíží dosud žijící rodinní příslušníci Jana Hejátka – syn a vnučky vypovídali, jak období věznění vnímali oni, případně co si pamatují z vyprávění. V době politických procesů bylo možné psát žádosti o omilostnění popř. o zkrácení trestu. Rodiny se často k této možnosti upínaly. Pro upřesnění, jaké dopady mělo věznění Jana Hejátka pro rodinu, byly důležitým zdrojem informací právě i dopisy psané rodinnými příslušníky s žádostmi o propuštění a rodinný archiv Hejátkových.

Kvalitním zdrojem informací jsou také dokumenty, které byly natočeny na téma politických procesů 50. let a vysílány v České televizi. Patří k nim např. dokumentární seriál *Proces H*⁵, *Historie.cs*⁶, *V zajetí železné opony*⁷ anebo dobově zabarvený seriál *30 případů Majora Zemana*⁸. Pro širokou, i neodbornou, veřejnost lze doporučit seriál *Zdivočelá země*⁹, který vykresluje detaily osidlování pohraničí, počátků politických soudních procesů a způsob výkonu trestu takovýchto lidí. Rok 2018 je velmi bohatým rokem k získání informací z rozhlasových a televizních médií, jelikož se připomíná 70 let od nastolení komunistického režimu v ČSR.

⁴ Metoda orální historie, při níž tazatel získává informace a poznatky od subjektu, který na základě ústního sdělení popisuje události, jimiž byl přímým účastníkem či svědkem, je nyní již nedílnou a uznávanou kvalitativní metodou získávání informací. Více viz VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*, Olomouc 2003, ISBN 80-244-0718-3.

⁵ *Proces H*. Desetidílný cyklus (rež. Martin Vadas, 2009). Významnou spojnici mezi procesem s Miladou Horákovou a procesem s Emilem Weilandem je možné spatřovat v osobě předsedy senátu Karlem Trudákem. Více o Karlu Trudákovi např. JOKLOVÁ, Kateřina: *Politické procesy 50. let - kauza Emil Weiland a spol.*, diplomová práce, Liberec 2008, s. 13-14 nebo VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *c.d.*, pozn. 3, *Díl II.*, s. 33, 35, 42.

⁶ *ČT HistorieCS*. [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/>.

⁷ *ČT V zajetí železné opony*. [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10121085020-v-zajeti-zelezne-opony/dily/>.

⁸ Z dnešního pohledu lehce propagandistický seriál vznikl v letech 1974-1978 v Československé televizi. Na postavě Jana Zemana, který se vrací z koncentračního tábora a stává se policistou, ukazuje důležitost a „správnost“ bezpečnostních složek.

⁹ Seriál vzniklý na motivy románů Jiřího Stránského *Zdivočelá země* a *Aukce* v České televizi v letech 1997, 2001, 2007 a 2012. Letec RAF Jan Maděra se vrací do rodného vybydleného pohraničí, zažívá útrapy spojené s poválečnou dobou i nástupem komunistického režimu. V druhé půlce vykresluje soudní stíhání, výsledky i průběh trestu. I díky době vzniku poskytuje v celku realistický obraz tehdejšího dění, mezilidských vztahů i rodinných osudů.

Velkou „studnou“ informací jsou i webové stránky České televize [totostoleti.cz](http://www.ceskatelevize.cz/totostoleti/)¹⁰, kde lze najít veškeré dokumenty týkající se února 1948, politických procesů, osobní výpovědi politických vězňů a důležité mezníky v historii ČSR i ČR, které byly ovlivněny událostmi roku 1948. A opomenout nelze ani mnoho online dostupných dokumentů¹¹, webových portálů¹² či nově vznikajících mobilních aplikací¹³.

Pro lepší orientaci v rozsudcích a obviněních jsem využila i tehdy platné zákonné normy.

1.2 Kritika literatury

Literaturu, která se stala základní při čerpání potřebných informací pro sepsání diplomové práce, pochopení historických souvislostí, dobového jazyka či dohledání některých zajímavých informací nedostupných v pramenech, je možné rozdělit do několika skupin podle tématu, kterého se týkají. Struktura a obsah práce vyžadovali studium literatury týkající se především témat politické situace po 2. světové válce v Československu a Liberci, osidlování pohraničí, příchod a postupná obměna obyvatel Liberce, perzekuce komunistického režimu po roce 1948, soudy a justice, vězeňství a vězeňská zařízení. Samostatně je potřeba zmínit i téma politických procesů, monstrprocesů, především těch, které úzce souvisely s Libercem anebo Janem Hejátkem.

¹⁰ *ČT Toto století*. [online], 2018 [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/totostoleti/#/>.

¹¹ Např. PADEVĚT, Jiří: *Krvavá léta*. [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <https://www.stream.cz/porady/krvava-leta>.

¹² Např. webové portály: *Konfederace politických vězňů*. [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: www.kpv-cr.cz; *Politictí vězni*. [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: www.politictivezni.cz; *Totalita*. [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: www.totalita.cz; *Paměť národa*. [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: www.pametnaroda.cz..

¹³ Zajímavým počinem v oblasti informování široké veřejnosti a zejména šíření informací mezi mladou generací je mobilní aplikace Místa paměti národa dostupná z www.mistapametinaroda.cz. Aplikace podává v moderní formě informace o místech spjatých s historií 20. století, mezi něž samozřejmě patří i nápravné pracovní tábory z dob komunistických perzekucí.

Podstatným zdrojem informací se staly bakalářské a diplomové práce, které v posledních letech vznikly v Liberci na TUL, Katedře historie¹⁴, ale nejen ty. Téma politických vězňů, perzekucí a obecně osudů lidí zasažených minulým režimem se stává pro novou generaci velmi lákavé a vzniká tak mnoho závěrečných prací mapujících dané téma. Obecně má literatura vyprávějící o dané době některé společné znaky. Rok vzniku publikace je téměř vždy po roce 1989, kdy teprve mohly být detailní a objektivní informace o dané době publikovány. Často je dokument založen na rozhovorech s lidmi, kteří přímo nějakou represi zažili, či doprovázen vzpomínkami těchto lidí. Tématu zpracování „orální historie“ se podrobně věnuje ve své knize Miroslav Vaněk¹⁵.

Téma osidlování pohraničí je diskutované v mnoha publikacích. Pro práci bylo podstatné soustředit se na Liberec. Soustředění nebylo jen v rovině regionu, ale i motivací a aktuální situace v Liberci a okolí, která tu v roce 1945 panovala, a která měla na osidlování vliv. Zde se stala velmi cenným zdrojem informací *Kniha o Liberci*¹⁶ od R. Karpaše poskytující skutečně široký přehled, dále zajímavá bakalářská práce R. Mořky *Osidlování Liberce po druhé světové válce*¹⁷, či kapitola v knize *Liberec* od K. Portmann *Českým městem: Liberec po druhé světové válce*¹⁸.

Celým obdobím 50. let se prolíná problematika perzekuce obyvatel, kteří byli pro vládnoucí stranu a režim nějakým způsobem nebezpeční či nepohodlní. Perzekuce měla mnoho tváří a velmi pěkný přehled poskytuje práce Hany Beranové *Ztraceni i*

¹⁴ HONZÍKOVÁ, Miluše: *Politické procesy padesátých let. Krajský soud v Ústí nad Labem 1953-1954*, diplomová práce, Liberec, 2006; PIKEŠOVÁ, Jana: *Politické procesy padesátých let. Krajský soud v Ústí nad Labem 1955-1956*, diplomová práce, Liberec, 2008; ČECHOVÁ, Eva: *Politické procesy 50. let – politický vězeň Jiří Málek*, diplomová práce, Liberec, 2011; KUŘÍKOVÁ, Lucie: *Politické procesy 50. let – kauza František Šedivý*, diplomová práce, Liberec, 2011; MASOPUSTOVÁ, Petra: *Politický proces s tzv. Zelenou internacionálou na Liberecku*, diplomová práce, Liberec, 2014; KOLOCOVÁ, Petra: *Politické procesy 50. let – kauza Josef Veverka*, bakalářská práce, Liberec, 2012; MLÁDKOVÁ, Barbora: *Politické procesy 50. let – Krajský soud v Liberci 1953 – 1954*, diplomová práce, Liberec, 2005.

¹⁵ VANĚK Miroslav a kol., c.d., pozn. 4.

¹⁶ KARPAŠ, Roman a kol: *Kniha o Liberci*, 1. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.

¹⁷ MOŤKA, Radek: *Osidlování Liberce po druhé světové válce*, bakalářská práce, Liberec 2013.

¹⁸ PORTMANN, Kateřina: *Českým městem: Liberec po druhé světové válce*, in: MELANOVÁ, Miroslava: *Liberec*. Praha, NLN 2017, s. 326-342, ISBN 978-80-7422-484-3.

zatracení¹⁹. Vazbu mezi perzekucemi, které mohly být jak na úrovni mimosoudní, tak na úrovni soudní poskytuje článek Kateřiny Kočové *Liberec v prvních letech komunistické totality – politická perzekuce a politické procesy*²⁰. Téma perzekucí na soudní úrovni přerůstá v téma soudních politických procesů, monstrprocesů. Pro tuto práci byl podstatný monstrproces Emila Weiland a spol., protože Jan Hejátko byl podruhé souzen spolu s Emilem Weilandem. Jde o jeden z monstrprocesů z raných 50. let, z nichž jistě nejznámější je proces s Miladou Horákovou²¹. Emil Weiland je mnohem více spjatý s Libercem a jeho kauze se detailně věnuje Kateřina Joklová ve své diplomové práci²² i článku²³ v časopise *Fontes Nissae/Prameny Nisy*.

Monstrprocesy byly „průvodním jevem“ nástupu komunistického režimu po druhé světové válce, přesněji po únoru 1948. Jedním ze základních děl pro seznámení se s komunistickou dobou a politickými procesy je zajímavá publikace Karla Kaplana a Pavla Palečka *Komunistický režim a politické procesy v Československu*²⁴. Tehdejší režim zřídil Státní soud, který měl za úkol „bojovat s nepřáteli republiky“. Jednalo se o politický soud, který měl působnost po celé republice a soudil jen politické případy. Podrobnosti jeho vzniku a činnosti mapuje článek Róberta Letze²⁵ v *Acta Historica Neosoliensia*. Článek je sice více zaměřen na problematiku Státního soudu v Bratislavě, nicméně popisuje i činnost pražského Státního soudu a funkci celého orgánu.

¹⁹ BERANOVÁ, Hana: *Ztraceni i zatraceni. Mimosoudní perzekuce na pozadí procesu „Modrý a spol.“*, diplomová práce, Liberec 2012.

²⁰ KOČOVÁ, Kateřina: *Liberec v prvních letech komunistické totality – politická perzekuce a politické procesy*, in: *Česko-slovenská historická ročenka 2005*, Brno 2005, ISBN 80-210-3895-0, s. 195-205.

²¹ KAPLAN, Karel: *Největší politický proces M. Horáková a spol.*, 2. vyd. Brno, Doplněk 1996, ISBN 80-857-6558-6.

²² JOKLOVÁ, Kateřina: *Politické procesy 50. let - kauza Emil Weiland a spol.*, diplomová práce, Liberec 2008.

²³ JOKLOVÁ, Kateřina: *Liberecký monstrproces Emil Weiland a spol.*, in: *Fontes Nissae*, roč. 10, 2009, č. 1, Liberec, ISBN 978-80-7372-553-2, s. 122-146.

²⁴ KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno, Barrister & Principal 2001. ISBN 80-85947-75-7.

²⁵ LETZ, Róbert: *Štátny súd a jeho činnosť v rokoch 1948-1952*, in: *Acta Historica Neosoliensia*, roč. 2014, č. 17, ISSN 1336-9148, s. 105-119.

V souvislosti s činností soudu je potřeba zmínit i činnost Státní bezpečnosti. Tu popisuje např. Jiřina Dvořáková²⁶.

Velká část práce se věnuje i výkonu trestu v uranových dolech. Pro vypracování byla nejpodstatnější díla Karla Kaplana a Vladimíra Pacla²⁷, Tomáše Bursíka²⁸ a Prokopa Tomka²⁹. Každá z publikací popisuje jak podobu trestaneckých táborů, tak výkon trestu.

Kompletní seznam literatury a pramenů je uveden na konci práce.³⁰

²⁶ DVOŘÁKOVÁ, Jana: *Státní bezpečnost v letech 1945-1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*, Praha 2007, ISBN 978-80-86621-30-2.

²⁷ KAPLAN, Karel, PACL, Vladimír: *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice, Actys 1993, ISBN 80-901234-2-2.

²⁸ BURSÍK, Tomáš: *Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali. Trestanecké pracovní tábory při uranových dolech v letech 1948-1961*, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2009, ISBN 978-80-87211-22-9.

²⁹ TOMEK, Prokop: *Československý uran 1945-1989. Těžba a prodej československého uranu v éře komunismu*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR 1999, ISBN 80-239-5298-6.

³⁰ Kapitola Seznam použité literatury s. 81.

2 POLITICKÉ A SOCIÁLNÍ PROMĚNY LIBERCE A ČESKOSLOVENSKA PO ROCE 1945

2.1 Politická situace v poválečném Československu

Československo bylo „otřeseno“ událostmi, které se staly za druhé světové války. Pro republiku bylo důležité získat zpět svoji suverenitu. Zejména okrajové oblasti republiky, které patřily do Sudet byly po válce nově osidlovány obyvateli české národnosti přicházejícími z vnitrozemí. Původní, v té oblasti žijící obyvatelstvo převážně německé národnosti, bylo odsunuto. Republika tak procházela ve velmi krátkém časovém úseku rapidní demografickou (zejména v pohraničních oblastech) i sociální proměnou. Období, kdy docházelo k výrazným změnám, je nazýváno jako tzv. třetí republika (1945-1948). Československo se začalo ubírat cestou socialistického vývoje. Důvodem bylo především zklamání z prvorepublikové neschopnosti řešení sociálních problémů a obavy z velkého počtu politických stran. Důležitou roli v budování poválečného Československa sehrálo poválečné rozdělení světa a vliv Sovětského svazu. Stalinský systém se stal vzorem pro další vývoj ČSR.³¹

Na politické scéně vzniklo uskupení politických stran – Národní fronta. Ta byla ustanovena v březnu roku 1945 v Moskvě společně představiteli moskevského a londýnského zahraniční odboje a zástupci Slovenské národní rady. V jejím programu byl zakotven princip národní jednoty a spolupráce všech demokratických a antifašistických sil v poválečné ČSR a jedním z primárních cílů mělo být odstranění německých politických stran a nedemokratických politických stran. Sdružovala tak všechny povolené politické strany a měla řešit zásadní politické otázky a spory.

³¹ MENCL, Vojtěch: *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha, Naše vojsko 1990, ISBN 80-206-0180-5, s. 213-215. Více k tématu poválečné politické situace v ČSR např. RATAJ, Jan: *KSČ a Československo I. 1945-1960*, Praha, Naše vojsko 1990, ISBN 80-206-0180-5m KAPLAN, Karel: *Pravda o Československu 1945-1948*. 1. vyd. Praha, Panorama 1990, ISBN 80-7038-193-0 nebo BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, HOLZER, Jan, ŠEDO, Jakub: *Politický systém českých zemí 1848-1989*, 2. vyd., Brno, MPU 2007. ISBN 978-80-210-4250-6.

Demokratickými stranami sice byla zprvu chápána jako koalice politických stran, KSČ však postupně začala Národní frontu zneužívat, a to zejména pak v průběhu únorového převratu 1948. Národní fronta měla moc rozhodovat, kterým stranám bude do budoucna povolena činnost. Svým způsobem tak měla výjimečné postavení, protože byla ve značné míře v hierarchii nad parlamentem a mimo standardní demokratickou kontrolu.³²

Národní frontu tvořilo všech (šest) povolených politických stran činných na území ČSR – Československá strana sociálně demokratická (ČSSD), Československá strana národně socialistická (ČSNS), Komunistická strana Československa (KSČ), Komunistická strana Slovenska (KSS), Československá strana lidová (ČSL) a Slovenská demokratická strana (SDS).

Prezident Edvard Beneš jmenoval 4. dubna 1945 v Košicích vládu.³³ V čele vlády stanul dosavadní čs. velvyslanec v SSSR Zdeňek Fierlinger. Tato vláda se prosadila proti londýnskému Prozatímnímu státnímu zřízení, které Edvard Beneš prosazoval a ukázala na dominantní vliv KSČ. Ta se snažila po vzoru stalinské diktatury prosadit model zrušení občanských jistot společnosti a nahradit je novými. Vznikem Národní fronty zároveň započala cílená likvidace opozice ze strany dominantní KSČ, kdy do Národní fronty nebyli vůbec začleněni agrárníci, jako jedna z nejsilnějších prvorepublikových stran. Svou „nadvládu“ v Národní frontě získala KSČ i díky výsledkům prvních svobodných voleb v roce 1946. Strana vyhrála se 40 % hlasů, na druhém místě skončila ČSNS s 23,66 % hlasů, třetí ČSL získala 20,24 % a na čtvrtém místě ČSSD s 15,58 % hlasů. Na Slovensku vyhrála KSS s více jak 60 % hlasů. Výsledky byly zklamáním především pro ČSNS, která počítala s větší podporou od voličů. Volby ukázaly na sílu KSČ, která ČSNS předběhla o skoro jeden milion voličských hlasů.³⁴ Tyto volby, přesněji jejich výsledky, daly KSČ potřebnou politickou

³² Dle <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/nf.php> [online],[vid. 18. 5. 2018]

³³ Označována jako vláda Národní fronty.

³⁴ CHARVÁT, Jakub: Analýza průběhu a výsledků voleb do Národního shromáždění, konaných v roce 1946, in KOCIAN, Jiří, SMETANA, Vít et al: *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*. Praha, Euroslavica 2014, ISBN 978-80-87825-09-9, s. 23-58.

sílu i oporu „široké“ veřejnosti pro provedení strukturální reformy v oblasti politické, sociální a národnostní. Celorepubliková politická situace se odrážela v každém regionu ČSR, Liberec nevyjímaje.

2.2 Liberec po roce 1945

V souvislosti s osvobozením Liberce je třeba mít na paměti předválečné (i poválečné) národnostní složení obyvatel města. Před válkou, v roce 1930, žilo v Liberci 57 156 Němců a jen 14 406 Čechů.³⁵ Podíl obyvatel německé národnosti byl tedy značný (téměř 80 % obyvatel Liberce bylo německé národnosti!). Situace se ještě významně změnila s obsazením Liberce jednotkami Wehrmachtu. Po roce 1938 klesl počet Čechů žijících v Liberci o 79 % na pouhých 3 028.³⁶ S posledními dny války přes Liberec ustupovaly jednotky SS, a zároveň bylo město bombardováno sovětským letectvem.³⁷ Osvobození v Liberci probíhalo bez velkých konfliktů. Konrad Henlein opustil pozici říšského místodržícího Sudetské župy v květnu 1945 a do čela nastoupil Revoluční národní výbor (RNV)³⁸ složený z Čechů žijících i za okupace v Liberci. Liberec byl osvobozen Rudou armádou. Cílem osvobozování bylo i zbavit se německy mluvících obyvatel a vytvořit z Liberce výhradně české město. Němci začali být v Liberci utlačováni. Začalo to odevzdáním všech zbraní, které vlastnili, do rukou českých mužů, kteří výzbroj využívali k udržení pořádku. Dále byli Němci nuceni opustit svá sídla a domy a byli vysídleni.³⁹ Vysídlování a transporty německých obyvatel pohraničí i Liberecka doprovázelo rabování, násilnosti a zvýšená kriminalita. Hlavními aktéry byli často příslušníci revolučních gard.⁴⁰ Celá situace se uklidnila až se vznikem

³⁵ SOKA Liberec, f. MěstNV Liberec, kart. 2, *Liberec ve srovnávací statistice*.

³⁶ PROCHÁZKA, Jiří: *Liberec v nástupu socialismu: K historii Liberecka v období 1945-1948*, Liberec 1966, s. 6.

³⁷ KARPAS, Roman a kol: *c. d.*, pozn. 15, s. 384-385.

³⁸ V čele výboru stál Josef Čapek, dále byli členy výboru dva komunisté, národní socialisté, sociální demokraté a dva nestranní odborníci. 5. prosince 1945 byl RNV nahrazen místním národním výborem, který měl 48 členů. Předsedou se stal komunista Jan Harus, náměstkyně Jan Kögler za národní socialisty, Antonín Urban za sociální demokraty, František Havlík za lidovce. Více k tématu např. FILIP, Robert: *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 – 1960. Část I. (1945 – 1951)*, in: *Fontes Nissae*, roč. 6, 2005, č. 1, ISBN 80-7372-007-8, s. 156-180.

³⁹ MOŤKA, Radek, *c. d.*, pozn. 16, s. 16-24.

standardních bezpečnostních složek, vznikem Úřadu národní bezpečnosti⁴¹ a postupným utlumením Revolučních gard kolem srpna 1945. Z Rudé armády ve městě zůstala jen malá posádka pod vedením pplk. Rumjanceva. Velitel byl vcelku oblíbený, protože pomáhal řešit těžkosti s odsunem Němců až do odchodu jednotky na konci roku 1945.⁴²

Vzhledem k tomu, že hlavním cílem poválečné československé politiky bylo vytvořit národnostně homogenní stát Čechů a Slováků, jehož nedílnou součástí se stala realizace vysídlení německy mluvících obyvatel, uvolnila se v pohraničí (i v Liberci) řada podniků, půdy i majetku. Proces vysídlení probíhal kontinuálně s procesem znovuosídlení, v jehož rámci mělo být původní německé obyvatelstvo nahrazeno obyvatelstvem slovanského původu. Přesto však museli být v pohraničí nějaký čas zaměstnávání německy mluvící obyvatelé, jelikož zde byl nedostatek odborníků, například lékařů. K 1. lednu 1945 žilo ve městě 80 000 obyvatel, z toho 6 000 Čechů.⁴³ Přesný počet obyvatel žijících v Liberci nelze s přesností určit, protože první sčítání obyvatel se začalo provádět až od 25. června 1945, kdy se začaly vydávat potravinové lístky. Celkem zde žilo 14 798 Čechů a antifašistů a 34 403 Němců (dohromady 49 201 evidovaných obyvatel).⁴⁴

Počet obyvatel české národnosti stále stoupal, v lednu 1946 již dosáhl počet Čechů v Liberci cca 34 000 z celkového počtu cca 68 000 obyvatel (Němců bylo přibližně stejně, tedy 34 000). O dva roky později počet obyvatel Liberce ještě klesl na 55 000 osob, ale už pouze 3 000 tvořili Němci.⁴⁵

⁴⁰ O poválečných „excesech“ více např. v STANĚK, Tomáš: *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005. ISBN 80-7285-062-8, nebo např. poválečný „masakr“ v Postoloprtech v KALCKHOFF Andreas: *Pravdou k smíření*, Heimatkreis Saaz 2013, ISBN 9783000386978.

⁴¹ V jeho čele stanul Stanislav Benda, který před druhou světovou válkou v Liberci zastával funkci policejního ředitele.

⁴² ANDRESOVÁ, Jana: *Kulturní život v Liberci po druhé světové válce*, diplomová práce, Pardubice 2009, s. 7.

⁴³ PORTMANN, Kateřina: *c.d.*, pozn. 18, s. 341.

⁴⁴ PORTMANN, Kateřina: *c.d.*, pozn. 18, s. 326.

⁴⁵ PORTMANN, Kateřina: *c.d.*, pozn. 18, s. 341 nebo SOKA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 223, karta č. 2, Statistika města Liberce ve srovnávací statistice.

Odsun Němců byl v první fázi vynucený a nelegální, mnoho jich odešlo samo a neorganizovaně⁴⁶, bylo zaznamenáno i značné množství sebevražd. V další fázi, v roce 1946, probíhaly schválené organizované odsuny – transporty.⁴⁷ Po skončení druhé světové války bylo z Liberce vysídleno nejméně 58 000 osob, přesný počet nelze určit. Organizovaně prostřednictvím transportů opustilo Liberec 41 971 evidovaných transferovaných osob.⁴⁸ Celkem se v celé ČSR v hlavní osidlovací vlně přistěhovalo do pohraničí 290 498 osob, z toho 249 617 z vnitrozemí, 22 978 ze Slovenska a 17 903 reemigrantů.

Osídlování Liberce bylo hromadně organizované, první vlna se uskutečnila mezi lety 1945 a 1947, druhá mezi roky 1949 a 1951.⁴⁹ Migrace měla za následek nové sociální rozvrstvení a změnu politických preferencí. Liberec neměl v porovnání s jinými příhraničními oblastmi s osídlováním problémy, protože byl bezesporu výstavným městem a skýtal mnoho příležitostí k seberealizaci i výdělku. Obecně lze nově osídlující rozdělit na tři skupiny, které k přesídlení vedly podobné motivace. Zemědělci, dělníci a živnostníci. Zájemců o zemědělskou půdu byla i na Liberecku většina. Pro dělníky se v pohraničí nabízela práce na obnově i v továrnách. Pro živnostníky se pak pohraničí stalo příležitostí, jak získat do správy obchody či továrny. Všichni společně byli obvykle motivováni vidinou snadného zisku, snadno dostupného movitého i nemovitého majetku, možností seberealizace a mnohdy i šancí na odtržení

⁴⁶ Někdy označováno jako tzv. „divoký odsun“. Snadnému odchodu napomáhala tomu krátká vzdálenost od hranic a tedy poměrně malé nesnáze s dopravením Němců za hranice. „Divoký odsun“ byl sice organizován orgány okresní či obecní správy, přesto probíhal velmi živelně. Viz BITTNEROVÁ, Magdaléna: *Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu*. Liberec, Svaz Němců v regionech Liberec 2004, ISBN 9788023933963.

⁴⁷ KARPAŠOVÁ, Mária: Odsun Němců z Liberecka, in: *Krkonoše*, roč. 2005, č. 9, Ekodisk 2005, ISSN 1214-9381, s. 32-33.

⁴⁸ PORTMANN, Kateřina: *c.d.*, pozn. 18, s. 333. Organizovaný odsun byl v Liberci zahájen 25. ledna 1946 a podle zprávy OSK byl ukončen 1. listopadu 1946. Během této doby bylo vypraveno 36 transportů s 42 000 Němci. Odsun pokračoval dále až do roku 1950, ale počet odsunutých Němců byl již velmi malý (do cca 3 000). Více BITTNEROVÁ, Magdaléna: *Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu*. Liberec, Svaz Němců v regionech Liberec 2004, ISBN 978-80-239-3396-3, s. 94-95. Nadto je potřeba přičíst Němce, kteří odešli neorganizovaně (cca 15 000) – viz TAUCHMANN, Jaroslav, *Konec národnostního soužití ve městě a válka*, [online], 16. 1. 2013, [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <https://www.nasliberec.cz/93-mesto-liberec/historie-liberce/1911-konec-narodniho-souziti-ve-mestě-a-válka>.

⁴⁹ KARPAŠ, Roman a kol: *c. d.*, pozn. 16, s. 335

od vlivu rodinu a osamostatnění se v podnikání. Přicházely ale i osoby, které potřebovaly utajit svojí minulost. V reálu byla situace mnohdy složitá a část zklamaných se po několika týdnech strávených v pohraničí vracela zpět.⁵⁰ Do první vlny nově přichozích osídlenců Liberce patřil i Jan Hejátko, kterému je tato práce věnována.

Dekretem č. 27 o jednotném řízení vnitřního osídlení, který prezident republiky vydal v červenci 1945, došlo k ustavení Osídlovacího úřadu, jehož činnost řídila Komise pro vnitřní osídlení při Ministerstvu vnitra. Jedna z úřadoven byla i v Liberci, pod správou měla celé území dnešního Libereckého kraje. Majetek, domy a byty, které byly zkonfiskovány a následně přidělovány novým obyvatelům, byl pověřen bytový referát Městského národního výboru.⁵¹

S příchodem nových obyvatel souvisel rozvoj města. Došlo k znovuoobnovení průmyslu, živností a hospodářství ve městě⁵², stavěly se nové obytné čtvrti. Svou činnost obnovily sportovní kluby, divadlo a muzeum. Celá akce osídlování Liberce byla prezentována na výstavě „Budujeme osvobozené kraje“ roku 1946. Až do roku 1947, kdy hlavní vlna migrace skončila, se do severních Čech přistěhovalo přes 290 000 lidí.⁵³ Liberec a jeho okresy byly „počeštěny“.⁵⁴

Po povýšení Liberce na statutární město v říjnu 1945 vznikl místní národní výbor (MNV). V jeho čele stanul člen komunistické strany Jan Harus. Kromě komunistů měli v Liberci silné zastoupení i sociální demokraté, mezi jeho hlavní představitele patřili Antonín Urban (náměstek MNV) a Josef Veverka, šéfredaktor deníku Národní fronty

⁵⁰ MOŤKA, Radek: *c. d.*, pozn. 16, s. 45-55.

⁵¹ PORTMANN, Kateřina: *c. d.*, pozn. 18, s. 334-335.

⁵² S obnovením hospodářství a podnikání v Liberci souvisela i obnova Obchodní a živnostenské komory (OŽK). V ní začali působit čelní představitelé František Zejdl a Josef Plíhal. Hlavní úlohou OŽK bylo podpořit podnikatele zprostředkováním rekvalifikačních kurzů, starost o učně a jejich pracovní uplatnění, rozvoj kultury města, finanční pomoc zchudlým nebo nemajetným řemeslníkům. Každoročně vyhlášovala nejlepšího podnikatele, tzv. Šaldova cena. OŽK byla nástupem komunistů zrušena v září 1948. Více v *Liberec, historie/kultura/lidé*. Portman, K. Liberec po druhé světové válce. NLN 2017.

⁵³ PORTMANN, Kateřina: *c. d.*, pozn. 18, s. 334-335.

⁵⁴ K 1.1.1948 bylo z celkového počtu 55098 obyvatel Liberce 52163 Čechů a 2935 Němců. SOkA Liberec, f. MěstNV Liberec, Inv. Č. 223, kart. 2, *Statistika města Liberce ve srovnávací statistice*.

Stráž severu. Třetí stranou zastoupenou v Liberci byla ČSNS orientovaná na živnostníky a střední vrstvu obyvatel, vedli ji Jan König (druhý náměstek MNV) a Emil Weiland. První svobodné volby roku 1946 doprovázely kampaně a shromáždění, ve kterých často docházelo k otevřeným konfliktům mezi národními socialisty a komunisty. Národní socialisté uspořádali průvod, cílem byl sekretariát KSČ, před kterým vyvolávali protikomunistická hesla. Komunisté se nedali „zastrašit“ a hesla opětovali. Tato akce vyvrcholila v otevřený konflikt. V deníku Stráž severu se měli objevovat předvolební kampaně jednotlivých stran, ale nakonec se každá strana rozhodla vydávat své vlastní periodikum – národní socialisté Svobodný sever a týdeník Pohraničí, komunisté Nástup severu a sociální demokraté Severočeský obzor.⁵⁵ Výsledky voleb se nijak nelišily od celostátních výsledků⁵⁶. S velkou převahou zvítězili komunisté, za nimi národní socialisté a na třetím místě sociální demokraté. Poslanecké mandáty za Liberec získali Jan Harus (KSČ), Emil Weiland (ČSNS) a Josef Veverka (ČSSD). Mandáty v libereckém národním výboru⁵⁷ obsadili komunisté (20), národní socialisté (14), sociální demokraté (11) a lidovci (3). V čele místního výboru zasedal komunista Miloš Nykendaj, prvním náměstkem se stal JUDr. Josef Kyselka z ČSNS, druhým Antonín Urban z ČSSD a třetím Miloslav Kaplan z KSČ, ten byl zároveň i správce vojenského a bezpečnostního referátu.⁵⁸

I přes vyhrané volby v roce 1946 komunisté dělali vše pro to, aby si svoji moc upevnili. Používali k tomu místní tisk, ve kterém hlásali proti národním socialistům. Hlavním iniciátorem se stal Rudolf Vetiška. Jednalo se především o kritiku konfiskace středních a malých podniků.⁵⁹

V Liberci se podpora komunistické strany a Klementa Gottwalda vyjadřovala demonstracemi před radnicí. Společně s KSČ byla žádoucí i ČSNS, mohli vytvořit

⁵⁵ KARPAŠ, Roman a kol.: *c. d.*, pozn. 16, s. 401.

⁵⁶ CHARVÁT, Jakub: *c. d.*, pozn. 35, s. 10-14.

⁵⁷ Od roku 1946 nesl název Ústřední národní výbor (ÚNV). Jeho hlavními aktivitami byly správa Liberce, svolávání porad pohraničních měst, tlumočení návrhů a poznatků s procesem osidlování zástupců Fondu národní obnovy nebo byl iniciátorem akce „Budujeme Slezsko“.

⁵⁸ KARPAŠ, Roman a kol.: *c. d.*, pozn. 16, s. 401.

⁵⁹ PORTMANN, Kateřina: *c. d.*, pozn. 18, s. 334-335.

silnou opozici, ale národní socialisté se spíše „soustředili“ na kritiku komunistické strany, toho strana využila a využitím svých akčních výborů (AV) ovládla i sever Čech. Hlavním orgánem se stal AV Národní fronty v čele s komunistou Miroslavem Kaplanem, místopředsdou byl zvolen demokrat Karel Beran a lidovec Jan Šolc. Svou činnost musela omezit i redakce Stráže severu z důvodu publikování článků, které naváděly k uklidnění a navázání spolupráce ostatních politických stran. Redakci si podrobila komunistická strana. Vyhrčená situace donutila členy nekomunistických stran rezignovat a opustit Liberec. Docházelo k prvním zatýkáním v řadách tajemníků ČSNS. Patřili mezi ně např. Weber a Kadlec.⁶⁰

Moc komunistů se podepsala i v názvosloví libereckých míst a institucí. Příkladem je např. Stalinova ulice, dnešní třída 1. máje. Po reorganizaci republiky na kraje, se Liberec stal krajským městem a byl zde zřízen Krajský národní výbor, jehož předsdou byl jmenován JUDr. Ladislav Durdil.⁶¹

Vyhrané volby v květnu 1948 (jednotnou kandidátku volilo přes 90 % voličů) a nástup KSČ k moci vedly k zásadním změnám v Československu, které se promítly i v Liberci a okolí. Na místo Edvarda Beneše byl zvolen Klement Gottwald, a tím byla definitivně potvrzena moc komunistické strany. V Liberci došlo k radikální likvidaci spolků. Mezi takové patřil například Sokol a Junák, náboženské spolky, či Obchodní a živnostenská komora, která byla po druhé světové válce obnovena pro podporu živnostníků, kterých v Libereckém kraji vlivem totality bylo méně jak 0,4 %. Všechny podniky v Československu byly znárodněny a nastaveny plány, tzv. pětiletky.⁶² Kontrolu plnění plánu měla na starosti Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). V Liberci vznikly

⁶⁰ GROMAN, Martin: Liberecká Stráž severu a únor 1948, in: *Fontes Nissae*, roč. 9, 2008, č. 1, ISSN 1213-5097, s. 49-71.

⁶¹ PORTMANN, Kateřina: *c. d.*, pozn. 18, s. 345.

⁶² Po vzoru sovětské ekonomiky byla i Československá centrálně řízena a rozdělena do pětiletých plánů jako nástroj pro obnovu zničeného hospodářství po druhé světové válce. Za dobu existence ČSR bylo naplánováno celkem osm pětiletok. Každá měla za cíl pozvednout ekonomiku jiným způsobem. První pětiletka trvala od roku 1947 a měla za cíl přebudovat hospodářství ČSR na „sovětskou“. To obnášelo zprůmyslnění a rozdělení výroby rovnoměrně po celém území ČSR Více o pětiletkách v knize PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, Díl 1*. Brno 2004, ISBN 80-7239-147-X.

nové podniky, resp. byly znárodněny a přejmenovány. Jedním z takových podniků byla Textilana, bývalé Liebiegovy České vlnářské závody, Avia, která se přejmenovala na LIAZ a Plastimat (dnešní Magna).⁶³

Centralizované hospodářství a znárodnování podniků mělo i své stinné stránky. Nástupem nového režimu byli ze svých funkcí odvoláni ředitelé a učitelé škol. Noví i stávající pedagogové byli školeni na převýchovu mládeže, aby smýšlela v duchu komunistické ideologie. V Liberecké kultuře nastala také spousta změn.⁶⁴ Byl znovuotevřen Park kultury a oddechu v Lidových sadech, obnovena kina Moskva, Varšava a Bělehrad a v pozdějších letech se zvelebila zdevastovaná zoologická zahrada a rozšířila botanická zahrada.⁶⁵ Kultura byla ale velmi často zneužívána ve prospěch státní moci a šíření ideí komunistického režimu. Nástup komunistické strany k moci a nastolení totalitního režimu vedlo ke změnám nejen v politické sféře, ale proces se dotkl i sociální státní sféry. Redukce některých spolků, změna názvů kulturních zařízení a nový přístup ve výchově mládeže utvrdily sílu totality a „strach“ společnosti bojovat proti režimu na více jak čtyřicet let.

⁶³ MELANOVÁ, Miroslava a kol: *Liberec*. 1. vyd. Praha, NLN 2017, ISBN 978-80-7422-484-3, s. 342-358.

⁶⁴ MELANOVÁ, Miroslava a kol.: *c. d.*, pozn. 62, s. 357. Více k tématu kultura v Liberci po druhé světové válce a její roli např. v ANDRESOVÁ, Jana: *c.d.*, pozn. 43.

⁶⁵ TECHNIK, Svatopluk, RUDA, Vladimír: *Liberec minulosti a současnosti*, Ústí nad Labem 1980, s. 312.

3 POLITICKÉ PROCESY A SOUD V LIBERCI

Jedním z mezníků k upevnění moci komunistů se staly parlamentní volby v květnu 1948. Volby svým charakterem plně neodpovídaly demokratickým standardům, jelikož se volila jednotná kandidátka Národní fronty sestavená KSČ. Komunisté se dostali k moci na základě výsledků svobodných voleb. Jejich vítězství podpořila i rozsáhlá agitační činnost, např. v Liberci se zapojilo více než 4500 občanů-agitátorů.⁶⁶ Komunismus tak byl mnohými lidmi skutečně podporován nebo vítán jako režim, který je schopen vyřešit poválečnou situaci. Převzetí moci doprovodily rozsáhlé změny v personálním obsazení významných institucí i změny ekonomického rázu. Jedním z prvotních cílů nového komunistického režimu bylo upevnění své nově nabitě pozice a její stabilizace. Nástrojem pro stabilizaci postavení režimu a upevnění vládní moci se staly státní bezpečnostní složky. Režim se i jejich prostřednictvím⁶⁷ snažil ovládnout společnost a zajistit si takové postavení, kdy obyvatelé měli strach proti režimu cokoli namítat. Vhodným nástrojem se staly i represe a perzekuce doprovázené politickými procesy, které byly determinovány vznikem nových zákonů⁶⁸ a institucí, přičemž mezi nejzásadnější lze zařadit ustavení Státního soudu⁶⁹. Ten se specializoval na politické

⁶⁶ MELANOVÁ, Miroslava a kol, *c.d.*, pozn. 62, str. 348.

⁶⁷ Kromě bezpečnostních složek působil režim na obyvatelstvo i médii – novinami a rozhlasem, byly znárodněny podniky či velkostatky, vešla v platnost nová ústava popírající demokratické státní zřízení, vznikaly nové zákony „na ochranu“ republiky. Více k tématu např. BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha: Grada 2011. ISBN 978-80-247-3028-8, FIDELIUS, Petr: *Řeč komunistické moci*. 1. vyd. Praha: Triáda, 1998. ISBN 80-8686138-03 a mnoho dalších.

⁶⁸ Mezi nejpodstatnější zákony lze řadit zákon č. 231/1948 Sb. „Zákon na ochranu lidově demokratické republiky“, č. 33/1948 Sb. „Zákon, jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení“. Zákony jsou dostupné např. na: *Předpisy v roce 1948*. [online], [vid. 5. 6. 2018], <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/rocnik/1948>.

⁶⁹ Státní soudy a Státní prokuratura byly zřízeny zákonem č. 232/1948 Sb. s určením pro „trestné činy“ podle zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky. Zákonem 232/1948 Sb. byly popřeny dosud platné principy justice a nezávislost a spravedlnost soudů. KSČ soudy deklarovala na svůj výkonný orgán, který využívala jako nástroj politické represe, perzekuce a masové nezákonnosti. Více např. v publikaci: VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *c.d.*, pozn. 3, *Díl I.*, s. 15, 126, nebo LETZ, Róbert: *c. d.*, pozn. 25, s. 105-119.

procesy. Procesy tak měly komplexní zákonnou oporu, probíhaly legálně, ale byly často vykonstruované nebo založené na křivých svědectvích či pomluvách.

Zákon č. 232/1948 Sb. upravuje, kde sídlil Státní soud a kdo jej tvořil (§1 a 2). Hlavní sídlo bylo pro celou ČSR ustanoveno v Praze.⁷⁰ Hlava druhá t.z. §17 upravuje příslušnost Státního soudu, tedy o čem soud může rozhodovat. Tento paragraf poukazuje na to, proč byl Státní soud zřízen, jaká byla jeho jediná úloha – soudit podle zákona č. 231/1948 Sb. O osudech obviněných pak rozhodoval senát Státního soudu tvořený předsedou, dvěma soudci z povolání a dvěma soudci z lidu.⁷¹ V roce 1949 došlo k „očištění“ soudů od kádrově nevyhovujících a politicky nespolehlivých osob a nastartoval se proces obměny justičního personálu. Nedostatek soudců řešila Politická škola pracujících, která začala generovat patřičně politicky vzdělané soudce⁷² a prokurátory se správným kádrovým profilem a původem⁷³.

Soudci z lidu byli charakteristickým rysem během politických procesů. Měli zastupovat lid a jeho „pohled“ na celou kauzu. Jejich hlasy při rozhodování a osudu odsouzeného měly stejnou váhu, jako hlasy soudců z povolání. Toto pravidlo upravoval zákon č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví.⁷⁴ Jak vykládá zákon, podle §11 mohl být soudcem z lidu československý občan, který dosáhl věku 30 let, nebyl však starší věku 60 let, byl občansky bezúhonný, zapsaný ve stálém voličském seznamu a byl *státně spolehlivý a oddán myšlence lidově demokratického zřízení*.⁷⁵

Důležitým orgánem, který zřizoval § 12 zákona 232/1948 Sb., byla státní prokuratura. V jejím čele stál státní prokurátor podřízený ministru spravedlnosti. Státní prokuratura sídlila v Praze, Brně a Bratislavě, pravidelně její zástupci absolvovali konference se Státním soudem, na kterých byly diskutovány procesy a následné tresty. Státní

⁷⁰ Zákon č. 232/1948 Sb. o Státním soudu, §1 a 2.

⁷¹ Zákon č. 232/1948 Sb. o Státním soudu, § 17 a 21.

⁷² Třetinu studia zabíralo téma Marxismu-Leninismu.

⁷³ Absolventi byli ve valné většině původní profesí dělníci apod., více VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *c.d.*, pozn. 3.

⁷⁴ PLACHÝ, Jiří, *Některé aspekty vývoje právního řádu v Československu v letech 1948-1954*, in: VOREL, Jaroslav a kol., *c.d.*, pozn. 137, *Díl II.*, s. 15.

⁷⁵ Zákon č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví, §11.

prokurátoři tedy byli „loutkami“, které v politických procesech plnili velmi důležitou roli. Jejich prostřednictvím ministerstvo spravedlnosti udělovalo výši trestů. Je tedy patrné, že celá justice v ČSR byla centralizovaná a řízená skrze ministerstvo spravedlnosti.⁷⁶

V Liberci, stejně jako v celém Československu, se součástí života jeho obyvatel stala perzekuce a vedení politických procesů. Perzekuce ale neměla jen podobu soudních procesů, probíhala i na úrovni mimosoudní a zasahovala pak zejména psychickou stránku člověka. Navíc se obvykle netýkala jen samotných odsouzených, ale i jejich manželek/manželů, kteří čelili nátlaku, aby se rozvedli. V okolí Liberce proběhlo také mnoho politických procesů souzených Státním soudem. Jako nejvýznamnější je třeba jmenovat proces s Emilem Weilandem a spol. Celkem režim naplánoval v Liberci v souvislosti s touto kauzou čtyři procesy před Státním soudem, nakonec byly vedeny pouze tři konané od 13. do 31. července 1950. Proces s Emilem Weilandem je jedním z tzv. „okrajových procesů“ navazujících na kauzu „Milada Horáková a spol.“⁷⁷ Kauzy demonstrují systematicky realizované kroky režimu proti opozici z řad nekomunistických poslanců, v tomto případě proti poslancům Československé strany národně socialistické (ČSNS). Emilu Weilandovi je v práci věnována větší pozornost, protože jeho druhá soudní kauza velmi úzce souvisí s Janem Hejátkem. Několik následujících odstavců popisuje první monstrproces s Emilem Weilandem, mechanismus jeho realizace ve fázi obvinění, zatčení a žaloby i stručný pohled na jeho věznění. Tato kauza také ilustruje tehdejší způsob práce bezpečnostních složek státu, soudů (v tomto případě Státního soudu) a podmínky, ve kterých političtí vězni odpykávali svůj trest.

Monstrproces s Emilem Weilandem a spol. se konal od 18. do 21. července 1950 v sále Parku kultury a oddechu v Lidových sadech v Liberci. Další dva navazující procesy se týkaly Rudolfa Šklubala a spol. (nazýván jako proces se skupinou Jana Roháče z Dubé) a Josefa Záleského a spol. (proces se skupinou Dr. Edvarda Beneše).⁷⁸

⁷⁶ VOREL, Jaroslav a kol., *c.d.*, pozn. 3, *Díl I.*, s. 87.

⁷⁷ Více např. *Proces H*, *c.d.*, pozn. 5.

⁷⁸ JOKLOVÁ, Kateřina: *c. d.*, pozn. 23, str. 144.

Emil Weiland byl poslanec ČSNS za liberecký kraj. Narodil se 27. října 1896 v Plzni, trvale pobýval v Liberci v Havlíčkově ulici. Společně s ním figuroval v procesu i poslanec za ČSL Jaroslav Kolín a Bedřich Judytko označovaný za vůdce údajné odbojové organizace. Záminkou pro vedení procesu proti těmto politikům bylo dle soudního spisu rozhodnutí o likvidaci pravděpodobného agenta StB⁷⁹ Jiřího Daneše-Hradeckého. Jak bylo zmíněno, jedna z metod, jak „usvědčit“ obžalované z pokusu o politický převrat a ohrožení totalitního režimu, bylo nasazení agentů StB do odbojových skupin a vynášení informací do správných míst.⁸⁰ Ve skutečnosti šlo o další proces jehož cílem se stala diskreditace a likvidace členů a sympatizantů politické nekomunistické opozice.

V procesu Emil Weiland a spol. bylo obviněno celkem 16 osob - Růžena Košková, Antonie Svobodová, Bohuslav Houfek, Jan Příbyl, Bedřich Macek, Antonín Hošna, Jaroslav Drahokoupil, Miroslav Eminger, Karel Fieger, František Klápště, Karel Kopal, Jaroslav Štadherr, Antonín Beršík. Růžena Košková byla poslední obžalovanou procesu, která mohla potvrdit nebo vyvrátit údaje vedené ve spisech ABS v osobní výpovědi v časech po pádu komunistického režimu v roce 1989.⁸¹

⁷⁹ Internetový portál *Totalita* na své stránce věnované StB <http://www.totalita.cz/stb/stb.php> zmiňuje: „Tento orgán zahájil svoji činnost v dubnu 1945 jako součást Sboru národní bezpečnosti (SNB). Jejím hlavním úkolem „chránit Československou republiku před útoky na její svrchovanost, samostatnost a demokraticko-republikánskou formu, bezpečnost a obranu (...) a bránit ji proti hospodářskému vyzvědačství.“ StB patřila pod ministerstvo vnitra a řídila se ministerskými nařízeními, vyhláškami a interními předpisy. Po únoru 1948 byla StB plně v moci komunistické strany až do Sametové revoluce v roce 1989. Mezi složky StB patřily rozvědka, kontrarozvědka, vojenská kontrarozvědka. Hlavní úkolem rozvědky bylo vynášet živé informace ze zahraničí a prováděla zde špionáž z oblasti hospodářské a politické. Kontrarozvědka působila proti nepřátelům komunistického režimu jak v zahraničí, tak na území ČSR. Aby měla komunistická strana kontrolu nad všemi nepřáteli režimu, měla StB svou síť spolupracovníků – agenty, rezidenty, držitele propůjčeného bytu a rezidenty. Každý měl svoji úlohu v systému „ochrany“ státu. Agenti měli velkou síť dobrovolných i nedobrovolných informátorů, kteří sledovali hlavně nepřátele režimu. Pro ochranu republiky využívala StB své metody, ty se lišily např. v době politických procesů v 50. letech a v době normalizace. Fyzické násilí, mučení, odpírání jídla a pití patřilo k běžným praktikám při výsleších, jak je známo z výpovědí politických vězňů.“ Více o vzniku StB např. KAPLAN, Karel: *Protistátní bezpečnost 1945–1948: historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha, Plus 2015, ISBN 978-80-259-0364-3 nebo KOUDELKA, František: *Státní bezpečnost 1954 – 1968: základní údaje*. Praha 1993. ISBN 80-85270-27-7.

⁸⁰ JOKLOVÁ, Kateřina: *c. d.*, pozn. 22, str. 20.

⁸¹ Ke kauze Milady Horákové více např. KAPLAN, Karel: *c. d.*, pozn. 21.

Celá skupina byla státním prokurátorem označena za teroristickou organizaci snažící se o změnu státního zřízení. Podle vyšetřovatelů hromadili členové skupiny zbraně a střelivo. Pomocí vysílací stanice se prý snažili spojit se západními imperialistickými mocnostmi a sdělit jim počty stanic SNB a StB, závodních milic a motorových vozidel. Dle obžaloby se skupina snažila zlikvidovat vedoucí činitele veřejného života v kraji a vznikla na popud Dr. Milady Horákové. Ve své výpovědi během procesu Milada Horáková potvrdila, že Emil Weiland měl být důvěrníkem pro protistátní akci v libereckém kraji. Vyšetřovatelé StB rozdělili skupinu na tři části - politické ústředí v Liberci, pomocnou teroristickou skupinu Dr. Edvard Beneš působící v okolí Varnsdorfu a pomocnou teroristickou skupinu Jan Roháč z Dubé z Jablonecka. Politické ústředí bylo tvořeno představiteli nekomunistických politických stran: Emilem Weilandem a Růženu Koškovou za ČSNS, Jaroslavem Kolínem, Miroslavem Emingerem, Jaroslavem Drahokoupilem a Antonií Svobodovou za ČSL. Do skupiny Dr. Edvard Beneš byli zařazení Bedřich Judytky, Bohuslav Houfek, Jan Příbyl, Antonín Hošna, Karel Fieger, Bedřich Macek, František Klápště a Karel Kopal, do skupiny Jan Roháč z Dubé Jaroslav Štadtherr a Antonín Beršík.⁸²

Dle žaloby měla každá skupina svůj úkol. Skupina Jana Roháče z Dubé šířila Pastýřské listy, katolické tiskoviny, které v ČSR byly nelegální. Hlavním obsahem tisku z prostředí katolické církve byla kritika nezákonného jednání komunistického režimu. Skupina Dr. Edvarda Beneše založená Bedřichem Judytkou měla za cíl získat finanční prostředky na organizace protistátních akcí. Měla toho dosáhnout přepadením vozu dopravy ČSAD 1. října 1949 a ukradením částky 5 500 000 Kčs. Hlavními aktéry byli Bedřich Judytky, Jan Příbyl, Bohuslav Houfek a Antonín Hošna. Celá akce se nezdařila, při činu je přerušili náhodní kolemjdoucí. Politické ústředí se údajně scházelo v bytě Růženy Koškové. Dle její vlastní výpovědi toužili po politickém převratu, ale ne násilím.⁸³

⁸² JOKLOVÁ, Kateřina: *c. d.*, pozn. 22, str. 17.

⁸³ JOKLOVÁ, Kateřina: *c. d.*, pozn. 22, str. 18.

Ve všech skupinách byli nasazeni spolupracovníci StB, na základě jejich výpovědí pak byli členové skupin zadrženi. Václav Veselý působil ve skupině Jana Roháče z Dubé, Jiří Daneš-Hradecký ve skupině Dr. Edvard Beneš. Václav Veselý údajně pracoval jako státní správce v Kokoníně na Jablonecku, stal se důvěrníkem Jaroslava Štadtherra. Jiří Daneš-Hradecký byl údajně milencem kamarádky Bedřicha Judytky. Po jeho „odhalení“ a usvědčení ze spolupráce s StB bylo ve skupině jednohlasně odhlasována vražda Daneše-Hradeckého. K té došlo 5. září 1949, účastnili se jí Jan Příbyl a Zdeněk Seidl, Bohuslav Houfek a Antonín Hošna. Daneš Hradecký byl zezadu střelen Bohuslavem Houfkem, společně pak jeho tělo zahrabali u potoka ve Falknově-Kytlici.⁸⁴

Obžalovaní byli zadrženi na přelomu let 1949 a 1950 a odvezeni do liberecké vazební věznice, tzv. Laufrovka⁸⁵ v Blažkově ulici. Antonie Svobodová ve svých pamětech popisuje místo jako nejšpinavější, co kdy viděla. Výslechy prý byly dlouhé, často trvaly celé noci a dny a metody, které příslušníci StB při výslechu využívaly, byly velmi tvrdé. Fyzické násilí – bití a kopání do bezvědomí, psychický nátlak – vyhrožování příslušníkům rodiny.⁸⁶

Skupina byla obviněna z trestného činu velezrady, kromě Antonie Svobodové byli navíc obviněni ze špionáže, Bohuslav Houfek z úkladné sjednané vraždy, Bedřich Judytky, Jan Příbyl a Antonín Hošna za spoluvinu na vraždě.

Samotný proces započal 18. července 1950. Vykazoval znaky monsterprocesu. Veřejné přelíčení se konalo v sále PKO, kam však mohly vstoupit pouze vybrané osoby. Ostatní, kdo se nemohli procesu účastnit, byli o průběhu informováni z ampliónů před PKO a z tisku. Tisk však celý proces zkreslil tak, aby společnost z činů získala dojem pohoršení nad obviněnými. Výpovědi obžalovaných probíhaly podle předem určeného scénáře, v případě, že tak obžalovaný nekonal, proces se přerušil a obžalovaného poučili o tom, co má vypovídat. Důkazem této praktiky je výpověď Jaroslava Kolína z

⁸⁴ JOKLOVÁ, Kateřina: *c. d.*, pozn. 23, str. 134-135.

⁸⁵ Laufrovka – pojmenování podle historického názvu Blažkovy ulice Laufergasse - <http://marushkapub.liberec.cz/> - Plan der Stadt Reichenberg 1926.

⁸⁶ JOKLOVÁ, Kateřina: *c. d.*, pozn. 23, str. 126.

roku 1956: „*Při hlavním líčení jsem začal tím, že jsem se hájil, jaká celá moje činnost byla, avšak nebyla mi dána k tomu možnost, neboť hlavní líčení bylo přerušeno. Já jsem byl odveden do samostatné kanceláře, kde mě navštívil orgán StB, který mi řekl, že jsem povinen mluvit tak, jak jsem mluvil při vyšetřování na StB, ...*“⁸⁷

Během soudního líčení⁸⁸ KSČ uspořádala veřejnou kampaň proti obžalovaným. Věci zabavené při domovních prohlídkách nechala vystavit na veřejnosti, aby lid viděl, jaké bohatství obžalovaní hromadili. Kampaně měly cíleně lidem ukázat, že obžalovaní živnostníci „okrádají“ obyvatelstvo. Lze se také domnívat, že minimálně některé z vystavených věci ani nepatřily obžalovaným, ale byly pouhými rekvizitami pořízenými StB.⁸⁹

První den procesu začal výsledkem Jaroslava Kolína a Emila Weilanda, který dle spisu na otázku prokurátora Pavla Barbaše, zda si je vědom svých činu, údajně odpověděl stručně: „*Ano. Lituji svého jednání*“. Druhý den zahájila výpověď Miroslava Emingera, ten doznal členství v ilegální lidovecké trojce připravující státní převrat. Soud pokračoval výsledkem Růženy Koškové. „*Košková předstoupila před tribunál Státního soudu se značnou dávkou drzosti a sebevědomí, čím více se však ve svých výpovědích zaplétala, tím více ztrácela svou jistotu, až nakonec skončila plačtivým doznáním své těžké viny*.“⁹⁰ Po výpovědi Růženy Koškové předstoupil před soudní senát Jaroslav Štadtherr, který podle deníku Stráž Severu byl bezohledný vůdce teroristické organizace Jan Roháč z Dubé. Druhý den byl zakončen výpovědí Bedřicha Judytky, který se dle deníku Rudé právo⁹¹ snažil veškerou vinu přesunout na celý kolektiv. Po otázce prokurátora na výši trestu odpověděl „*Vím, že zasluhuji nejvyšší trest*“.⁹²

⁸⁷ JOKLOVÁ, Kateřina: c. d., pozn. 23, str. 136.

⁸⁸ Postupům užívaným při soudním líčení v Libereckém a Ústeckém kraji se více věnuje např. MAJDIÁKOVÁ, Kateřina: *Navazující politické procesy na kauzu Dr. Milada Horáková a spol. v SZ Čechách*, disertační práce, Ústí nad Labem 2012, s. 121-128.

⁸⁹ JOKLOVÁ, Kateřina: c. d., pozn. 23, str. 138.

⁹⁰ Pokračování procesu s velezrádci před Státním soudem v Liberci. Z nenávisti k lidově demokratické republice se Kolín a Weiland spojili s vrahy a teroristy. *Stráž Severu*, 21. 7. 1950, s. 1-2

⁹¹ Rudé právo, č. 198, 22. 7. 1950.

⁹² *Stráž Severu*, 21. 7. 1950, s. 1-2

Třetí den pokračoval výpověďmi zbylých obžalovaných. Bohuslav Houfka popsal průběh vraždy a loupeže. Dle tisku jeho výpověď potvrdil i Jan Příbyl. Dále před soud předstoupili František Klápště, Karel Kopal, Bedřich Macek, Jaroslav Drahekoupil, Antonie Svobodová, Antonín Beršík, Karel Fieger a den zakončil Antonín Hošna.

21. července 1950 byl celý proces ukončen závěrečnou řečí státního prokurátora Pavla Barbaše, kterou zveřejnil tehdejší tisk: „Případ Kolín, Weiland, Judytky a spol. se vyvíjel v této soudní síni před našima očima jako hrůzný film. Proto rozhodnutí, které soud učiní, bude mimořádně závažné. Pokusím se osvětlit souvislost jednání obviněných s průběhem třídního boje buržoazie proti dělnické třídě na naší cestě k socialismu.“⁹³

Rozsudek byl vynesena 22. července 1950 podle zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky a podle trestného zákona. Všechny obviněné soud obvinil ze zločinu velezrady a vyzvědačství. Bohuslava Houfka soud usvědčil z vraždy, Bedřicha Judytku, Jana Příbyla a Antonína Hošnu z napomáhání vraždě a zločinu loupeže. Samotný zločin loupeže pak měl dle soudu spáchat i Bedřich Macek.

Odsouzení dostali tresty v nejvyšší možné míře od 15 do 25 let. Antonín Hošna, Bedřich Macek, Jaroslav Štadtherr a Emil Weiland dostali doživotní tresty, Bedřich Judytky a Bohuslav Houfka byli odsouzeni k trestu smrti. Tresty obsahovaly i úhrady nákladů na trestní řízení a finanční tresty, zbavení občanských práv na deset let a konfiskaci veškerého majetku. Proti rozhodnutí bylo možno se odvolat, této možnosti využili František Klápště, Karel Kopak, Antonie Svobodová, Bedřich Judytky, Bohuslav Houfek a Růžena Košková. Odvolání Růženy Koškové shledal soud jako neodůvodněné. Ostatní trest přijali a rozsudek nabyl účinnosti v plném rozsahu 29. srpna 1950.⁹⁴

Po vynesení rozsudku umístily všechny obviněné do Pankrácké věznice v Praze. Tam také dne 18. prosince 1950 popravili Bohuslava Houfka a Bedřicha Judytku.

⁹³ JOKLOVÁ, Kateřina: *c. d.*, pozn. 22, str. 29.

⁹⁴ JOKLOVÁ, Kateřina: *c. d.*, pozn. 23, str. 140.

Odsouzené ženy převezly do ženské věznice v Pardubicích, muže rozdělili do pracovních táborů po celém Československu, např. Leopoldov, Valdice, Mírov, TNP Příbram a TNP Ostrov nad Ohří.⁹⁵

Většina odsouzených v kauze Emil Weiland a spol. byla z trestu propuštěna v roce 1960 na tzv. velkou amnestii prezidenta Antonína Novotného.⁹⁶ Jediní, komu prokurátor propuštění nedoporučil, se stali Jan Příbyl, Antonín Hošna a Jaroslav Štadherr. Ti opustili věznici na základě podmíněného propuštění roku 1964. Emilu Weilandovi se ještě v roce 1955 amnestií prezidenta trest snížil z doživotí na 25 let.

V dalších dvou největších politických procesech – Rudolf Šklubal a spol. a Josef Záleský a spol. byli odsouzeni členové odbojové skupiny Jan Roháč z Dubé a organizace Dr. Edvard Beneš. Celkem soudci v obou procesech odsoudili 63 lidí obviněných z velezrady, vyděračství, napomáhání vraždě, zneužití služební moci a nedovoleného ozbrojení. Uložené tresty dosáhly výše 4 až 25 let.⁹⁷

Emil Weiland se dostal z vězení o čtrnáct let dříve na amnestii pod podmínkou, že deset let se nedopustí trestného činu. Amnestie se zároveň vztahovala i na udělený peněžitý trest. Na každého propuštěného vězně se sepsal posudek, který hodnotil jeho chování za dobu pobytu ve vězení a odpovídal na otázku jeho celkové nápravy za dobu

⁹⁵ TNP – tábory nucené práce byly schváleny zákonem č. 247 o vytvoření táborů nucených prací. Byl schválen Národním shromážděním v říjnu 1948. Tento zákon umožňoval perzekuci odpůrců politického režimu bez soudního řízení. Stal se tedy nejčastěji využívaným nástrojem pro „odstranění“ nežádoucích osob a zároveň tyto osoby byly zneužity jako levná pracovní síla v nejtěžších průmyslových odvětvích. Jak posílání do TNP probíhalo, popisuje historik Libor Svoboda na *TNP*, Libor Svoboda [online] 25. 10. 2013, [vid. 6. 6. 2018], dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1436723-tabory-nucene-prace-prvni-forma-masove-perzekuce>, „V krajích byly zřízeny tříčlenné komise složené z prověřených pracovníků národního výboru, členů strany. Ti jednou či dvakrát do měsíce zasedli a probírali se seznamy jmen. Šlo o politicky nespolehlivé lidi, příslušníky předúnorových nekomunistických stran, živnostníky, příslušníky západního odboje – zkrátka o každého, kdo nepadl do škatulky budování nového systému. Odrážely se tam ale i osobní msty.“ Podmínky v táborech (lágrech) byly horší než ve věznicích, často chybělo hygienické zázemí pro vězně. V Československu bylo zřízeno kolem deseti tisíc táborů, první kladenský byl otevřen v prosinci 1948. Nejvíce lágrů bylo otevřeno na Ostravsku, Kladensku a Jáchymovsku. Pro mezinárodní kritiku zacházení s vězni byly zrušeny v roce 1953.

⁹⁶ Více o amnestii např. ROKOSKÝ, Jaroslav: Amnestie 1960, in: *Paměť a dějiny*, roč. 2011, č. 1, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2011, ISSN 1802-8241, s. 36-54.

⁹⁷ JOKLOVÁ, Kateřina: *c. d.*, pozn. 22, str. 32.

pobytu ve vězení. Dle spisu v ABS se při propuštění Emil Weiland zajímal o výši vyměřeného důchodu a nejevil zájem o nalezení zaměstnání. Autorka práce, která se případem Emil Weiland zabývá, poznamenává, že při propuštění měl Emil Weiland již 64 let a navíc život ve vězení nebyl lehký.⁹⁸ Přesto se Emil Weiland dočkal doporučení najít si zaměstnání.

Nakonec Emil Weiland opravdu našel práci jako trafikant v ulici 5. května. Poté přestoupil do prodejny tabáku v dnešní Masarykově ulici. Po návratu z dovolené v roce 1961 jej StB zatkla. S druhým trestem Emila Weilanda je spojen i Jan Hejátko, jehož život je hlavním tématem diplomové práce. Druhému procesu se tak věnuje zvláštní kapitola.

Státní soud poslal do vězení i další obyvatele Liberce. Mezi nimi i jednoho z nejvýraznějších poválečných politiků města, Josefa Veverku. Josef Veverka se narodil do rolnické rodiny 4. února 1903 v Nymburku. V mládí studoval na nymburské reálce, odkud byl v posledním ročníku vyloučen a musel tak tento poslední ročník dokončovat v Praze na Karlíně. Postupně získával další odborné vzdělání. Nejprve absolvoval přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v oborech zeměpis a historie, kde v roce 1932 získal i doktorát. Jeho prvorepublikové pracovní pozice souvisely s motorizmem (úředník Autoklubu v Praze, v Československém automobilovém svazu, v Lize československých motoristů).⁹⁹

Josef Veverka byl již od mládí velmi činný v politickém životě. Během studentských let přispíval do sociálně demokratických časopisů a zalíbila se mu novinářská práce. V roce 1937 dostal nabídku na místo redaktora týdeníku Ještědský obzor s redakcí v Liberci a zároveň i na funkci obvodního tajemníka sociální demokracie. Se začátkem okupace začalo pro Veverku složité období mnoha změn pracovních pozic i adres, na nichž bydlel. Útrapy vyvrcholily zatčením a odsouzením na dva roky soudem v Drážďanech.¹⁰⁰

⁹⁸ JOKLOVÁ, Kateřina: *c.d.*, pozn. 22, s. 42.

⁹⁹ MELANOVÁ, Miroslava a kol., *c.d.*, pozn. 62, s. 347.

Po válce zorganizoval založení a vydávání deníku Stráž severu se sociálně demokratickým zaměřením. Tento deník se na nějaký čas stal listem Národní fronty, ale krátce poté se vrátil zpět ke svému zaměření. Josef Veverka byl za sociální demokraty zvolen do Prozatímního národního shromáždění, kde se mimo jiné potkal i s Emilem Weilandem zastupujícím národní socialisty. Veverka byl aktivní i v otázce vysídlování a osidlování Liberce a okolí, o čemž svědčí i jeho novinářská tvorba.¹⁰¹

Josef Veverka byl podporován a doplňován svou manželkou Emilií ve své práci i politickém životě. Veverkovi snahy směřovaly i k podpoře smíšených česko-německých manželství a jejich přijetí v Československu. Tímto postojem si vysloužil spoustu odmítavých postojů ve sněmovně, zejména od komunistických poslanců. Po několika slovních přestřelkách a člancích ve Stráži severu došla situace až k Veverkově prvnímu předvolání v dubnu 1946. Tentokrát se soudního státní zúčastnil ještě jako svědek v případě redaktora Janaty, který měl údajně napomáhat nacistům.¹⁰²

Veverka byl nadále činný i ve veřejném životě. Kromě několika vystoupení na mítincích se už jako znovu zvolený předseda sociální demokracie pro liberecký kraj snažil o udržení bezpečnosti v kraji a důrazně kritizoval přesun příslušníků SNB z libereckého kraje pryč. Jeho aktivita se stávala stále více trnem v oku komunistického režimu, protože otevřeně i skrytě prostřednictvím Stráže severu kritizoval populistické kroky a sliby komunistů. Situace vyvrcholila převratem ve vedení a vlastnictví Stráže severu, když dělníci obsadili redakci a deník přejmenovali na Ústřední orgán KAV NF.¹⁰³ Další rány pro Veverku následovaly, když jej 25. února 1948 vyloučily ze Svazu českých novinářů a krátce poté i z řad sociálních demokratů.¹⁰⁴

StB Veverku dlouhodobě sledovala. 3. března 1949 ho zatkli a odvezli do Prahy na Bartolomějskou ulici. Z vazby byl po sérii výslechů propuštěn. První politický proces,

¹⁰⁰ KOLOCOVÁ, Petra, *Politické procesy 50. let – kauza Josef Veverka*, bakalářské práce, Liberec 2012, s. 24.

¹⁰¹ KOLOCOVÁ, Petra: *c.d.*, pozn. 97, s. 28.

¹⁰² KOLOCOVÁ, Petra: *c.d.*, pozn. 97, s. 33.

¹⁰³ KARPAŠ, Roman: *c.d.*, pozn. 16, s. 408-409.

¹⁰⁴ KOLOCOVÁ, Petra: *c.d.*, pozn. 97, s. 36.

ve kterém Veverka figuroval byl proces Harlas a spol. Zatčení proběhlo tajně 5. června 1950 a bez jasných důvodů k zadržení. Nejpravděpodobněji se jeví možnost, že v probíhajícím procesu s Miladou Horákovou padlo ve výsledku Vojtěcha Durndla jeho jméno.¹⁰⁵ V procesu kladli vyšetřovatelé obžalovaným za vinu ilegální činnost proti sloučení sociální demokracie s KSČ a vystupování proti zřízení ČSR, šíření protistátních letáků i ilegální schůzky. Veverku vyšetřovatelé pravděpodobně zlomili, když na otázku, zda popírá protistátní činnost měl odpovědět: „*Pod tíhou důkazu a argumentů doznávám, že jsem svým pasivním chováním k činnosti této ilegální nezávislé soc. demokracie na půdě naší republiky pomáhal v jejich záškodnické činnosti proti lidově demokratickému zřízení a cestě k socialismu v Československu.*“¹⁰⁶ Státní soud posléze odsoudil Veverku dle § 1/1 písm. c, odst. 2 zák. č. 231/1948 Sb. ze zločinu velezrady na 12 let odnětí svobody, konfiskaci majetku a zaplacení pokuty 10 000 Kčs.¹⁰⁷ Svůj trest začal odpykávat v Leopoldově.

Roku 1954 následoval druhý vykonstruovaný politický proces označovaný Urban a spol. V té době již StB shromáždila během dalších výslechů množství umělých a vynucených výpovědí svědčících jasně v neprospěch Veverky. Proces proběhl na konci listopadu 1954 již před Krajským soudem v Liberci, který převzal místo po Státním soudu. Jednalo se o vykonstruovaný proces směřovaný cíleně proti libereckým sociálním demokratům. Veverka, stejně jako všichni ostatní v procesu, byl odsouzen z velezrady podle § 78 odst. 1 písm. c a odst. 2 písm. a zák. č. 86/1950 Sb. na doživotí. Po odvolání mu Nejvyšší soud v Praze snížil trest na 21 let.¹⁰⁸

Velká amnestie se Veverky nedotkla a zůstal i nadále ve vězení. K propuštění na svobodu došlo až 28. ledna 1964 na přímlovu britské Labor party.¹⁰⁹ Začal pracovat v Nymburce v Závodě míru, po slabé mozkové mrtvici dostal administrativní pozici ve

¹⁰⁵ KOLOCOVÁ, Petra: *c.d.*, pozn. 97, s. 40.

¹⁰⁶ KOLOCOVÁ, Petra: *c.d.*, pozn. 97, s. 41.

¹⁰⁷ MELANOVÁ, Miroslava a kol.: *c.d.*, pozn. 62, s. 347.

¹⁰⁸ MLÁDKOVÁ, Barbora: *Politické procesy 50. let – Krajský soud v Liberci 1953-1954*, diplomová práce. Liberec 2005, s. 55-56.

¹⁰⁹ ANDĚL, Rudolf a kol.: *Libereckým krajem. Osobnosti*. Liberec, Liberecký kraj 2007, ISBN 978-80-254-1123-0, s. 161.

skladu. Během pražského jara v roce 1968 se znovu výrazně politicky angažoval jako člen přípravného výboru pro obnovu sociálně demokratické strany. Působil i na pozici předsedy liberecké pobočky K231.¹¹⁰ Po nástupu normalizace se stal nepohodlnou osobou. StB nasadila na sledování Veverky, jeho manželky, příbuzných i známých několik agentů, kteří tak měli o jeho životě dokonalý přehled. Veverka zemřel 8. října 1971 po dlouho trvající nemoci.¹¹¹ Rehabilitace se Veverka, stejně jako mnozí další, již nedožil. První rehabilitace probíhaly na konci 60. let, proces však zastavila normalizace. Plná majetková i morální rehabilitace se nakonec zrealizovala až po pádu komunistického režimu.

Celkový počet obyvatel Liberce postavených před Státní soud není dosud přesně znám. Činnost Státního soudu a prokuratury skončily na konci roku 1952. Neskončily ale politické procesy. Činnost Státního soudu byla přesunuta na Krajské soudy, k výrazným změnám nedošlo ani v oblasti personálu (prokurátorů a soudců).¹¹² O tom, že tento soud většinou řešil politické procesy svědčí i fakt, že většina odsouzených byla po roce 1989 rehabilitována.

Významným procesem řešeným již Krajským soudem v Liberci byla Akce Kluky¹¹³, která cílila na kulaky. Akce Kluky v roce 1953 čítala tři procesy s celkovým počtem 36 souzených osob. Soud vynesl dva doživotní tresty a pro zbývajících 34 osob dohromady 321 let vězení. Při Akci Kluky StB využila svoji provokační metodu, když nasadila proti skupině agenty provokatéry. Mezi další významné kauzy se zařadily např. případ Otakara Vaška, který se měl prý stýkat s údajným agentem nepřátelské zahraniční rozvědky nebo proces s Vladimírem Kubcem, který byl obviněn ze založení protistátní ilegální skupiny Jan Roháč ze Sionu. Krajský soud řešil jak procesy

¹¹⁰ K231 zastupovala politické vězně 50. let.. Název byl odvozen od zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb., na jehož základě byla většina těchto vězňů odsouzena. Činnost organizace byla po srpnové invazi 1968 zakázána a obnovena až po roce 1990 v podobě Konfederace politických vězňů Československa. Více o K231 např. ŠÍR, Vojtěch, K231, [online], 1999, [vid 18. 5. 2018], dostupné z: <https://k231.fronta.cz/>.

¹¹¹ MELANOVÁ, Miroslava a kol.: *c.d.*, pozn. 62, s. 348.

¹¹² MELANOVÁ, Miroslava a kol.: *c.d.*, pozn. str. 346.

¹¹³ MLÁDKOVÁ, Barbora: *c.d.*, pozn. 108.

s organizovanými skupinami, tak hospodářskou kriminalitu, procesy s emigranty či procesy s církví a sektami.¹¹⁴

Celková bilance Krajského soudu v Liberci v letech 1953 až 1956 čítá dle dochovaných materiálů 380 odsouzených osob se souhrnným trestem 2701 let odnětí svobody a 5 doživotními tresty.¹¹⁵ Detailnější pohled do statistik ukazuje, že soud s přibývajícími roky uděloval mírnější tresty¹¹⁶, přesto trestal za stále stejné přečiny.

O rozsahu politických procesů v celém Československu svědčí mimo jiné i celkový počet odsouzených, který dosahoval 150 000, z nichž nejméně 250 bylo popraveno. I mezi postiženými lze dohledat skutečné, potenciální, ale dokonce i domnělé odpůrce režimu. Odstranění se mělo dotknout každého, kdo svým původem, smýšlením nebo chováním nezapadal do šablon nové společnosti pod taktovkou komunistického režimu.¹¹⁷

¹¹⁴ Více k tématu např. v MELANOVÁ, Miroslava, *c.d.*, pozn. 63, MLÁDKOVÁ, Barbora: *c.d.*, pozn. 108, ČERMÁKOVÁ, Veronika: *Politické procesy 50. let – Krajský soud v Liberci 1955-1956*, bakalářská práce, Liberec 2011.

¹¹⁵ ČERMÁKOVÁ, Veronika: *Politické procesy 50. let – Krajský soud v Liberci 1955-1956*, bakalářská práce, Liberec 2011, str. 41-44.

¹¹⁶ Doživotní tresty soud udělil v letech 1952 a 1953.

¹¹⁷ MELANOVÁ, Miroslava a kol.: *c.d.*, pozn. 62, str. 346.

4 POLITICKÝ PROCES S JANEM HEJÁTKEM

4.1 Život před zatčením

Jan Hejátko se narodil 6. listopadu 1910 v Ocmanicích v okrese Třebíč movitým sedlákům Josefovi a Vojtěšce Hejátkovým. Kromě Jana měli ještě další tři syny Josefa majora Československé armády, Františka předsedu Jednotného zemědělského družstva v Ocmanicích a Stanislava odbytáře v Drůbežářském závodě v Pavlovicích u Brna. Rodina vlastnila hospodářství o výměře 8 hektarů zemědělské půdy, pár tažných zvířat a tři kusy hovězího dobytka. Jan navštěvoval pět tříd obecné školy v rodných Ocmanicích, dále absolvoval tři třídy měšťanské školy v Náměšti nad Oslavou, dvě třídy zemědělské školy a dvě třídy kupecké školy ve Valašském Meziříčí. Po škole šel do učení ke svému strýci Františku Hejátkovi a vyučil se obchodním příručím. Pracoval v železářství firmy Wichr v Brně.¹¹⁸

V roce 1931 nastoupil na vojenskou službu k pěšímu pluku 14 v Prešově na Slovensku. Službu ukončil v roce 1933 dosažením hodnosti desátníka.¹¹⁹

Bohatství rodiny Hejátkových si „žádalo“ najít sobě rovnou nevěstu pro všechny syny. Jan se oženil s Emílií Šouralovou z nedalekého Kramolína. Jejich sňatek byl předem domluvený. Obě rodiny byly velmi movité a spojením obou rodin se jejich majetek znásobil. Společně vychovali dvě děti – Libuši a Miroslava.¹²⁰

Rok 1945 byl prvním rokem osidlování pohraničí a majetek německých rodin i opuštěné domy a pozemky po židech, kteří válku nepřežili, se začal předávat do správy¹²¹. Obecně se do pohraničí stěhovali především zemědělci, což platilo i pro Liberecko. Liberec jako město zemědělcům neskýtal vhodné podmínky pro

¹¹⁸ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem, 3. února 2018, Chrastava.

¹¹⁹ ABS, Protokol o výsledku obviněného, 23. listopadu 1961

¹²⁰ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem, 3. února 2018, Chrastava.

¹²¹ WIEDEMANN, Andreas: *"Pojď s námi budovat pohraničí!"*, Praha, Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-337-4, s. 141-143.

hospodaření, ale nabízel obživu, nemovitosti i podniky pro dělníky a podnikatele. Pro dělníky se v pohraničí nabízela práce na obnově i v továrnách. Pro živnostníky se pak pohraničí stalo příležitostí, jak získat do správy obchody a často se tak odtrhnout od vlivu rodinu a osamostatnit se v podnikání. Živnostníci byli často přímo oslovováni národními koordinátory, kteří tipovali vhodné adepty.

Jedním z nově příchozích do Liberce se v roce 1945 stal i Jan Hejátko. Jako vyučený obchodník a odborník byl pro pohraničí, kde chyběli kvalifikovaní lidé,¹²² velmi žádaným a cenným. Hejátkovi patřili k sociálně silné vrstvě obyvatel, která, jako taková, se do pohraničí po konci druhé světové války obvykle nestěhovala. Zde je otázka motivace takového významného kroku, jako je přesídlení do neznámé oblasti a odtržení od rodiny. Možná právě to byl důvod, kdy oslabení vazeb na rodinu, otce a bratry mohlo dát Janovi prostor pro seberealizaci. Navíc jistě cítil, že by se pro něj mohlo najít místo národního správce některého obchodu, a on by tak mohl samostatně rozvíjet obchodní činnost, svého obchodního ducha.¹²³ Motivaci k odchodu můžeme hledat i v politické orientaci Jana a jeho bratrů. Janovo smýšlení směřovalo k sociálním a demokratickým hodnotám, kdežto zejména bratr Stanislav se řadil mezi ty, kteří komunismu nejen věřily, ale navíc jej aktivně hlásaly. Jan se společně s celou rodinou přestěhoval do Liberce, kde mu byla nabídnuta¹²⁴ do národní správy prodejna železářství J. O. Frank¹²⁵ i byt v domě, kde obchod se železářstvím v Moskevské ulice číslo popisné 27 sídlil. Přesto musela být záměna vesnického prostředí za městské velkým krokem. Na tuto dobu vzpomínal jeho syn Miroslav: „Přestěhování se z vesnice do velkého města, bylo pro mě, jako malého kluka, obrovská změna. Pamatuji si na ten byt, který jsme zároveň s obchodem dostali. Nacházel se v patře nad prodejnou. Byl

¹²² KARPAS, Roman a kol.: *c. d.*, pozn. 16, s. 394-397.

¹²³ Rozhovor se synem Miroslavem Hejátkem 3. února 2018, Chrastava.

¹²⁴ Rozhovor se synem Miroslavem Hejátkem 3. února 2018, Chrastava.

¹²⁵ Na základě dekretů prezidenta republiky Edvarda Beneše, které měly podpořit „znovupočeštění“ Československa. Jeden z nich upravoval znárodnění majetku, který dříve patřil Němcům, Maďarům, zrádcům či kolaborantům. Vyšel v platnost 19. května 1945. Dekret stanovil, že jakékoliv majetkové převody a jakékoliv majetkově-právní jednání, ať se týkají majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, jsou neplatná, pokud byla uzavřena po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce. Nad tímto majetkem pak byla zavedena národní správa.

krásný a velký. V té době, kdy byla nouze o byty, jsme se měli královsky.“¹²⁶ Z uvedeného lze jasně vyčíst, že Jan a jeho rodina disponovali nejen dostatečným kapitálem, ale měli právo se domnívat, že mají i odpovídající společenský status. Jan s rodinou se tak zařadil k nové ekonomické elitě, které po druhé světové válce nově v Liberci vznikala.

Obchod, který Jan Hejátka získal do správy, dříve patřil židovskému obchodníkovi Alfredu Breslauerovi¹²⁷. Alfred Breslauer patřil do rodu bohatých a významných obchodníků a živnostníků Soyka - Bondy – Mandelík - Roubitscek – Breslauer – Landskroner – Cantor – Prinz. Alfred byl několik let prokuristou u firmy Roubitschek & Fischl. Ve vhodnou chvíli využil příležitost a převzal firmu Johann Andreas Frank, která obchodovala se železářským zbožím a měla provozovnu – prodejnu v Moskevské ulici č. p. 27. Tímto krokem se stal váženým občanem střední vrstvy a mohl si dovolit i vlastní moderní byt¹²⁸. Snad prozíravost Alfreda zachránila před krutostmi nacistického režimu¹²⁹, když včas odešel do Spojených států amerických. Oficiální prameny uvádějí pouze strohou informaci, že od 20. ledna 1938 obchod vedl úředník Franz Schlegel¹³⁰. Obchod se posléze stal předmětem arizace, když se 24. ledna 1939 stal Franz Schlegel nuceným správcem. Z orálních pramenů Emilie a Miroslava Hejátkových se dozvídáme, že Alfred Breslauer skutečně odešel do Spojených států amerických. S Hejátkovými si dlouho dopisoval a přes korespondenci spolu vyjednávali o převedení, přesněji odkupu, obchodu pro Jana Hejátka. Tím by se stal majitelem, ne pouze národním správcem. K této události bohužel nikdy nedošlo. Syn Miroslav se domnívá, že Alfred Breslauer v zahraničí zemřel dříve, než mohl dokumenty o převedení obchodu na jeho otce podepsat.¹³¹

¹²⁶ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem, 3. února 2018, Chrastava.

¹²⁷ ENGELMANN, Isa: *Židé v Liberci*, Liberec, Kruh autorů Liberecka pro Židovskou obec v Liberci, 2007, ISBN 978-80-239-9169-7, s. 92.

¹²⁸ <http://liberec-reichenberg.net/stavby/karta/nazev/156-byt-alfreda-breslauera>.

¹²⁹ Alfred Breslauer (*1893-†?) nefiguruje v oficiální databázi obětí holocaustu <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>.

¹³⁰ ENGELMANN, Isa: *c.d.*, pozn. 120, s. 247.

¹³¹ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem, 3. února 2018, Chrastava.

Obchodu se vedlo velmi dobře a Hejátkovi i zde platili za velmi majetnou rodinu. Podle dochovaných rodinných písemností jejich majetek činil v hotovosti 800 000 Kčs a v obchodě se nacházelo zboží v hodnotě více jak 1,5 milionu korun. Dále vlastnili vůz značky Tatra 75 cabriolet, chalupu v Bedřichově, starožitné obrazy, drahý nábytek a bytové doplňky vysoké hodnoty.¹³²

V období po druhé světové válce došlo i k obnovení politických stran, které byly za doby okupace ČSR zakázány a obnoveny až po osvobození. Jednou z nich byla i Československá strana národně socialistická. Jan Hejátka byl politicky činným. V roce 1946 vstoupil do ČSNS, kde byl řadovým členem až do února 1948, poté byl u nově vzniklé Československé strany socialistické v Liberci.¹³³ Lze jen spekulovat, jak moc bylo jeho členství v ČSNS spojeno právě s přidělením národní správy železářského obchodu a bytu, protože od května 1945 v Okresní správní komisi Liberce zasedali v živnostenském a bytovém referátu právě členové ČSNS.¹³⁴

4.2 První politický proces Jana Hejátka

Situace na politické scéně se dotkla i rodiny Jana Hejátka. Pro upevnění moci využívala Komunistická strana Československa perzekuce jako nástroj, kterým odstraňovala své potencionální nepřátele z řad politiků, církve, členů organizací, ale i „normálních“ obyvatel.¹³⁵

Proces s Janem Hejátkem začal již roku 1948, což předcházelo hlavní vlně politických procesů v 50. letech vedených proti reálným i domnělým odpůrcům režimu. V případě Jana Hejátka šlo o aplikaci „standardního“ postupu tzv. odstupňované perzekuce.

¹³² Rodinný archiv Hejátkových.

¹³³ V únoru ČSNS iniciovala demisi demokratických ministrů, po 25. únoru byla tzv. obrozena (zbavena protikomunisticky orientovaných představitelů) a přejmenována na Československou stranu socialistickou. Viz *Česká televize. 1948. Dnes před 70 lety. Československá strana národně socialistická* [online], 2018, [vid. 18. 5. 2018], dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12170730060-dnes-pred-70-lety/0/55017-ceskoslovenska-strana-narodne-socialisticka/>

¹³⁴ FILIP, Robert: Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 – 1960. Část I. (1945 – 1951), in: *Fontes Nissae*, roč. 6, 2005, č. 1, ISBN 80-7372-007-8, s. 156-159.

¹³⁵ KUŘÍKOVÁ, Lucie: *Politické procesy 50. let – kauza František Šedivý*, diplomová práce, Liberec, 2011, s. 23-28.

Motivací pro perzekuci mohlo být jak sociální postavení, majetek, tak jeho politická příslušnost. Postup byl v obdobných případech v době po únoru 1948 vždy stejný. Janovi byl nejprve v roce 1948 odejmut ze správy obchod rozhodnutím Akčního výboru Národní fronty. Na základě toho si musel najít novou práci a ze dne na den se ze živnostníka stal dělníkem. Přišel tak o příjmy i s tím související sociální postavení. Začal pracovat u Pozemních staveb v Liberci jako dělník až do 28. prosince 1948, kdy byl zatčen. Situace se pro rodinu zatčením ještě zhoršila. Odstupňování perzekuce a následky Janova zatčení znamenaly pro rodinu velký sociální i materiální propad. Jak vzpomínal syn Miroslav, všechnen majetek, který měli, jim byl zabaven. Pouze věci, od kterých měla maminka Emílie doklad o koupi, jim byly ponechány, jinak vše bylo postoupeno Fondu národní obnovy (FNO).¹³⁶ Dne 13. června 1949 krajský velitel Státní bezpečnosti zabavil vozidlo Tatra. Ve zprávě o zabavení se uvádí, že doklad k vozidlu není k dispozici, protože jej má v držení Jan Hejátka. Emílie, která byla do té doby ženou v domácnosti, musela nastoupit do práce jako pomocná uklízečka. V bytě, ve kterém do té doby bydleli, jim byly přiděleny pouze dva pokoje, ve kterých musela čtyřčlenná rodina přebývat.¹³⁷

Zatčení odstartovalo další vlnu perzekucí Jana i jeho rodiny. Veškeré informace týkající se průběhu procesu jsou čerpány ze spisů ABS a NA, osobní poznatky a vzpomínky Jana Hejátka nejsou nikde dochovány. Nelze čerpat ani z orálních pramenů, jelikož Jan o celé kauze s rodinnými příslušníky nemluvil.

28. prosince 1948 došlo k zatčení Jana Hejátka a jeho následného umístění do vazební věznice v Blažkově ulici č. p. 8.¹³⁸ Zde byla věznice Krajského velitelství Národní bezpečnosti (později StB) Liberec.¹³⁹ A právě do této věznice byli odváděni zatčení obžalovaní za protistátní činnost. Během vazby musel být Jan Hejátka hospitalizován

¹³⁶ Úřad, který byl zřízen na základě dekretu prezidenta republiky č. 108 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondu národní obnovy. Měl ve správě zkonfiskovaný majetek a jeho přerozdělování.

¹³⁷ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem, 3. února 2018, Chrastava.

¹³⁸ Podle politické vězenkyně Antonie Svobodové se domu, kde sídlila policejní služebna, říkalo „Laufovka“. Na toto místo vzpomíná jako na nejspínavější a nejhorší, které kdy v životě viděla. Rozhovor s Antonií Svobodovou uvádí Kateřina Joklová ve svém článku *Liberecký monstrproces Emil Weiland a spol.* ve *Fontes Nissae* roč. 2009, č. 10.

v Liberecké nemocnici.¹⁴⁰ Z jakého důvodu však není ve spisech uvedeno a rodina žádné zprávy o jeho zdravotním stavu nedostala. Nelze vyloučit, že hospitalizace byla důsledkem obvykle používaných tvrdých praktik StB při výslechu. Syn Miroslav si pamatuje, že se s kamarádem vydal za otcem do nemocnice na koloběžce. Emílie, Janova manželka, měla od známé zdravotní sestry Drbohlavové zprávu, že Jan je v nemocnici, ve 4. patře, za zamřížovanými okny a pod trvalým dozorem. Miroslav otce tehdy viděl skrz okno. Nic víc nemohl ani jeden z nich.¹⁴¹

Jan Hejátko byl žalován a souzen v procesu Bohumil Janko a spol. Podle obžalovacího spisu společně s Bohumilem Jankem, Václavem Kyselou, Antonínem Stránským, Liboslavem Štrynclem a Františkem Koldovským vytvořili „konkrétní sdružení“, které mělo podporovat předpokládaný násilný pokus o státní převrat (podle zákona č. 231/1948 §1 odst. 2). Bohumil Janko se údajně spojil s tajnou službou „jistě cizí zahraniční mocnosti“. Ostatní obžalovaní tak získali vědomí, že jsou jeho prostřednictvím ve spojení se zahraničím.¹⁴²

Bohumil Janko byl polským úředníkem narozeným v Zelově, trvale žil v Rosbachu v Polsku. Václav Kysela narozený v Turnově pracoval jako řídící učitel, trvale pobýval ve Vesci v Liberci. Liboslav Štryncel narozený v Železném Brodě pracoval jako tajemník Československé strany národně socialistické v Liberci, trvale bytem v Ruprechticích. Antonín Stránský se narodil v Mukařově, zastával funkci úředníka v Železném Brodě, trvale bydlel v Jablonci nad Nisou. Posledním obžalovaným v procesu byl František Koldovský narozený v Příchovicích, byl bývalým praporčíkem Sboru národní bezpečnosti, v době zatčení pracoval jako řidič, trvale bydlel v Liberci.¹⁴³

¹³⁹ *Přehled vězeňských zařízení existujících na území Československa v letech 1948 – 1989* [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <http://www.policie.cz/soubor/prehled-vezenskych-zarizeni-existujicich-na-uzemi-ceskoslovenska-v-letech-1948-1989-pdf.aspx>.

¹⁴⁰ ABS, Krajské velitelství státní bezpečnosti v Liberci ze dne 16. 7. 1949

¹⁴¹ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem 5. května 2018, Chrastava.

¹⁴² ABS, Státní soud v Praze 2. 7. 1948, Obžalovací spis

¹⁴³ ABS, Státní soud v Praze 2. 7. 1948, Obžalovací spis

Při zadržení ve vyšetřovací vazbě se Jan Hejátko pokusil kontaktovat svoji rodinu a informovat ji o tom, co se děje a za co je trestně stíhán. Posílal motáky, které byly určeny manželce a Koldovskému, jehož tím chtěl varovat před zadržením a obsahoval i informace o zahlazení stop, které by vedly k odhalení vedení protistátní činnosti. Jan Hejátko dle výpovědi uložené ve spisu NA uvedl, že motáky psal v nervovém rozpoložení. Soud však této výpovědi neuvěřil, protože motáky byly psány srozumitelně a čitelně.¹⁴⁴

Hlavní líčení se skupinou Bohumil Janko a spol. začalo 2. srpna 1949 v 9 hod. v jednací síni č. 33 Státního soudu v Praze. Předsedou senátu byl JUDr. Vojtěch Rudý, soudci z povolání JUDr. Václav Horn, JUDr. Jan Zemek, soudci z lidu Václav Masopust a František Obermayer, státním prokurátorem JUDr. František Vokurka. Vojtěch Rudý, vl. jm. Benjamin Roth, působil u Státního soudu Praha a pro své vysoké a kruté tresty si vysloužil přezdívku „Krvavý Vojtěch“¹⁴⁵. V roce 1951 se pak stal předsedou Státního soudu v Brně, kde na postu vystřídal Dr. Jaroslava Hornánského, který byl z funkce odvolán, když se „*nevhodným způsobem vyjadřoval o svém nástupci*“.¹⁴⁶ Soudu se zúčastnili i obhájci obžalovaných, za Jana Hejátka vystupoval obhájce ex offio JUDr. Lindner.¹⁴⁷

Dle obžaloby byl iniciátorem celé „akce“ Bohumil Janko. Ten údajně na podzim roku 1948 setkal s neznámým mužem v Rosbachu (město v Polsku) a navedl ho, aby se spojil s protistátními „ilegálními skupinami“, které dávaly najevo nespokojenost s lidově-demokratickým zřízením republiky. Janko se měl setkat s Václavem Kyselou, který ho učil českou gramatiku (Janko byl polské národnosti) a měl ho požádat o sehnání pracovního místa v Liberci. Kysela písemně obeznámil Štryncela o situaci Janka, který ho osobně navštívil na sekretariátu ČSNS v Liberci. Dle výpovědi měl Janko Štryncela požádat o setkání s ilegálními skupinami na Liberecku a o kontakty na

¹⁴⁴ NA, Státní soud v Praze, Hlavní přeličení proti Bohumilu Jankovi a spol., č. j. Or I 948/49

¹⁴⁵ VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl II.*, Praha 2004, ISBN 80-86621-05-7, s. 42, 55.

¹⁴⁶ VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl III.*, Praha 2004, ISBN 80-86621-06-5, s. 183.

¹⁴⁷ NA, Státní soud v Praze, Hlavní přeličení proti Bohumilu Jankovi a spol., č. j. Or I 948/49

další osoby, které by se mohly do „protistátního“¹⁴⁸ boje zapojit. Zde do celého případu vstupuje Jan Hejátko. Štrynclem měl být doporučen jako „spolehlivá“ osoba a seznámen s Jankem. Jankovi bylo Hejátkem sděleno, že je již zapojen ve skupině „Svornosti“ a že jsou v této skupině zapojeni i Sladkovský, Koldovský a Stránský. Stránský však odmítl spolupráci, což pro něj bylo polehčující ve vynesení rozsudku.¹⁴⁹

Po odmítnutí Stránským se Janko vrátil za Janem Hejátkem a navštívil ho u něj v bytě, kde se dozvěděl, že má kontakty na armádu a skupina Svornost že vlastní i nějaké zbraně. Dne 28. prosince 1948 se Janko, Štryncel, Halamiček a Hejátko pravděpodobně setkali v hotelu Imperiál v Liberci. Zde se jim do ruky dostal leták, který Halamiček obdržel poštou. Obsahem letáku byl přesný návod a instrukce pro založení, organizaci a činnosti „protistátního“¹⁵⁰ sdružení. Odsouzení Halamička bylo zkonstruované na základě toho, že neupozornil příslušné orgány na to, že se chystá zločin velezrady.

Jan Hejátko měl být se Štrynclem dlouhodobě zapojen do „ilegální skupiny“ a vzali k sobě i Janka. Dle spisu údajně pořádali tajné schůzky v Riegrových sadech v Liberci společně se Sladkovským a Koldovským. Při těchto schůzkách vyjednávali o ukrytí zbraní potřebných k protistátním činům. Jan Hejátko nabídl úkryt v Chrastavě v tamním lomu u „jedné známé“.¹⁵¹

Jan Hejátko se ke svým činům během vyšetřování u krajského velitelství StB (dle spisu) plně doznal. Během hlavního líčení u Státního soudu však veškeré činy popřel s tím, že během výslechu u StB na něj byl kladen nátlak a k doznání byl nucen bitím. Soud však tomuto výroku neuvěřil.¹⁵² Jak je známo z výpovědí jiných politických vězňů, fyzické i psychické týrání obžalovaných patřilo mezi běžné praktiky StB, tudíž soud v tomto případě pouze „zametl“ stopy po možném nepřiměřeném postupu při vyšetřování.

¹⁴⁸ Tento termín je využíván v soudních spisech z pohledu obžaloby – státu.

¹⁴⁹ ABS Rozsudek OrI 948/49-31, archiv bezpečnostních složek, str. 5

¹⁵⁰ „Protistátní“ činnost byla mnohdy pouhou účelovou konstrukcí soudů a vyšetřovatelů sloužící ke snadnějšímu odstranění nepohodlné osoby nebo skupiny osob.

¹⁵¹ ABS, Rozsudek OrI 948/49-31, str. 8

¹⁵² NA, Státní soud v Praze, Hlavní přeličení proti Bohumilu Jankovi a spol., č. j. Or I 948/49

Jan Hejátka byl dle rozsudku Státního soudu v Praze odsouzen za zločin velezrady dne 3. srpna 1949 soudcem Dr. Vojtěchem Rudým, který byl předsedou senátu Státního soudu v Praze. Soud se konal v Praze na Pankráci.

V politických procesech se rozhodovalo o trestu na základě zákona č. 231/48 Sb. Ve věci kolem Jana Hejátka byli odsouzeni podle § 1 odst. 2 zmiňovaného zákona „*Stejně bude potrestán, kdo se k činu uvedenému v odstavci 1 s někým spolčí nebo vejde v přímý nebo nepřímý styk s cizí mocí nebo s cizími činiteli.*“¹⁵³ Odstavec 1 zákona uvádí, co je považováno za velezradu a výši trestu: *Kdo se pokusí: a) zničit samostatnost nebo ústavní jednotnost republiky, b) odtrhnout od republiky část jejího území, c) zničit nebo rozvrátit lidově demokratické zřízení nebo společenskou nebo hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou, nebo d) násilím znemožnit ústavní činnost presidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárného sboru nebo vlády (sboru pověřenců), bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od deseti do pětadvaceti let, nebo na doživotí.*¹⁵⁴

Na základě rozsudku vynesného 3. srpna 1949 soud uložil Janu Hejátkovi dle výše zmíněného odstavce zákona trest v délce 10 let. Dle rozsudku obžalovanému přitěžoval fakt, že ohrožoval zájmy republiky a projevil nepřátelství k lidově-demokratickému zřízení ČSR a v tomto pokračoval již delší dobu.¹⁵⁵ Obžalovanému byl uložen navíc i peněžitý trest – úhrada nákladů spojená se soudním řízením dle §47 zákona 231/48Sb. *(...)Tento trest se vyměří při odsouzení za přestupek od 500 Kčs do 50 000 Kčs, při odsouzení za přečin od 1 000 Kčs do 250 000 Kčs a při odsouzení za zločin od 10 000 Kčs do pěti milionů Kčs.*¹⁵⁶ Janu Hejátkovi byly připsány k úhradě náklady v částce 20 000 Kč. Zvolil však možnost náhrady ve výši dvou měsíců trestu.¹⁵⁷

¹⁵³ Zákon č. 231/48 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, §1 odst. 2 [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_zakon_1948-231.pdf.

¹⁵⁴ Zákon 231/48 Sb., §1 odst. 1, c. d.

¹⁵⁵ ABS, Rozsudek OrI 948/49-31, str. 10

¹⁵⁶ Zákon č. 231/48 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, §47 [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_zakon_1948-231.pdf.

¹⁵⁷ ABS, Rozsudek OrI 948/49-31, str. 3.

V případě ostatních obžalovaných se jednalo o následující výše trestů a trestní přečiny: Bohumil Janko, Liboslav Štrýncl, František Koldovský (i Jan Hejátka) – zločin velezrady podle §1 odst. 2 zák. č. 231/48 Sb, Josef Halamíček – zločin neoznámení trestného činu podle §35 odst. 2 zák. č. 231/48 Sb, Josef Sladkovský – zločin přípravy úkladů podle §2 odst. 1 zák. č. 50/23 Sb. Všichni dostali stejně vysoký trest, který jim soud vyměřil na 10 let těžkého žaláře. Součástí trestu se podle zákona mohl vedle trestu odnětí svobody stát i trest peněžitý. Všichni odsouzení dostali i tuto formu trestu v následující výši: Bohumil Janko, Liboslav Štrýncl, František Koldovský a Josef Sladkovský peněžitý trest 10 000 Kčs. Všichni obžalovaní zvolili přeměnu peněžitého trestu na trest odnětí svobody (náhradní trest) ve výši: Bohumil Janko, Liboslav Štrýncl, František Koldovský a Josef Sladkovský ve výši 1 měsíce, v případě Jana Hejátka, jak již bylo zmíněno, šlo o 2 měsíce proměněné ve 20 000 Kčs.

Václava Kyselu a Antonína Stránského soud zprostil viny podle §259 odst. 1 č. 2 trestního řádu.¹⁵⁸

Trest Jana Hejátka byl zahájen 28. prosince 1948 (od zadržení) a trval do 28. února 1959. Jan odpykával nejprve cca rok svůj trest ve věznici na Borech. Jak je uvedeno v jeho osobním spisu, nepatřil mezi vzorné vězně. Za dobu výkonu trestu se dopustil několika dalších přestupků, které byly potrestány dle vězeňského řádu. V záznamu ze dne 9. září 1949 se při raportu „choval drze“ a při lékařské prohlídce obtěžoval lékaře. Za to mu byl udělen disciplinární trest šest půstů a zákaz návštěv po dobu tří měsíců. Dne 3. dubna 1950 popsal celu 150 svými iniciálami, za to mu bylo vyměřeno čtrnáct dní trestní dávky, 6 půstů a k náhradě dostal náklady spojené s vybílením cely.¹⁵⁹

Věznice na Borech má hluboko sahající historii. Od svého vzniku na konci 19. století sloužila věznice pro dlouhodobé tresty a její původní kapacita 900 vězňů byla ve vrcholném období politických procesů 1949-1951 až dvojnásobně překračována. Vězni zde byli vystavováni fyzickému násilí, zaznamenány jsou i případy úmrtí na následky bití. Mezi vězni, kteří prošli tímto vězením, jsou jména jako gen. Heliodor Píka, letec

¹⁵⁸ ABS, Rozsudek, Státní soud v Praze, Or I 948/489, s. 2-3

¹⁵⁹ ABS, osobní spis vězně Jana Hejátka.

RAF Karel Janoušek či Václav Havel.¹⁶⁰ I Jan se zde setkal s pozdějším významným představitelem vládnoucí moci, který byl svého času pro režim nepohodlný, Gustávem Husákem.¹⁶¹

V roce 1950 byl Jan Hejátko 19. srpna přemístěn do věznice v Ostrově u Karlových Varů.¹⁶²

Vězeňský ústav v Ostrově nad Ohří zajišťoval registraci vězňů, vězňům zde byla přidělena výstroj a přikrývka. Následně byli vězni přerozdělováni do jednotlivých táborů v celé oblasti. Ani baráky v jednotlivých táborech ani vězeňská výstroj nebyly dostatečné. Na barácích bylo znát, že vznikly přestavbou starých zajateckých táborů s minimem investic. V táborech tak chyběla pitná voda, sociální zázemí nebylo na dostatečné úrovni, a samotné baráky měly lehkou dřevěnou konstrukci na vyvýšené podlaze. Političtí vězni byli umísťováni na nejhorší práce s minimálním vybavením a v podstatě nulovou ochranou. V táboře Vykmanov II (jeden z táborů) se nacházela „Věž smrti“. Vytěženou uranovou rudu vězni dopravovali na vrchol věže, rozbíjeli ji a přes soustavu sít se nechala propadávat dolů, čímž se dále rozbíjela. Dole pod sítí pracovali vězni, jejichž úkolem bylo pěchování hlušiny do pytlů a sudů, které pak byly zváženy a posílány přímo do SSSR. Díky vysoké prašnosti, kdy prach byl silně radioaktivní, vysoké procento zde pracujících vězňů poté podlehl rakovině plic.¹⁶³

Po přesunu do věznice v Ostrově u Karlových Varů byl Jan Hejátko zařazen do pracovní skupiny Rovnost¹⁶⁴ v dolech v Jachymově v táboře nucených prací (později pracovně nápravném táboře). Pracoval jako pomocný dělník v hlubině. Jako pracovník

¹⁶⁰ TOMEK, P. *Věznice Plzeň-Bory* [online], in: VLČEK, Tomáš. *Totalita* [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: http://www.totalita.cz/vez/vez_vez_plzen.php.

¹⁶¹ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem 5. května 2018, Chrastava.

¹⁶² Stanice Sboru vězeňské stráže (SVS) Ostrov byla zřízena 15. června 1949 a podléhala přímo ministerstvu spravedlnosti. V roce 1951 bylo zařízení předáno ministerstvu národní bezpečnosti. Více např. KAFKOVÁ, Alena: Výročí vězeňských zařízení v roce 2009, in *Historická penologie*, roč. 2009, č. 2, Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie vězeňské služby ČR2009, ISSN 2533-803X, s. 40-43.

¹⁶³ VLACHOVÁ, Kristina: *Věž smrti* [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1070044248-vez-smrti/>.

¹⁶⁴ Tábor Rovnost byl zřízen 15. září 1949 a prvním velitelem byl Albín Dvořák.

byl hodnocen kladně, svoji normu splňoval na sto procent. I v Ostrově měl Jan několik záznamů v trestním listu. 23. září 1955 se zúčastnil hromadného odebrání oběda a 30. května 1957 neplnil rozkaz náčelníka, za což mu byla udělena důtka. V srpnu 1955 byl dokonce obviněn z hromadné vzpoury vězňů.¹⁶⁵ Po vyšetření však bylo zjištěno, že se vzpoury nezúčastnil.

Tábory nucených prací byly zřízeny za účelem izolace politicky nebezpečných a nevhodných trestanců od okolí. Jednalo se původně o zajatecké tábory pro německé válečné zajatce, kteří byli postupně doplňováni a nahrazováni politickými vězni.¹⁶⁶ Mezi roky 1949 a 1950 vzniklo postupně 5 táborů Jáchymov - Vršek, Příbram - Vojna, Jáchymov - Nikolaj, Jáchymov - Plavno a Příbram - Brod.¹⁶⁷ Tábory byly navázány na některý z blízkých uranových dolů – šachet, kde trestanci vykonávali vyčerpávající práci při těžbě smolence. Smolenec, jako uranová ruda, se v Československu těžil pro potřeby Sovětského svazu. Na základě dohody z 23. listopadu 1945 museli být dodržovány dodávky rud obsahující radioaktivní prvky pro potřeby Sovětského svazu. Plnění dodávek zpočátku zajišťovali němečtí zajatci. Jejich výrobní kapacita byla ale nedostatečná a političtí vězni se tak stali vítanou pracovní silou, která zajišťovala potřebný objem dodávek.¹⁶⁸ V druhé polovině roku 1950 tábory nucených prací

¹⁶⁵ Během roku 1954 a 1955 se situace v táborech stávala stále vyhrocenější a skoro na všech táborech probíhaly stávky vězňů, kteří se tak chtěli domoci více jídla a lepších pracovních i životních podmínek. Zároveň velitelé táborů chtěli nastolit nové pořádky. Jak píše Milo Komínek ve své knize *I pod oblohou je peklo* (KOMÍNEK, Milo: *I pod oblohou je peklo*, Brno, Moravia Publishing, 1991, ISBN 0-921863-14-4.): „Vedoucím bylo jasné, že výnosy a dekrety by to při chaotickém způsobu řízení táborů a věznic trvalo dlouho. Každý velitel tábora to dělal jinak a také podmínky byly různé. Proto bylo třeba přivést situaci do kritického stavu, kdy bude možné najednou obvinít desetitisíce lidí z pokusu vzpoury, vyvodit proti nim důsledky dle vězeňského řádu a stejně tak proti velitelům táborů, kteří nejsou na výši a pak začít od začátku znovu. Více s použitím psychologie, jako donucovacího prostředku, alespoň pro masy vězňů, pro ty nepoučitelné jako dříve – kulky ze samopalů a šibenice.“ Názory a vzpomínky na stávku se ale velmi různí. Zajímavý je přehled různých vzpomínek na stávku uvedený v diplomové práci DRECHSLEROVÁ, Lenka: *Jáchymovské doly ve vzpomínkách pamětníků*, diplomová práce, Brno, 2017, s. 53-55.

¹⁶⁶ Podle mezinárodní dohody museli práci v Československu po roce 1949 opustit všichni váleční zajatci, viz KAPLAN, Karel, PACL, Vladimír: *c. d.*, pozn. 28, s. 32.

¹⁶⁷ BÁRTÍK, František. *Tábory nucené práce se zaměřením na tábory zřízené při uranových dolech v letech 1949, 1951*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2009, ISBN 978-80-86621-31-9, s. 101.

¹⁶⁸ Více k tématu: TOMEK, Prokop: *c. d.*, pozn. 30 nebo KAPLAN, Karel, PACL, Vladimír: *c. d.*, pozn. 28.

zanikly, přesněji byly transformovány na nápravně pracovní tábory. Změny byly v oblasti správy a střežení tábora, kdy se kompetence předávaly postupně z Ministerstva spravedlnosti na Ministerstvo vnitra.¹⁶⁹ Vězni v táborech zůstali a pracovali dále za stejných podmínek.

Podmínky v táborech byly většinou velmi tristní.¹⁷⁰ Po Janu Hejátkovi se sice nedochovaly žádné informace o režimu v táboře a způsobech (krutosti) zacházení s vězni a jím konkrétně, nicméně je mnoho dalších zdrojů (portál pametinaroda.cz¹⁷¹, portál politictivezni.cz¹⁷², atd.), z kterých je možné si udělat představu o podmínkách v tom kterém táboře. Tábor Rovnost, v kterém Jan Hejátka vykonával trest¹⁷³, měl obecně jednu z horších pověstí díky svým despotickým velitelům¹⁷⁴. Do tábora byli vězni prvně umístěni 15. září 1949 a svojí činnost ukončil jako jeden z posledních 1. června 1961, kdy už nebylo co těžit a i způsob výkonu trestu se začínal měnit. Jméno získal tábor podle dolu, na kterém leží šachta. Šachta byla nejhlubší na Jáchymovsku, když byla hluboká 660 metrů. V táboře vykonávali svůj trest zejména ti vězni, kteří patřili podle komunistického režimu k těm nejnebezpečnějším¹⁷⁵. Mezi politickými vězni byly zastoupeny v podstatě všechny profese a vrstvy společnosti – od dělníků a rolníků, přes podnikatele až po církevní hodnostáře a později i nepohodlné straníky z KSČ.

¹⁶⁹ BÁRTÍK, František: *Tábor Vojna: ve světle vzpomínek bývalých politických vězňů*, Příbram, Vyšehrad 2008, ISBN 978-80-7021-938-6, s. 40.

¹⁷⁰ BURSÍK, Tomáš: *c. d.*, pozn. 29, s. 54.

¹⁷¹ <http://www.mistapametinaroda.cz/?lc=cs&rt=19> [vid. 18. 6. 2018].

¹⁷² <http://www.politictivezni.cz/pribehy-politickych-veznu.html> [vid. 18. 6. 2018].

¹⁷³ Dle záznamů vykonával celý trest v táboře Rovnost, jakou práci či na jakém baráku kdy byl, však v záznamech uvedeno není. Obvyklou praktikou bylo stěhování vězňů i výměna pracovních pozic, aby si na sebe navzájem příliš nezvykli. Více např. DOUBRAVA, Antonín: *Kus života těžkého mukla č. 018043 jáchymovského pekla*, Uherské Hradiště, Muzejní spolek v Uherském Hradišti ve spolupráci se Slováckými vodárnami a kanalizací, 2008, ISBN 978-80-903-728-1, s. 16.

¹⁷⁴ ŠEDIVÝ, Zdeněk: *Uranový gulag: jáchymovské peklo*, 1. vyd. Brno, MOBA 2003, ISBN 80-2431-164-X; GIBIŠ, Vojtěch. *Peklo, kde mrzlo. Jáchymovské Rovnosti, krycí název P, vládly zrůdy Paleček a Černá Máry* | Domov, [online], 11- 8. 2017, [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <http://www.lidovky.cz>.

¹⁷⁵ PETRÁŠOVÁ, Ludmila: Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949–1961, in: VEBER, Václav, BABKA, Lukáš: *Za svobodu a demokracii III: Třetí (protikomunistický) odboj*, Hradec Králové, Univerzita Hradec Králové 2002, ISBN 80-903024-6-7.

Během pobytu ve vězení musel Jan projít několika zdravotními prohlídkami. Jeho zdravotní stav se zhoršoval s délkou pobytu ve vězení, zejména pak při práci v Jáchymovských dolech. Dle oficiálních záznamů měl hlavně problémy s krevním tlakem, křečovými žilami a v jednom zdravotním záznamu mu byla diagnostikována i skleróza. Na základě záznamů ve spisech se lze domnívat, že tato diagnóza byla určena na základě osobních antipatií lékaře k vězni, protože jejich vzájemný vztah rozhodně nelze označit jako přátelský. Ve spise je doslovně uvedeno vyjádření lékaře: „*Hulákal na mě.*“¹⁷⁶

Každý vězeň měl nárok na návštěvy, o nichž se vedla evidence. Návštěvy byly omezeny na maximálně jednu za měsíc, podobně byla omezená i korespondence, která navíc podléhala schválení a kontrolou velitelem.¹⁷⁷ První zápis o návštěvě je z října roku 1950, byla za ním jeho žena Emílie s dcerou Libuší. Další záznam o návštěvě je až z listopadu roku 1955 v den Janových narozenin. Jak je uvedeno ve spisu, Jan tuto návštěvu odmítl, stejně jako návštěvu z 27. května 1956. Důvody odmítnutí nejsou zaznamenány, mohlo se ale jednat i o další způsob trestu, psychického útlaču či osobní msty některého z velitelů. Poprvé po zatčení se Jan setkal se svou ženou Emílií a synem Miroslavem 16. září 1956. 25. listopadu 1956 návštěvu opět odmítl. 14. dubna 1957 za ním přišla Emílie s Marií Müllerovou, v záznamu o návštěvě vedena jako „tchýně“. Nebyla to však tchýně Jana, ale jeho dcery Libuše, která se v době pobytu Jana ve vězení provdala. Poslední evidovaná návštěva Emílie se synem je ze dne 11. srpna 1957, dva měsíce před propuštěním.¹⁷⁸ Jiné záznamy o návštěvách evidovány nejsou. Syn Miroslav nerad vzpomíná na to, když byli za otcem ve vězení. Vybavuje se mu atmosféra, která při návštěvě panovala. Temná místnost, ve které seděli s otcem, skoro nic neříkali, otec byl unavený a bylo na něm vidět, že pobyt ve vězení nedělá dobře

¹⁷⁶ ABS, Osobní spis vězně Jana Hejátka.

¹⁷⁷ Někteří vězni nesli návštěvy velmi těžko, protože byly realizovány za dosti omezujících podmínek a znamenaly velký psychický nátlak na ženy a děti. I proto byly často návštěvy samotnými vězni odmítány. Viz např. PINEROVÁ, Klára: Vývoj československého vězeňství po druhé světové válce, in: BOUŠKA, Tomáš, LOUČ, Michal, PINEROVÁ, Klára: *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*, Praha, Česká asociace orální historie COHA 2009, ISBN 978-80-254-5825-9, s. 15.

¹⁷⁸ ABS, Osobní spis vězně Jana Hejátka.

jeho zdravotnímu stavu.¹⁷⁹ Relativní malá četnost (i celkový nízký počet) návštěv může mít několik příčin. Jednou z hlavních bylo samozřejmě samotné omezení počtu návštěv vězeňským režimem. Dalším pádným důvodem však byla i finanční (a časová) náročnost návštěvy pro rodinu. Rodina, na kterou dopadala tíha mimosoudní perzekuce, musela šetřit své výdaje a dopravit se na velkou vzdálenost bylo náročné.¹⁸⁰ Ani samotný režim návštěvy pod neustálým dohledem, bez možnosti kontaktu, nemohl pozitivně působit na psychiku návštěvy (manželky, syna, atd.) ani na Jana samotného. Režimu se tak dařilo izolovat odsouzené od vnějšího světa, své rodiny, psychicky je týrat a „přeučovat“ dle norem režimu.

Za dobu odpykávání trestu byla několikrát odeslána žádost o podmíněčné propuštění samotným Janem Hejátkem a jeho ženou Emílií. Na základě toho muselo být vždy provedeno „politické přezkoušení“, zda se trest, který byl vězni udělen, neminul účinku. Posudky z politického přezkoušení se prováděly s každou žádostí, hodnotil se v nich především jeho postoj ke komunistickému režimu, pracovní nasazení a chování během trestu. Jan Hejátka podle posudků nepatřil ke vzorným vězňům. Krom drobných trestných činů uvedených výše, bylo jeho chování dle posudku z 18. května 1954 považováno za „špatné“, povaha Jana „falešná“ a vystupování „povýšené“. Ve spise¹⁸¹ se uvádí: *„Po stránce politické vyspělý není. Třídně je neuvědomělý. Do politického dění na táboře se nezapojuje, denní tisk nečte. Nenávidí komunismus a na táboře se stýká s lidmi, kteří jsou reakčně zaměřeni proti dnešnímu zřízení. Jeho poměr k dnešnímu zřízení je záporný a není u něho dosud předpoklad, že po propuštění poveden řádný život pracujícího člověka.“* Na základě takového hodnocení, které se opakovalo ve všech posudcích, byly žádosti o podmíněčné propuštění zamítnuty. Zdůvodnění bylo většinou stejné: *„Dosavadní výkon trestu u odsouzeného dosud nesplnil svůj převýchovný účel“*.

¹⁷⁹ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem, 30. dubna 2018, Chrastava.

¹⁸⁰ I dnes je časově velmi náročné překonat vzdálenost více jak 250 km mezi Libercem a Jáchymovem pouze s využitím prostředků hromadné přepravy. Průměrná doba cesty je přes 5 hodin!

¹⁸¹ ABS, Osobní spis vězně Jana Hejátka

Trest měl Janu Hejátkovi skončit 28. února 1959, byl však podmíněčně propuštěn o cca rok a půl dříve, 19. října 1957 na návrh náčelníka NPT. Důvody pro propuštění byly údajně zejména ve zlepšení pracovní morálky, zvýšení pracovního výkonu a plnění povinností na 105 %. Zlepšení nastalo podle posudku dozorce i v jeho postoji k režimu. „V dřívější době se nijak neskrýval se svým nesouhlasem s dnešním zřízením mezi odsouzenými, nyní se však od těchto jevů zcela oprostil a nebylo zjištěno, že by proti dnešnímu zřízení nějak vystupoval.“ Polehčující okolností pro propuštění bylo i to, že začal sledovat politické dění čtením denního tisku a přispěl na fond solidarity ve prospěch maďarského pracujícího lidu.

Při propuštění z vězení bylo povinností podepsat prohlášení, ve kterém se vězeň zavazuje k mlčenlivosti o tom, co se dělo ve věznici a během pracovního nasazení ve státním podniku (Jáchymovských dolech). Za porušení mlčenlivosti hrozilo vězni trestní stíhání dle zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově-demokratické republiky.

4.3 Život v období mezi tresty a dopady prvního věznění na rodinu

Na příkladu rodinných příslušníků lze ukázat, jak systematicky režim pracoval v případě politických vězňů. Trest se prakticky nikdy netýkal jen odsouzeného, ale dopadal na celou rodinu.¹⁸² Společenské poměry byly nastaveny tak, že mít v rodině politického vězně znamenalo přetrvávající útlak, psychické ponižování a strádání i finanční problémy. Následující text byl sepsán na základě vzpomínek syna Miroslava a vnuček Daniely a Magdalény, autorky práce a odborné literatury, se kterou byly vzpomínky konfrontovány.

Jak už bylo uvedeno v předešlém textu, rodina Jana Hejátka patřila mezi vyšší sociální vrstvu společnosti a disponovala velkým majetkem. Po prvním obvinění Jana bylo rodině vše zabaveno, krom věcí, které nabyla přes FNO. Dílem okamžiku se tak rodina musela vyrovnat se zcela novou situací, majetkovými a sociálními poměry. Proces

¹⁸² Více na téma mimosoudní perzekuce např. BERANOVÁ, Hana: *c. d.*, pozn. 19, s. 27-82.

zabavení majetku rodiny byl obvykle součástí trestu a je možné jej označit za další znak systematických perzekucí tehdejšího vládnoucího režimu. Jan již dále nebyl národním správcem železářství a byl nucen pracovat v Pozemních stavbách jako dělník.

Po zatčení Jana Hejátka v roce 1949 bylo synovi Miroslavovi devět let a dceři Libuši třináct. Na nich se otcovo zatčení podepsalo už v tak útlém věku. Miroslav sloužil při výuce na základní škole kvůli otcově trestu jako odstrašující příklad. Byl označován jako „syn kriminálního“, což zanechávalo psychické následky. Jak Miroslav, tak Libuše byli vyloučeni z dětského kolektivu a vyrůstali „sami“, protože kamaráditi se s kýmkoli z rodiny kriminálního bylo nejen společensky nepřipustné, ale mohlo znamenat i problémy s StB. Ani jeden z potomků se nemohl realizovat ani ve středoškolském studiu.¹⁸³ To je typický příklad perzekucí rodiny, kdy synové a dcery politických vězňů nemohli studovat, což výrazně limitovalo jejich budoucí uplatnění a budoucí sociální i finanční status. Miroslavovi bylo dovoleno jít do učení na kominíka nebo zahradníka. Nakonec se mu naskytla možnost vyučit se železářem u známých a po té si dodělat 2 roky ekonomické školy. Avšak ani zde nebyl ušetřen otcovy minulosti. Při závěrečné zkoušce paradoxně dostal otázku „Únor 48“ místo otázky ze zbožíznalství. Libuši nebylo umožněno pokračovat ve studiu na stavební průmyslové škole a mohla si udělat pouze rýsovací kurz.¹⁸⁴

Manželka Emílie to též neměla jednoduché. Během pobytu Jana ve vězení se domáhala spravedlnosti a poslala několik žádostí o omilostnění samotnému prezidentovi. Žádosti však byly zamítnuty pro záporný postoj k režimu a nulové nápravě odsouzeného.¹⁸⁵ Životní situace rodiny nebyla příznivá už proto, že chyběl jeden příjem do rodinného rozpočtu. Manželka Emílie do zatčení manžela Jana byla ženou v domácnosti. Příjem Jana byl dostatečný na to, aby bohatě pokryl finanční vydání rodiny. Janovo zatčení znamenalo ohromný sociální zlom, propad, a nutnost zajistit finanční prostředky pro děti i sebe. Situace to mohla být dost stresová a Emílie musela nejen začít pracovat, ale dokonce si přibírat ještě další zaměstnání. Přes den pracovala jako prodavačka, večer

¹⁸³ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem 5. května 2018, Chrastava

¹⁸⁴ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem 5. května 2018, Chrastava.

¹⁸⁵ NA, Krajská prokuratura v Karlových Varech, Podmínečné propuštění, 2- Pnt 2483/55.

jako uklízečka a pradlena. Vzhledem k Janovu prohřešku a věznění nemohla pomýšlet na žádnou lepší a lépe hodnocenou práci. Manželské soužití bylo pobytem manžela Jana ve vězení silně narušeno. Nikdo z rodiny se k situaci nechtěl blíže vyjadřovat asi i proto, že člověk ty nemilé vzpomínky raději vytlačuje.¹⁸⁶

Po propuštění se musel Jan Hejátko začlenit do normálního života. Pro politické vězně to byl proces velmi nesnadný. Takoví lidé si s sebou nesli nálepku problémového člověka, nebezpečného pro své okolí, a museli čelit řadě dalších restrikcí a útlaků. Prvním, s čím se Jan Hejátko musel vypořádat, byl jeho zdravotní stav. Těžká práce za nelidských podmínek ve zdraví ohrožujícím prostředí uranových dolů zanechala těžké následky. Syn Miroslav vzpomínal, že Jan si přes známého lékaře v Brněnské nemocnici zařídil „ozdravný“ nemocniční pobyt. Po příchodu z vězení měl velmi nezdravou, popelavou barvu pleti. Lze se domnívat, že velkou roli sehrálo i trvalé vystavení těla radioaktivnímu záření. V Brně v nemocnici Janovi lékař měnil krev a prohlašoval, že pobyt v dolech pro něj i ostatní vězně znamená zkrácení života o 10 let. Započatí „normálního“ života znamenalo také mít práci. Pro mukly¹⁸⁷ nebylo snadné sehnat práci, protože s nimi nikdo nechtěl mít nic společného, mohli pracovat jen mimo místo svého bydliště a na dělnických nebo zemědělských, většinou podřadných, pozicích. Tato omezení pramenila zejména z obav „vládnoucí třídy“ před názory a vlivem bývalých politických vězňů. I když věznění a trest měly vést k jejich „myšlenkovému očištění“ a podobném duchu se formulovali i propouštěcí zprávy, nebyla si „vrchnost“ jista, co se bude dít. Perzekuce tak pokračovali dál, jen na jiné rovině, přenesené do osobního každodenního života. Při umísťování Jana do zaměstnání opět zapracovali jeho známosti z Brna a trocha nezbytného štěstí. Jan sehnal místo u jabloneckých sběrných surovin jako závozník. K tomuto pracovnímu místu mu dopomohl brněnský přítel, který se znal s vedoucím jabloneckých sběrných

¹⁸⁶ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem 5. května 2018, Chrástava, více k tématu např. VEJRAŽKA, Lubomír: *Nezhojené rány národa*, Baset 2012, ISBN 978-80-7340-133-7 nebo vybrané citace z knihy online na www.hlidacipes.org/author/lubomirvejrazka/ [vid. 18. 6. 2018].

¹⁸⁷ MUKL – obecné označení pro vězně, mohlo vzniknout i z německého nářečního Muckel – chlap, později vykládáno jako akronym pro Muž Určený K Likvidaci – běžně užívané označení politických vězňů.

surovin. Vedoucí byl také z Brna. Práce ve sběrných surovinách sice byla namáhavá, ale tito lidé si nemohli moc vybírat. Jako závozník měl za úkol zásobovat chemičku v České Lípě kostmi.

Syn Miroslav pracoval jako řidič pro nábytkářskou firmu. Otec Jan k němu neztratil vazbu a stále ho ve všem podporoval. Dobře mu radil, ať si dodělá školu a pokusí se vrátit k rodinné tradici, tedy práci v obchodě. Miroslav si tak v roce 1958 dodělal Obchodní školu v Šámalově ulici, aby mohl po válce uvažovat o lepší práci obchodníka.¹⁸⁸

Součástí propuštění byly i zákazy a omezení. Jan měl zakázáno vyjíždět do zahraničí, byla mu vystavena tzv. „blokovácí karta“¹⁸⁹ a byl hlídán StB. I přesto, že o svém hlídání příslušníky StB věděl, už jen proto, že se musel pravidelně hlásit na služebně a referovat o své práci a osobním životě, stýkal se s podobnou sortou lidí, která mu zajistila první trest.¹⁹⁰ Na takovém chování je cosi paradoxního. Oficiální zprávy hovoří o převýchově, sám ví, že styk s podobnými lidmi může způsobit problémy, a přesto jeho vnitřní přesvědčení ho nutí jednat. Zde je možná hlavní problém v tom, že normální člověk snad ani nemohl rozpoznat, jestli obyčejný pozdrav bývalého vězně je nebo není přečinem. Jak se ukázalo, tak byl.

Období, kdy si Jan se svou rodinou mohli užívat relativní klid a radost ze „svobody“ nemělo dlouhého trvání. Jen několik let po propuštění se Jan stal znovu terčem trestního stíhání. Na jeho druhém procesu je velmi zajímavé, že byl souzen společně s Emilem Weilandem významnou osobností nejen Liberecka. Domnívám se, že může být zajímavé porovnat výpovědi a osudy Emila Weilanda i Jana Hejátka v období druhého soudního procesu a trestu Jana.

¹⁸⁸ O osudech dcer(!) politických vězňů se snaží vyprávět sdružení Dcery 50. let, [online], 2010, [vid 18. 5. 2018], dostupné z: www.dcery.cz.

¹⁸⁹ Syn Miroslav Hejátka si v rozhovoru z 5. května 2018 (Chrastava) vzpomíná, že při realizaci žádosti o vycestování do Maďarska byl Jan s Miroslavem na bezpečnosti, kde vytáhli šanon a pronesli: „Je mi líto pane Hejátka, ale máte blokovácí kartu.“

¹⁹⁰ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem 5. května 2018, Chrastava.

4.4 Druhý politický proces Emila Weilanda

Jan Hejátko se s Emilem Weilandem prokazatelně znal, Weiland byl u Hejátků na návštěvě, obsah hovorů či jejich společné plány bohužel nejsou známy. V následujícím textu je nejprve popsán proces a věznění Emila Weilanda, následuje kapitola věnovaná Janu Hejátkovi.

Emil Weiland v roce 1960 využil příležitosti tzv. velké amnestie prezidenta Novotného a podal žádost o přezkoumání svého případu. Předseda Krajského soudu v Praze dne 27. června 1960 rozhodl o jeho propuštění z vězení. Tímto rozhodnutím mu tak bylo prominuto 14 let, 7 měsíců a jeden den z trestu i nezaplacený peněžitý trest ve výši 10 000 Kč. Zároveň se mu navrátila občanská práva. Propuštění a další „výhody“ soud podmínil podmínkou, že se deset let nesmí dopustit žádného trestného činu. Emil Weiland však byl rok na to opětovně obviněn z protistátní činnosti a podvracení republiky.¹⁹¹

Dne 5. října 1961 byl Emil Weiland podruhé zatčen a odvezen do vazební věznice. Při výslechu se doznal, že negativně hovořil o situaci v republice, ale že neměl v úmyslu rozvracet lidově demokratické zřízení. Emil Weiland zprvu pracoval jako trafikant a tak mu jeho práce umožňovala styk s mnoha lidmi. Lze se domnívat, že se takto setkával i s bývalými spoluvězni a diskutoval o situaci v republice.¹⁹² Další osobní schůzky probíhaly v bytě spoluvězně Vaníčka, kde potkal dalšího vězně Zimu, který popisoval zkušenosti z uranových dolů v Jáchymově¹⁹³.

K výslechu byli pozváni i svědci uvedení ve spisu, mezi nimi byl i Jan Hejátko. Všichni svědci shodně uvedli, že na společných schůzkách kritizovali poměry v republice, nechtěli však nijak podvracet republiku. Terčem kritiky se stala hospodářská situace, která v té době nebyla příznivá.¹⁹⁴

¹⁹¹ JOKLOVÁ, Kateřina: *c.d.*, pozn. 22, s. 42.

¹⁹² Jan Hejátko se také údajně scházel se spoluvězni, Emil Weiland však k nim nepatřil.

¹⁹³ Zde vykonával svůj první trest i Jan Hejátko

Obvinění z podvracení republiky bylo ve spisu konkretizováno tak, že se společně s Janem Hejátkem, Františkem Zimou, Josefem Hemkou, Josefem Vořechovským, Jindřichem Dědkem, Jindřichem Slámou a svojí ženou Miladou Weilandovou utvrzovali v nepřátelském poměru vůči republice a toto nepřátelství rozšiřovali mezi občany: „Šířili zprávy, že naše hospodářství spěje ke krachu. Opakovaně hovořili o svobodných volbách a vytvoření Středoevropské unie, do něhož měla být začleněna i Československá republika. Doufali v porážku KSČ a znovuoobnovení buržoazního státu. Očekávali také odškodnění za dřívější odsouzení tím, že jim bude vráceno dřívější postavení, zvýšena penze, vrácen majetek a politické funkce.“¹⁹⁵ Z orálních ani jiných pramenů nelze určit, zda se opravdu všechny dotyčné osoby znaly navzájem. Z dokumentů a orálních pramenů můžeme vyvodit pouze to, že se Jan Hejátka a Emil Weiland potkali během výkonu trestu v dole v Jáchymově a několikrát Emil Weiland navštívil Jana Hejátku u něj doma. Díky společné stranické minulosti (oba členové ČSNS) se pravděpodobně znali již z období po roce 1945. Detaily, kdy a za jakých okolností se seznámili nelze dohledat.

Emil Weiland byl odsouzen na osm let Krajským soudem v Ústí nad Labem. Hlavní líčení vedl předseda senátu Jan Zavoral, prokurátorem byl Josef Svoboda, původním zaměstnáním natěrač. Hlavní líčení začalo výpovědí Emila Weilanda, ten se ke svým činům doznal. Výpověď pokračoval Jan Hejátka, poté bylo líčení přerušeno. Po pauze vypovídal Zima, Hemek, Vořechovský a Dědek. Druhý den líčení začal výslechem Milady Weilandové a Jindřicha Slámy. Předvoláni byli Jan Purkrábek a Zdeněk Louda. Jan Purkrábek tvrdil, že si nemohl svoji výpověď přečíst. Proti tomu se ohradil referent Špadrna. Poslední den soudního líčení byly přečteny výpovědi svědků Lýdie Purkrábkové, Karla Husáka, Karla Sedláčka, Jaroslava Ládra a Jaroslava Vicenece. Aby bylo posouzení komplexní, přečetl prokurátor záznamy o pověsti obžalovaných. Dokazování bylo ukončeno a obžalované čekal rozsudek.

¹⁹⁴ V té době „běžela“ třetí pětiletka, která se zhroutila. To mělo dopad na národní výrobu a na národní důchod, který výrazně klesl. Více o hospodářské krizi např. v knize MENCL, Vojtěch: *Křížovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha, Naše vojsko 1990, ISBN 80-206-0180-5.

¹⁹⁵ JOKLOVÁ, Kateřina: *c.d.*, pozn. 22, s. 44.

Podle § 79 odst. 1 písm.a) trestního zákona byli Emil Weiland, Jan Hejátko, Josef Hemek, Josef Vořechovský a Jindřich Sláma shledáni vinnými z trestného činu podvracení republiky. Jindřich Dědek a Milada Weilandová byli odsouzeni za trestný čin pobuřování proti republice dle §81 odst. 1 písm. a) trestního zákona. Délka trestů byla vyměřena pro Emila Weiland a Jana Hejátka na čtyři roky, Josefa Vořechovského na dva a půl roku, Jindřicha Slámu na dva roky, Miladu Weilandovou na osmnáct měsíců a Jindřichu Dědkovi na osm měsíců. František Zima byl dle spisu zproštěn viny.

Proti rozsudku bylo možné se odvolat, toho využili obvinění E. Weiland, J. Hejátko, M. Weilandová, J. Dědek, J. Sláma aj. Vořechovský.¹⁹⁶ V odvolacím řízení uspěl Emil Weiland, kterému byl trest zkrácen na 5 měsíců nepodmíněně. Protože se však Emil Weiland dopustil trestného činu v době, kdy mu běžela lhůta deseti let od propouštění po amnestii, kdy se nesměl dopustit trestného činu, rozhodl předseda senátu v Praze František Veselý o vykonání zbytku trestu v délce čtrnácti let a sedmi měsíců.¹⁹⁷

Trest vykonával ve věznici v Litoměřicích, v roce 1962 byl převezen do Leopoldova a následně do věznice v Ilavě, kde zůstal až do propuštění v roce 1964. Při žádosti o podmíněčné propuštění nebyl E. Weiland úspěšný. Dle posudku, který si vyžádala Krajská správa ministerstva vnitra Ústí nad Labem, byl E. Weiland při pohovorech povýšený a žádal, aby se s ním jednalo na úrovni a vyšetřovatelé se vyjadřovali „vědecky“. To samozřejmě bylo bráno jako útok na režim a do posudku bylo napsáno, že v budoucnu může negativně působit na ostatní odsouzené.

Další pokusy o propuštění byly opět neúspěšné. Žádost o prezidentskou amnestii byla zamítnuta předsedou Krajského soudu Františkem Veselým dne 23. května 1963. Údajně se amnestie prezidenta na Weilanda nevztahovala.

Dne 26. ledna 1963 podal žádost o přezkoumání rozsudku. Náčelník vězeňského útvaru upozorňoval na špatný zdravotní stav Emila Weilanda a jeho neschopnost pracovat. Teprve na konci července roku 1964 dostal odpověď z revize, ve které mu bylo

¹⁹⁶ Odvolání bylo kromě Weilanda a Slámy u všech zamítnuto podle § 256 trestního řádu.

¹⁹⁷ JOKLOVÁ, Kateřina: *c.d.*, pozn. 22, s. 46.

oznámeno, že v jeho případě nebyly nalezeny žádné nové informace a k propuštění tedy není důvod. Zdravotní stav Emila Weilanda v té době byl natolik vážný, že si krajský prokurátor nechal vyhotovit zdravotní posudek, na základě kterého byl na rok propuštěn v září 1964, aby se mohl uzdravit. Do výkonu trestu se však nevrátil.¹⁹⁸ Další osud E. Weilanda se nepodařilo spolehlivě zjistit. Je pravděpodobné, že jeho podlomené zdraví¹⁹⁹ mělo za následek, že krátce po propuštění zemřel.

4.5 Druhý politický proces Jana Hejátka

Dne 4. října 1961 byl Jan Hejátka znovu obviněn z trestného činu podvracení republiky podle §79a odst. 1 zákona č.231/1948 Sb. Jak je uvedeno ve spisu, důvodem obvinění bylo podezření z uchovávání věcí, zvláště písemností, které mají vztah k trestní činnosti Emila Weilanda (viz kapitola 4). Další možný důvod k obvinění byla diskuse o situaci „na západě“, kde došlo ke stavbě Berlínské zdi. Bývalí vězni obvinění v 50. letech se často scházeli a tuto situaci diskutovali. Mezi nimi se nacházeli i informátoři StB, kteří vše vynášeli.²⁰⁰

Na základě obvinění z rozvracení republiky²⁰¹ byla nejprve provedena kompletní domovní prohlídka, došlo k zabavení velkého množství knih, zbraní, průkazů, novinových článků a jiného. Zejména střelivo – 3 dělobuchy, 1 roznětka, 2 dýmovnice, 5 světlic, 6 ostrých a 15 cvičných nábojů – vyvolalo podezření, že se Jan Hejátka snažil podvracet republiku. Jelikož byl Jan již jednou odsouzen za velezradu, patřil do skupiny „problémových“ občanů a sebemenší náznak protirežimního vystupování byl důvodem ke stíhání StB. Střelivo bylo pravděpodobně částečně suvenýrem jeho syna Miroslava, který v té době byl ve výkonu vojenské služby, částečně „válečná kořist“, která se po druhé světové válce daly nalézt téměř všude. Syn Miroslav si toho o

¹⁹⁸ JOKLOVÁ, Kateřina: *c.d.*, pozn. 22, s. 47.

¹⁹⁹ Dle lékařské zprávy Útvaru NZ-MV Ilava ze dne 28. května 1964 měl celkové kornatění cév, těžkou tělesnou slabost a vyhublost, chronický zápal průdušek a vnější hemeroidy. Váha 49 kg při 174 cm výšky byla životu nebezpečná. Viz JOKLOVÁ, Kateřina: *c.d.*, pozn. 22, s. 115-116.

²⁰⁰ ABS, Krajská správa ministerstva vnitra Ústí nad Labem

²⁰¹ Syn Miroslav Hejátka se v rozhovoru ze dne 5. května 2018 domnívá, že příčinou Janova zatčení byly schůzky v u topiče v kavárně Nisa. Topič byl pravděpodobně informátor StB. Obvinění z rozvracení republiky bylo velmi často následkem nařčení a položené bývalo na „řečech“.

zbraních moc nepamatuje²⁰², nebo si nechce pamatovat, tak se můžeme jen dohadovat, odkud pocházely a jaký měl být jejich účel. Faktem zůstává, že mezi nalezeným zbrojním arzenálem nebyla útočná zbraň. Jana zatkli a odvezli do vazební věznice v Litoměřicích.

Proti tomuto obvinění se Jan Hejátka během vyšetřování písemně vyjádřil dne 5. října 1961 tak, že se necítí vinen. Od propuštění z věznice roku 1957 tvrdě pracoval a na údajné schůzky s odpůrci režimu neměl sílu. Scházel se pouze jednou týdně v kavárně Pošta s kamarády, se kterými byl ve výkonu trestu v Jáchymově. S Emilem Weilandem se sešel pouze třikrát u sebe v bytě společně s jeho manželkou. O žádném rozvratu republiky nebyla řeč. Nezapojoval se ani do žádných skupin vedených proti režimu. Cítil se údajně poučen z předešlého trestu a nechtěl se vracet tam, kde trávil devět let. Uvedl, že má kladný poměr k republice a nikdy nehovořil proti KSČ.²⁰³

Bohužel už jen onen nevinný styk s bývalými spoluvězni StB dlouhodobě neakceptovala, natož pak kontakt s někým, jako osoba Emila Weilanda. Dle usnesení soudu „*tvrzení obviněného i jeho obhajoba je vyvrácena dosud slyšenými svědky.*“ Spoluobviněný Weiland potvrdil, že se scházeli u Jana Hejátky v bytě, ale že na návštěvách byly pronášeny nepřátelské a pobuřující výroky týkající se mezinárodní situace, o chystaném zvratu státního zřízení a nastolení řádu bývalé kapitalistické republiky.

Soud proběhl před Krajským soudem v Ústí nad Labem ve dnech 12. – 13. února 1962. Senát se skládal z předsedy dr. Otakara Baláše, soudců dr. Blaženy Urbanové, dr. Dezidera Szaba, Čenka Píchy a Jaroslava Unčovského. Janu Hejátkovi soud uložil trest podle §79a odst. 1 trestního zákona. Důvodem byla obava, že by mohl uprchnout pro vysoký trest, který ho postihne, nebo že by mohl působit na spoluobviněné a svědky, mařit vyšetřování nebo že by mohl pokračovat v trestné činnosti, za kterou byl stíhán.²⁰⁴ Otakar Baláš působil jako soudce u Státního soudu na oddělení Praha od roku

²⁰² Rozhovor s Miroslavem Hejátkem 30. dubna 2018, Chrástava.

²⁰³ ABS, Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, 1. 3. 1962

²⁰⁴ ABS, Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, 1. 3. 1962

1951. Byl jedním ze zástupců soudců dělnického původu. Jako vyučený nástrojař absolvoval v letech 1949 a 1950 dvouleté soudcovské studium Právnické školy pracujících, což mu umožnilo stát se součástí soudního systému.²⁰⁵ Za povšimnutí stojí, že i v 60. letech soudili stále ti samí lidé, které režim v 50. letech vygeneroval, soudci z lidu, bez klasického právního vzdělání. To se týká nejen Otakara Baláše, ale i Dezidera Szaba, který již v letech 1950-1952 zastával místo soudce u Nejvyššího soudu pro věci Státního soudu.²⁰⁶

Usnesení vešlo v platnost 5. října 1961. Bylo možné proti němu podat písemnou stížnost. Této možnosti Jan Hejátka využil a sepsal stížnost: „*Neprováděl jsem od května 1960 až do dnešní doby nepřátelskou činnosti proti ČSSR, nýbrž pokud mi bylo možno, jsem se zapojil a řádně pracuji.*“ Krajský soud vzal stížnost na vědomí a musel se k ní vyjádřit. Dle prokurátora se tvrzení obviněného jeví jako nevěrohodné na základě výpovědi spoluobviněného a kamarádů, se kterými se stýkal v kavárně Pošta. K této stížnosti si prokurátor vyžádal posudek od zaměstnavatele Jana Hejátky – Severočeských sběrných surovin, pobočka Jablonec nad Nisou. Vedoucí provozovny Foff napsal velmi kladné hodnocení. Uvedl, že Jan Hejátka od dob, kdy u nich začal pracovat, tj. 15. listopadu 1957, byl vzorným pracovníkem. Velmi dobře hodnotil i jeho pracovní morálku, bez absencí. Zmiňoval i Janovo členství v ROH.²⁰⁷ Odborářskou práci vykonával velmi svědomitě. Poměr ke kolektivu pracujících hodnotil Foff rovněž velmi dobře, pozitivně viděl i jeho oblíbenost mezi spolupracovníky. Na pracovišti nijak neprojevoval nesouhlas se státním zřízením a ani na něj nezaznamenal „donášení“ zaměstnavateli, jak se chová mimo pracovní dobu. I přes takto kladné hodnocení byla stížnost zamítnuta a Jan se k ní nemohl dále vyjadřovat.²⁰⁸

²⁰⁵ Dle VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *c.d.*, pozn. 137, s. 54 a s. 129.

²⁰⁶ Dle VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *c.d.*, pozn. 137, s. 62.

²⁰⁷ ROH – revoluční odborové hnutí. ROH bylo součástí národních podniků a mělo za úkol pořádání společenských akcí (MDŽ, 1. máj), přidělování rekreací, uzpůsobení pracovních podmínek pro zaměstnance podniků apod. Členství bylo považováno za projev souhlasu s režimem.

²⁰⁸ ABS, Hodnocení zaměstnavatele ze dne 20. listopadu 1961

Ke stížnosti byla sepsána i zpráva o pověsti Jana Hejátka. Tu vypracoval pozdější náčelník okresního velitelství StB Vít Hyka²⁰⁹ a vyzněla velmi negativně. V úvodu zprávy byly uvedeny iniciály obviněného, jeho dosavadní trestná činnost a politická příslušnost. Dále byla popsána politická aktivita a chování ve společnosti. Hyka napsal, že po propuštění z první vazby v roce 1957 se Jan nezapojil do veřejného ani politického života v ČSSR a „až dosud stál stranou veškerého dění v místě svého bydliště“. Někdy byl účasten na schůzích konaných Občanským výborem. Vyhybal se osobám, které sympatizovaly s režimem, byly funkcionáři ve veřejném i politickém životě. Po svém návratu z vazby se prý zapřísahal, že lituje trestného činu a své provinění vůči společnosti se bude snažit odčinit tak, že bude žít spořádaně v souladu se socialistickou společností.²¹⁰

Ve zprávě je popsáno i svědectví sousedů z Moskevské ulice. Ti tvrdili, že v době, kdy byl národním správcem, se choval jako ve vlastním a dle jeho jednání pomýšlel na změnu poměrů v ČSSR. Sousedy byl *hodnocen jako osoba, která svůj názor a poměr k dnešnímu zřízení nezměnila a nadále zůstal vůči naší společnosti nepřátelsky zaměřený*. Ve svém okolí nebyl oblíben pro své nadřazené a povýšené jednání a byl za to společností odsuzován.²¹¹ Je však potřeba také říci, kdo byli sousedé, členové uličního výboru KSČ²¹². Ze vzpomínek syna Miroslava víme, že jedním byl například jistý Havelka. Havelka pracoval jako drogist v Moskevské ulici a bylo o něm známé, že je alkoholik. Nakonec měl být dokonce souzen a odsouzen za rozkrádání veřejného majetku. Dalším byl třeba zedník Kysela. Je pozoruhodné, jak svědectví takových lidí

²⁰⁹ Vít Hyka. Později, v letech 1968–1971 náčelník okresního velitelství StB. V říjnu 1969 byl kooptován do pléna OV KSČ, v červnu 1970 zvolen do předsednictva OV KSČ. Ve funkcích zůstal i po okresní konferenci KSČ v dubnu 1971. Více MAŇÁK, Jiří: *Od ústupu k porážce, od omezování k likvidaci*. Praha, ÚSD 2011, ISBN 978-80-7285-144-7.

²¹⁰ ABS, Zpráva o pověsti Jana Hejátka, OO MV Liberec

²¹¹ ABS, Zpráva o pověsti Jana Hejátka, OO MV Liberec

²¹² Uliční výbor KSČ byla stranická organizace v okolí bydliště (několika ulic) doplňující podnikovou stranickou organizaci a sloužící ke kontrole a řízení jak členů, tak nečlenů strany (KSČ). Tento orgán obvykle psal, jak je prověřovaná osoba aktivní, chodí-li na brigády, ale dalo se také napsat, že poslouchá cizí rozhlas, „štvavé vysílače“ jako Svobodná Evropa nebo Hlas Ameriky či, že je dotyčný nepřítel tehdy lidově-demokratického zřízení. Dle zákona č. 65/1960 Sb. § 25 Rada národního výboru za součinnosti poslanců a opírajíc se o iniciativu občanů organizuje vytváření uličních a osadních výborů. Uliční výbory ale existovaly již v roce 1945.

mohlo zahýbat osudy člověka a jakou mělo při soudních líčeních váhu. Syn Mírek se dokonce dostal k posudkům již po vojně²¹³. Jeho vojenský velitel Wolf se tehdy ukázal jako rozumný člověk a v jistém úhlu pohledu i hrdina, když dal Miroslavovi posudky sousedů na Jana přečíst se slovy: „*Přečti si, kam se vracíš, protože ty jsi byl dobrý člověk a voják*“.²¹⁴ Syn Miroslav se pokusil politruka Wolfa v roce 2008 vyhledat. To se podařilo i díky tomu, že Miroslav Wolfa vozil domů do Lysé nad Labem a ten tam zůstal. Poznali se a Miroslav mu dodatečně, nyní už v klidné atmosféře beze strachu, poděkoval za jeho přístup a poskytnutí posudků.

Přesto, že zaměstnavatel Jana Hejátka napsal kladné hodnocení, Hyka si z něj vybral pouze to, co by mohlo hovořit v neprospěch Jana Hejátka, konkrétně uzavřenost na pracovišti ohledně politiky. Uvedl, že byl velmi opatrný a snažil se předstírat dobrý vztah k dnešnímu zřízení. Vedoucím pracovníkům prý sliboval, že svého činu lituje a dalšímu takovému jednání se bude vyvarovat. Jeho kající jednání se ukázalo jako falešné, snažil se *obelstít společnost a tím ukázal svůj křivý charakter a nenapravitelnost v socialistické společnosti, což je nutno, dle zásluhy, potrestat*.

V posudcích se bral zřetel i na rodinu. Hyka uvádí, že v rodině nebyla vedena výchova dětí v duchu socialistického zřízení a snažil se je svést na stranu nedůvěry v něj. Uvedl, že i manželka mu pomáhala takto děti vychovávat a nijak neoponovala.

Ve spisech se také objevuje písemná žádost o vzetí stížnosti zpět. Je adresována Krajskému prokurátorovi v Ústí nad Labem: *Po uvážení Vás žádám, pane prokurátore, abyste moji stížnost do vazby, kterou jsem si dne 5. října t. r. podal, byla vzata zpět. Do vámi uvalené vazby si nestěžuji*.²¹⁵ Zde se nabízí otázka, zda tato „omluva“ byla psána dobrovolně, nebo pod tlakem příslušníků StB a s využitím násilí z jejich strany. Bohužel pravdu se nedozvíme, jelikož ve spisech se neuvádí důvod, proč byl tento dopis napsán a z osobní výpovědi Jana Hejátka nebo jeho příbuzných se ji nedovíme.

²¹³ Osobní setkání a rozhovor mezi velitelem Wolfem a Miroslavem Hejátkem při ukončení jeho základní vojenské služby.

²¹⁴ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem 30. dubna 2018, Chrástava.

²¹⁵ ABS, písemná žádost o přezkoumání řízení psaná Janem Hejátkem.

Jan Hejátka byl ve vazbě v Litoměřicích a v Praze na Pankráci. Po vynesení rozsudku zůstal v Praze na Pankráci až do 26. února 1962, kdy byl převezen do Valdic. 26. dubna byl opět převezen do věznice v Litoměřicích, kde zůstal až do propuštění na amnestii. V osobním spisu odsouzeného Jana Hejátka je výslovně uvedeno, že má být během pobytu ve vězení izolovaný od odsouzených Emila Weilanda, Milady Weilandové a Jindřicha Slámy.

Věznice ve Valdicích vznikla již v roce 1857. Po druhé světové válce, přesněji na počátku 50. let, byla transformována na útvar nápravných zařízení (ÚNZ). ÚNZ Valdice byl určen pro odsouzené za protistátní trestné činy do deseti roků a pro práce neschopné. Vězni přesto pracovali, protože součástí areálu věznice bylo několik výrobních hal (výroba bakelitových výlisků pro elektrospotřebiče a elektroinstalaci, skleněných lustrůvých ověsů, náhradních dílů pro zemědělské stroje). Ve Valdicích byla uvězněna mimo jiné i elita katolického duchovenstva, profesori Pluhař a Zvěřina nebo básník Renč.²¹⁶

Na každého politického vězně bylo psáno hodnocení – charakteristika. Podle vyšetřovatele ministerstva vnitra, jehož jméno není z protokolu čitelné, byl Jan Hejátka nepřátelsky zaměřená osoba proti státnímu zřízení republiky. Tak se prý projevoval i po propuštění od roku 1957 (jak uvedl i syn Jana Hejátka, tak byl „provokatér“ a měl protikomunistické narážky). Dále se ve spisu uvádí, že je zavilým nepřítelem všeho pokrokového a zvláště pak jako bývalý národní socialista, i nepřítel KSČ. Na nepřátelské „platformě“ setrval i při výslechu a svoji činnost zapíral. *Z celého jeho chování, i když jinak bylo slušné, je zřejmé, že obviněný Hejátka své smýšlení nikdy nezmění a nikdy nenajde kladného poměru k socialistickému zřízení ČSSR. Ani předchozí trest a ani vyšetřovací vazba na něho neměla kladný vliv.*²¹⁷

²¹⁶ JOHN, Roman: Valdice a osudy politických vězňů 1948–1989, in: *Paměť a dějiny*, roč. 2009, č. 4, Praha, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2011, ISSN 1802-8241, s. 105-11 nebo KÝR, Aleš, KAFKOVÁ, Alena: Věznice Valdice v historii českého vězeňství, in: *Historická penologie*, roč. 2007, č. 2, Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie vězeňské služby ČR 2009, ISSN 2533-803X, s. 8-9.

²¹⁷ ABS, Krajský soud ministerstva vnitra Ústní nad Labem, č. j. A/8-484/61 ze dne 24. 11. 1961

Během pobytu ve věznici prošel několika výslechy, které jsou podrobně písemně evidovány. Bohužel nejsou dochovány žádné osobní vzpomínky Jana Hejátka na výslechy, zda probíhaly regulérně či docházelo k porušování zákonných norem ze strany vyšetřovatelů z StB.

Jan mohl ve věznici přijímat návštěvy pouze na základě povolení, které si návštěva musela nechat napsat u Krajského soudu v Ústí nad Labem. Dne 29. prosince 1961 byla návštěva povolena ženě Emílii, trvala 15 minut. Více už za Janem jeho rodina ve věznici nebyla. 21. prosince 1961 a 5. ledna 1962 mohl za Janem na základě povolenky jeho právník Miloš Jodas.²¹⁸

Z výkonu trestu se političtí vězni mohli dostat ještě před jeho vypršením buď na základě žádostí o propuštění po polovině trestu (ty většinou měly dlouhé trvání, jelikož se žádalo o posudky a často musely být podávány opakovaně), nebo v případě vyhlášení amnestie.²¹⁹ V 50. letech a na počátku let 60. byla amnestie vyhlašována u významných příležitostí. První amnestie byla vyhlášena již v roce 1948 Klementem Gottwaldem, který z ní vyřadil všechny „nepřátele“ režimu. Další vyhlášená amnestie byla v roce 1953, kdy zemřel J. V. Stalin. Tato amnestie se opět týkala pouze nepolitických vězňů. Šlo však zažádat o výjimku. Většinou o ni úspěšně žádali jen vězni, kteří na tom byli zdravotně velmi špatně. Další byla vyhlášena v roce 1955 prezidentem Antonínem Zápotockým u příležitosti desátého výročí osvobození republiky. Opět z ní byli vyjmuti vězni, kteří se dopustili trestu podle zákona o podvracení republiky. Řada z nich však alespoň zkusila podat žádost o přezkoumání procesu. Této možnosti využili jak Jan Hejátka, tak i Emil Weiland. Oběma v tomto případě nebylo vyhověno. V roce 1960 vyšla v platnost tzv. velká amnestie prezidenta Novotného u příležitosti podepsání nové ústavy. Netýkala se sice, stejně jako předchozí amnestie, politických vězňů, přesto však byla amnestií, na základě které se propouštělo

²¹⁸ ABS, povolení k návštěvě, č. j. T 016/61

²¹⁹ Z právního hlediska znamená odpuštění trestu.

nejvíce politických vězňů. Radek Slabotínský ve své práci uvádí počet 7 092, z nich 5 601 vězňů bylo odsouzeno za protistátní činy.²²⁰

V roce 1962 vydal prezident Antonín Novotný rozhodnutí 46/1962 Sb. o amnestii.²²¹ Týkala se především těch, kteří byli odsouzeni z pobuřování, zneužívání náboženské funkce, hanobení republiky, světové socialistické soustavy a jejich představitelů, opuštění republiky, vniknutí na území republiky, poškozování zájmů republiky v cizině, násilí, hanobení národa, rasy, nedovoleného ozbrojování nebo šíření poplašné zprávy.²²² Osvobození od trestu byli i ti, kteří vedli protistátní trestné činy, vyjmuti však byli sabotéři, terorističtí útočníci a jejich organizátoři, přímí agenti imperialistických rozvědek a vojenští zrádci.²²³

Zároveň s tresty byly odpuštěny i peněžní sankce a v případě, že měla být odebrána čestná občanská práva, rušilo se i toto nařízení. Podmínkou pro amnestované bylo vedení řádného života pracujícího člověka po dobu deseti let a nesměli se dopustit trestného činu.

Jan Hejátko byl amnestován a z vězení propuštěn dne 17. srpna 1962.²²⁴ U příležitosti vyhlášení amnestie Antonínem Novotným žádal o přezkoumání svého procesu. Na základě hodnocení mu byl prominut trest ve výši 3 roků 4 měsíců a 24 dnů pod podmínkou, že po dobu deseti let od vyhlášení amnestie povede řádný život pracujícího člověka a nedopustí se úmyslného trestného činu. Od té doby žil v souladu s „normami totalitního režimu“ a nebyl více trestán.

²²⁰ SLABOTÍNSKÝ, Radek: *Amnestie prezidenta republiky v letech 1960 a 1962 a rehabilitace politických vězňů v 60. letech*, disertační práce, Brno, Masarykova univerzita v Brně 2010, s. 95-109.

²²¹ Amnestie byla vydána 9. května 1962.

²²² Zákon č. 46/1962 Sb. rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii, čl. 1.

²²³ Zákon č. 46/1962 Sb. rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii, čl. 2 a 4.

²²⁴ NA, Ministerstvo vnitra, Amnestanté, OB 1734 MV.

4.6 Život rodiny během výkonu druhého trestu a po propuštění

V souvislosti s opětovným odsouzením se znovu změnily sociální a finanční poměry rodiny. Manželka Emílie už nemohla dál pracovat jako prodavačka a sehnala místo na Nerudově náměstí, kde vymývala láhve.

Miroslav byl v době druhého otcova zatčení vojákem základní služby u tankového útvaru v Mladé v okrese Lysá nad Labem. Po otcově zatčení jej převedeli k PTP²²⁵ do vojenské posádky v Doupově. Paradoxně tak zajistil rodině alespoň nějaký další příjem, protože příslušníci PTP si vydělávali peníze svou prací pro stát. Odtud tak alespoň plynuly peníze do rozpočtu rodiny. Veliké opory se dostávalo od rodiny z Moravy, kde měli Jan a Emílie rodiče. Posílali balíčky se špekem a sádlem, což byly v té době drahé a nedostupné komodity. Na jídelníčku rodiny Hejátkových se však velmi často objevovala jen levná, mnohdy sladká, jídla.²²⁶

V tu dobu se ukázalo jako velké štěstí, že StB nijak neperzekvovala rodinu na Moravě, která mohla Emílii a děti podporovat nejen finančně, ale hlavně materiálně. Bratr Josef zemřel již v 50. letech, ale bratři Stanislav a František se aktivně zapojili do společenského života. Bratr František byl před kolektivizací velkým sedlákem s polnostmi o rozloze několika hektarů. V samotném období kolektivizace vesnic na začátku 50. let na doporučení otce a za obecného tlaku okolí vstoupil do družstva. Zprvu se jednalo o krok z rozumu i proto, že viděl ve vedlejší vesnici následky odmítnutí.²²⁷ Nedlouho poté se přiklonil k většinovému trendu a jako nejmajetnější

²²⁵ PTP – Pomocné technické prapory byly jedním z nástrojů komunistického režimu na „odstranění“ politicky nespolehlivých osob na základě rozhodnutí Akčních výborů Národní fronty měst a obcí. Vojáci PTP vykonávali těžkou práci v kamenolomech, dolech nebo v lesích. Další náplní byl vojenský výcvik, kulturní a sportovní aktivity a hlavně politická školení. PTP byly rozmístěny po celém Československu, zrušeny byly v roce 1954. Více k tématu např. BÍLEK, Jiří: *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2002, ISBN 80-902-885-7-X.

²²⁶ Rozhovor s Danielou Hejátkovou 10. května 2018, Liberec.

²²⁷ Dle vzpomínky Miroslava Hejátka ze dne 30. dubna v Chrástavě ve vedlejší vesnici mnoho sedláků odmítalo kolektivizaci a vstoupení do družstva. Odplatou se jim stalo odmítnutí očkování prasat, která všechna pomřela.

sedlák se stal dokonce předsedou JZD²²⁸ a vstoupil do partaje. Bratr Stanislav byl ještě mnohem aktivnější. Po vystudování obchodní školy začal s aktivním politickým životem v souladu s tehdejšími názory. Zastával funkci školitele komunismu a působil i ve funkci ředitele státního mlékárenského podniku Lacrum Brno. Zmíněná aktivita bratrů a jejich politické postoje znamenaly, že se jim perzekuce vyhnuly. Janovi se postoj bratrů, zejména Stanislava, nezamlouval. Svědčí o tom i vzpomínka syna Miroslava z období po propuštění Jana z vězení. Společně se setkali na pouti a Jan ke Stanislavovi údajně pronesl: „*Viš, je mi to líto, ale až dojde k převratu, podtrhnu ti stoličku!*“²²⁹

Po propuštění z vězení se rodina opět snažila „postavit na vlastní nohy“, ale dosáhnout obdobný status jako před trestem bylo nemožné. Naopak byl pro trestané velký problém sehnat jakoukoli práci. Jan „měl štěstí“ a získal místo ve sběrných surovinách. Do roku 1964 pracoval jako závozník, poté dostal místo výkupčího.²³⁰

Ještě v roce 1969 StB stíhala a sledovala bývalé politické vězně. V případě Jana Hejátka toto sledování ilustruje následující příhoda, která synovi Mirkovi utkvěla v paměti.²³¹ V roce 1969 se v Liberci konala manifestace. Jan, jako pracovník sběrných surovin měl plnit své pracovní úkoly. Na nádraží byl volný vagon na šrot a ten bylo potřeba naplnit. Bartůněk, liberecký kat, který měl stále kontakty na bezpečnostní složky a na manifestaci sám promluvil²³², prý Janovi řekl, že StB věděla, že o manifestaci vozil šrot a nemanifestoval.

²²⁸ JZD = Jednotné zemědělské družstvo. Na základě zákona o JZD (č. 69/1949 Sb.) mělo v každé obci vzniknout jednotné zemědělské družstvo (JZD) a nahradit tak všechny dosavadní typy družstev. Více např. JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001. ISBN 9788072850105.

²²⁹ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem 5. května 2018, Chrastava.

²³⁰ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem 5. května 2018, Chrastava.

²³¹ Rozhovor s Miroslavem Hejátkem, 5. května 2018, Chrastava.

²³² Bartůněk působil po válce v druhé polovině 40. let u Městského lidového soudu v Liberci, kde se řešily případy spojené se spoluprací obžalovaných s Němci. Vzpomínku na demonstraci v roce 1969 zmiňuje PŘÍHODA, Luboš: *Rok 1969 v Liberci*, Oběti ze srpna 1968 chtěl režim vymazat z paměti, in *Kalmanach 2008/2009*, Praha, Kruh autorů Liberecka 2009, roč. 2009, ISBN 978-80-254-3356-0, s. 19.

I díky dlouhému pobytu ve vězení byl starobní důchod Jana Hejátka velmi nízký. Proto pracoval až pokud mu to zdraví dovolilo. V roce 1978 se u něj začaly výrazně objevovat zdravotní problémy. Lékařská vyšetření v roce 1978 prokázala rakovinu tlustého střeva. Tato diagnóza měla za následek Janův odchod do důchodu. Toho si ale bohužel moc neužil. V roce 1981 musel na nevyhnutelnou operaci, část střeva mu bylo odstraněno a musel mít vývod. Tělo se s následky operace nevyrovnalo a Jan Hejátka v roce 1982 umřel.

Porevoluční rehabilitace politických vězňů se již Jan Hejátka nedožil. Syn Miroslav a dcera Libuše tak podali v roce 1990 žádost o rehabilitaci a Krajský soud v Ústí nad Labem 16. července 1990 rozhodl v neveřejném zasedání o soudních rehabilitacích takto: „Podle § 2 odst. 1 a 2 zákona č. 119/90 Sb. se rozsudky prohlašují za zrušené ze zákona k datu vydání. JUDr. Václav Nygrín.“

„Na základě žádosti zastupujícího JUDr. Vladimíra Kašpara adr. Ministerstvo spravedlnosti ČR odbor odškodnění Vyšehradská 16, Praha 2 byla pod č. jednacím 12948/91 uznána tato žádost a postoupena Ministerstvu financí ČR k finanční náhradě.“

Po několika urgencích a průtahích byl 17. února 1993 JUDr. Sáblikovou uznán nárok na finanční odškodnění ve výši 283 530 Kč, dělený rovným dílem mezi oprávněné dědice dceru Libuši a syna Miroslava. Žádosti o přiznání náhrady za zabraný majetek a finanční hotovost nebylo možné vyhovět.²³³

²³³ Rodinný archiv Hejátkových.

ZÁVĚR

Perzekuce postihly v Československu v období 50. až 80. let statisíce lidí, nejen odsouzené, ale i jejich nejbližší. Často po propuštění z vězení neměli klid až do své smrti, protože byli neustále sledováni Státní bezpečností. Obavy z pronásledování skončily až v roce 1989, kdy došlo v ČSSR k převratu, a ke slovu se dostala demokracie.

V politických procesech byli souzeni nejen aktivní odpůrci režimu, ale i potencionální nepřátelé, kteří se nedopustili žádného trestného činu. Komunistická strana využívala procesů ke stabilizaci své moci a k vyvolání strachu ve společnosti. Veškerá opozice, která proti KSČ vznikala, se stala terčem útoků. Tresty udělované Státním soudem byly téměř výhradně mnohaleté s místem výkonu trestu v pracovním táboře při uranových dolech nebo dokonce tresty nejvyšší – tresty smrti.

Tato práce mapuje život politického vězně Jana Hejátka (mého dědečka z otcovy strany) v kontextu doby, kdy v Československu nastupovala a později i vládla KSČ. Jan Hejátka nebyl politicky činný až do svých 36 let a ani v rodině neměl nikoho, kdo by byl výraznou postavou v politické sféře. Jeho rodina vlastnila úrodnou půdu na Moravě a živila se především zemědělstvím. Jan se stal členem Československé strany národně socialistické v době, kdy se přestěhoval z rodných Ocmanic do Liberce. Dalo by se říct, že tento životní krok se mu stal osudným. Jako národní správce železářského obchodu a později podnikatel v oblasti železářství musel díky majetku, sociálnímu postavení i politickým názorům v krátké době čelit nátlaku ze strany StB a poté i čelit komunistické mašinerii v podobě Státního soudu.

Hlavní osoba, o které práce pojednává, již nežije. Přesto se důležitým zdrojem informací při vypracování práce stalo svědectví jeho syna. Metoda orální historie umožňuje využít při historickém průzkumu nové možnosti zpracování, protože žijící svědkové událostí mohou svými vzpomínkami vnést do práce novou ideu a jiný pohled,

než který nabízí archivy. Vyprávění je většinou spojeno se živou vzpomínkou, emocemi, které pamětníci musejí zpracovávat. V práci se objevují vzpomínky syna Miroslava na dobu, kdy otec pobýval ve vězení. Bohužel vzpomínky Miroslava jsou zkreslené, jelikož při prvním zatčení byl devítiletý chlapec a nepamatuje si, jak vše probíhalo. Pamatuje si pouze útržky, které v něm zůstaly do dospělosti. Situaci začal vnímat až při druhém zatčení, kdy jej následkem zatčení otce převedli k Pomocně technickému praporu. Vzpomínky ostatních členů rodiny nejsou dochovány. Žena Emílie bohužel nežije a vnučky Magdaléna a Daniela nikdy od dědečka neslyšely vyprávění z vězení, protože když prý dědeček chtěl vyprávět, babička ho zarazila slovy: „*Já to nechci slyšet*“.

Jan Hejátko stanul před soudem dvakrát, v obou případech se jednalo o politický proces. Oba dva tresty, které Jan vykonával, byly na základě obvinění z protistátní činnosti a v obou případech Jan figuroval jako „spolupachatel“. V roce 1949 byl zapojen do politického procesu Bohumil Janko a spol. jako osoba, která společně s dalšími obžalovanými tvořila skupinu napojenou na zahraniční mocnosti a zaměřenou na pokus o státní převrat. Za tento čin byl odsouzen na deset let odnětí svobody plus dva měsíce jako kompenzaci za peněžní trest. Druhý politický proces, ve kterém byl Jan Hejátko souzen, byl proces s „předúnorovým“²³⁴ poslancem za ČSNS Emilem Weilandem. S ním byl vedený jeden ze tří monstrprocesů na Liberecku v roce 1950. Pro Emila Weilanda to byl také druhý proces, v němž byl obviněn z podvracení republiky, jelikož se údajně na veřejnosti vyjadřoval proti sociální a politické situaci. Jan Hejátko se měl s Emilem Weilandem a jeho ženou scházet a společně komentovat poměry v ČSR. Od prvního zatčení přišla rodina Hejátkových o všechnu majetek. Jako podnikatel patřil Jan Hejátko se svou rodinou k vyšším společenským vrstvám. Zatčení znamenalo náhlý krutý zlom, ztrátu téměř veškerého majetku i sociálního postavení. Jan Hejátko se nikdy nevrátil k původnímu oboru, ve kterém byl vyučen. Obchod se železářským zbožím mu nikdy nebyl vrácen do správy ani převeden do majetku. Stal se zaměstnancem ve výkupně surovin, kde zůstal až do odchodu do důchodu.

²³⁴ Před únorem roku 1948.

Analýza soudních procesů jasně ukázala, že politicky motivované kauzy měly svůj pevně daný scénář. Vyšetřovatelé vyvíjeli cílený nátlak na obžalované i rodinné příslušníky. Nátlak se odehrával jak na rovině psychického nátlaku, tak formou fyzického týrání. Cílem politických procesů a vyšetřování bylo nalézt nepřátele režimu (i jen domnělé) a zdiskreditovat je v očích celé společnosti. Režim postupně generoval nové zákony, které měly podpořit a legalizovat politické procesy, mnohdy však vyšetřování nerespektovalo ani tyto nové zákonné normy.

Téma politických vězňů a politicky zaměřených soudních procesů bylo v době komunistického režimu tabuizováno. Nejvíce se v této práci k čerpání potřebných informací využily Archivy bezpečnostních složek a Národní archiv. Pro popisy obou procesů konajících se v letech 1949 a 1961 jsem použila osobní spisy, zápisy z výslechů, obžaloby, rozsudky, zprávy z pobytu ve vězení, posudky vyšetřovatelů StB a dozorců. Orientace v materiálech byla náročná. Různých složek zachycujících život Jana Hejátka po roce 1948 existovalo (a je v archivech stále dostupných) velmi mnoho. Popisoval se a archivoval každý detail z jeho života, každá žádost, korespondence, soudní akt, pohyb vězně i vše, co by v případě dalšího obvinění mohlo být použito v neprospěch obžalovaného a odsouzeného. Ne vždy jsou ale záznamy v archivech kompletní, což mohla způsobit i sama StB, která kompromitující či nevhodný materiál včas skartovala. V úvahu je potřeba vzít i fakt, že souzených byly statisíce a ne všechny dokumenty jsou v dnešní době zpracovány a zařazeny.

Na závěr si dovolím konstatovat, že i přes usilovnou badatelskou činnost se stále nabízí řada otevřených otázek a témat. Práce detailně mapuje osud Jana Hejátka, ale v každém z jeho soudních procesů figurovala i celá řada dalších obviněných a odsouzených. Jejich zapojení do případu a tresty sice v práci zmíněné jsou, ale další životní osudy již ne. Stejně tak by mohlo být zajímavé podrobnější studium činnosti Státního soudu a Krajského soudu. Relativně málo informací se mi bohužel podařilo získat o detailech Janova věznění v Jáchymově. Archivní materiály tyto informace neobsahují, Jan nežije a o výkonu trestu nikdy nemluvil. Témata spojená s komunistickým režimem, poválečnou dobou, osudy jednotlivých lidí, činností soudů apod. jsou nesdílnou

součástí dějin ČSR. Současné společenské klima a trendy naznačují nebezpečí, že by tyto okamžiky dějin mohly být zapomenuty i přesto, že nás stále ovlivňují a ovlivňovat budou.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

5.1 Prameny

5.1.1 Archivy

- Archiv bezpečnostních složek, Praha.
- Národní archiv, Praha.
- Osobní archiv Miroslava Hejátka, Chrastava.
- Rodinný archiv rodiny Hejátkových, Chrastava.
- Státní okresní archiv Liberec, fond Městského národního výboru Liberec, Liberec.

5.1.2 Orální historie

- Rozhovor s Danielou Hejátkovou 10. května 2018, Liberec.
- Rozhovory s Miroslavem Hejátkem 3. února 2018, 30. dubna 2018, 5. května 2018, Chrastava.

5.1.3 Online dokumenty

- *Holocaust*. <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>.
- *Místa paměti národa*. <http://www.mistapametinaroda.cz/>
- *Paměť národa*. www.pametnaroda.cz.
- *Politictí vězni*. www.politictivezni.cz.
- *Konfederace politických vězňů*. www.kpv-cr.cz.
- *Totalita*. www.totalita.cz.

- *Předpisy v roce 1948*. [online], [vid. 5. 6. 2018], dostupné z:
<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/rocnik/1948>.
- PADEVĚT, Jiří: *Krvavá léta*. [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z:
<https://www.stream.cz/porady/krvava-leta>.

5.1.4 Soudobý tisk

- Osidlování, r. 1, s. 112. Věstník Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy a Národního pozemkového fondu v Praze
- Rudé právo, č. 198, 22.7.1950.
- Stráž Severu, 21. 7. 1950.

5.1.5 Filmové dokumenty, pořady a filmová tvorba

- *HistorieCS* [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/>.
- *Toto století* [online], 2018 [vid. 18. 6. 2018], dostupné z:
http://www.ceskatelevize.cz/specialy/totostoleti#.
- *V zajetí železné opony*. [oline], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10121085020-v-zajeti-zelezne-opony/dily/>.
- *ProcesH* (rež. Martin Vadas, 2009).
- *Třicet případů majora Zemana* (rež. Jiří Sequens, 1974-1979).
- *Zdivočelá země*, 1. a 2. řada, díly 1-20 (rež. Hynek Bočan, 1997-2001).

5.2 Literatura

5.2.1 Tištěné publikace

- ANDĚL, Rudolf a kol., *Libereckým krajem. Osobnosti*. Liberec, Liberecký kraj 2007. ISBN 978-80-254-1123-0.

- ANDRESOVÁ, Jana: *Kulturní život v Liberci po druhé světové válce*, diplomová práce, Pardubice, 2009.
- BALÍK, Stanislav, HLOUŠEK, Vít, HOLZER, Jan, ŠEDO, Jakub: *Politický systém českých zemí 1848-1989*, 2. vyd., Brno, MPU 2007. ISBN 978-80-210-4250-6.
- BÁRTÍK, František: *Tábor Vojna: ve světle vzpomínek bývalých politických vězňů*, Příbram, Vyšehrad 2008, ISBN 978-80-7021-938-6.
- BÁRTÍK, František: *Tábory nucené práce se zaměřením na tábory zřízené při uranových dolech v letech 1949 – 1951*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2009, ISBN 978-80-86621-31-9.
- BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha: Grada 2011. ISBN 978-80-247-3028-8,
- BERANOVÁ, Hana: *Ztraceni i zatraceni. Mimosoudní perzekuce na pozadí procesu „Modrý a spol.“*, diplomová práce, Liberec, 2013.
- BÍLEK, Jiří: *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2002, ISBN 80-902885-7-X.
- BITTNEROVÁ, Magdaléna: *Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu*. Liberec, Svaz Němců v regionech Liberec 2004, ISBN 978-80-239-3396-3.
- BURSÍK, Tomáš: *Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali. Trestanecké pracovní tábory při uranových dolech v letech 1948-1961*, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2009, ISBN 978-80-87211-22-9.
- ČECHOVÁ, Eva: *Politické procesy 50. let – politický vězeň Jiří Málek*, diplomová práce, Liberec. 2011.

- ČERMÁKOVÁ, Veronika: *Politické procesy 50. let – Krajský soud v Liberci 1955-1956*, bakalářská práce, Liberec 2011, str. 41-44.
- DOUBRAVA, Antonín: *Kus života těžkého mukla č. 018043 jáchymovského pekla*, Uherské Hradiště, Muzejní spolek v Uherském Hradišti ve spolupráci se Slováckými vodárnami a kanalizacemi, 2008, ISBN 978-80-903728-1.
- DVOŘÁKOVÁ, Jana: *Státní bezpečnost v letech 1945-1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*, Praha 2007. ISBN 978-80-86621-30-2.
- DRECHSLEROVÁ, Lenka: *Jáchymovské doly ve vzpomínkách pamětníků*, diplomová práce, Brno, 2017.
- ENGELMANN, Isa: *Židé v Liberci*, Liberec, Kruh autorů Liberecka pro Židovskou obec v Liberci, 2007, ISBN 978-80-239-9169-7.
- FIDELIUS, Petr: *Řeč komunistické moci*. 1. vyd. Praha: Triáda, 1998. ISBN 80-8686138-03.
- FILIP, Robert: Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 – 1960. Část I. (1945 – 1951), in: *Fontes Nissae*, roč. 6, 2005, č. 1, ISBN 80-7372-007-8, s. 156-180.
- GROMAN, Martin: Liberecká Stráž severu a únor 1948, in: *Fontes Nissae*, roč. 9, 2008, č. 1, ISSN 1213-5097, s. 49-71.
- HONZÍKOVÁ, Miluše: *Politické procesy padesátých let. Krajský soud v Ústí nad Labem 1953-1954*, diplomová práce, Liberec, 2006.
- CHARVÁT, Jakub: Analýza průběhu a výsledků voleb do Národního shromáždění, konaných v roce 1946, in KOCIAN, Jiří, SMETANA, Vít et al: *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*. Praha, Euroslavica 2014, ISBN 978-80-87825-09-9, s. 23-58.
-

- JECH, Karel: *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001. ISBN 9788072850105.
- JOHN, Roman: Valdice a osudy politických vězňů 1948–1989, in: *Paměť a dějiny*, roč. 2009, č. 4, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2009, ISSN 1802-8241, s. 105-113.
- JOKLOVÁ, Kateřina: Liberecký monstrproces Emil Weiland a spol., in: *Fontes Nissae*, roč. 10, 2009, č. 1, ISBN 978-80-7372-553-2, s. 122-146.
- JOKLOVÁ, Kateřina: *Politické procesy 50. let - kauza Emil Weiland a spol.*, diplomová práce, Liberec, 2008.
- KALCKHOFF Andreas: *Pravdou k smíření*, Heimatkreis Saaz 2013, ISBN 9783000386978.
- KAFKOVÁ, Alena: Výročí vězeňských zařízení v roce 2009, in: *Historická penologie*, roč. 2009, č. 2. Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie vězeňské služby ČR, 2009, ISSN 2533-803X, s. 40-43.
- KAPLAN, Karel: *Největší politický proces M. Horáková a spol.*, 2. vyd. Brno, Doplněk 1996, ISBN 80-857-6558-6.
- KAPLAN, Karel: *Pravda o Československu 1945-1948*. 1. vyd. Praha, Panorama 1990, ISBN 80-7038-193-0.
- KAPLAN, Karel: *Protistátní bezpečnost 1945–1948: historie vzniku a působení STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha, Plus 2015, ISBN 978-80-259-0364-3.
- KAPLAN, Karel, PACL, Vladimír: *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice, Actys 1993, ISBN 80-901234-2-2.
- KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno, Barrister & Principal 2001. ISBN 80-85947-75-7.

- KARPAŠ, Roman a kol: *Kniha o Liberci*. 1. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.
- KARPAŠOVÁ, Mária: Odsun Němců z Liberecka, in: *Krkonoše*, roč. 2005, č. 9, Ekodisk 2005, ISSN 1214-9381, s. 32-33.
- KOČOVÁ, Kateřina: Liberec v prvních letech komunistické totality – politická perzekuce a politické procesy, in: *Česko-slovenská historická ročenka 2005*, Brno 2005, ISBN 80-210-3895-0, s. 195-205.
- KOLOCOVÁ, Petra: *Politické procesy 50. let – kauza Josef Veverka*, bakalářská práce, Liberec, 2012.
- KOMÍNEK, Milo: *I pod oblohou je peklo*, Brno, Moravia Publishing, 1991, ISBN 0-921863-14-4.
- KOUDELKA, František: *Státní bezpečnost 1954 – 1968: základní údaje*. Praha 1993. ISBN 80-85270-27-7.
- KUŘÍKOVÁ, Lucie: *Politické procesy 50. let – kauza František Šedivý*, diplomová práce, Liberec 2011.
- KÝR, Aleš, KAFKOVÁ, Alena: Věznice Valdice v historii českého vězeňství, in: *Historická penologie*, roč. 2007, č. 2, Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie vězeňské služby ČR 2007, ISSN 2533-803X, s. 8-9.
- LETZ, Róbert: Štátny súd a jeho činnosť v rokoch 1948-1952, in: *Acta Historica Neosoliensia*, roč. 2014, č. 17, ISSN 1336-9148, s. 105-119.
- MAJDIÁKOVÁ, Kateřina: *Navazující politické procesy na kauzu Dr. Milada Horáková a spol. v SZ Čechách*, disertační práce, Ústí nad Labem, 2012.
- MAŇÁK, Jiří: *Od ústupu k porážce, od omezování k likvidaci*. Praha, ÚSD 2011, ISBN 978-80-7285-144-7.
- MASOPUSTOVÁ, Petra: *Politický proces s tzv. Zelenou internacionálou na Liberecku*, diplomová práce, Liberec 2014.

- MELANOVÁ, Miroslava a kol: *Liberec*. 1. vyd. Praha, NLN 2017, ISBN 978-80-7422-484-3.
- MENCL, Vojtěch: *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha, Naše vojsko 1990, ISBN 80-206-0180-5.
- MLÁDKOVÁ, Barbora: *Politické procesy 50. let – Krajský soud v Liberci 1953 – 1954*, diplomová práce, Liberec, 2005.
- MOTKA, Radek: *Osídlování Liberce po druhé světové válce*, bakalářská práce, Liberec 2013.
- PETRÁŠOVÁ, Ludmila: Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949–1961, in: VEBER, Václav, BABKA, Lukáš: *Za svobodu a demokracii III: Třetí (protikomunistický) odboj*, Hradec Králové, Univerzita Hradec Králové, 2002, ISBN 80-903024-6-7.
- PIKEŠOVÁ, Jana: *Politické procesy padesátých let. Krajský soud v Ústí nad Labem 1955-1956*, diplomová práce, Liberec, 2008.
- PINEROVÁ, Klára: Vývoj československého vězeňství po druhé světové válce, in: BOUŠKA, Tomáš, LOUČ, Michal, PINEROVÁ, Klára: *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*, Praha, Česká asociace orální historie COHA 2009, ISBN 978-80-254-5825-9.
- PORTMANN, Kateřina: Českým městem: Liberec po druhé světové válce, in: MELANOVÁ, Miroslava: *Liberec*. Praha, NLN 2017, s. 334-335, ISBN 978-80-7422-484-3.
- PROCHÁZKA, Jiří: *Liberec v nástupu socialismu: K historii Liberecka v období 1945-1948*, Liberec 1966.
- PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, Díl 1*, Brno 2004, ISBN 80-7239-147-X.

- PŘÍHODA, Luboš: Rok 1969 v Liberci, Oběti ze srpna 1968 chtěl režim vymazat z paměti, in *Kalmanach 2008/2009*, Praha, Kruh autorů Liberecka 2009, roč. 2009, ISBN 978-80-254-3356-0
- RATAJ, Jan: *KSČ a Československo I. 1945-1960*, Praha 2003, ISBN 80-245-0642-4.
- ROKOSKÝ, Jaroslav: Amnestie 1960, in: *Paměť a dějiny*, roč. 2011, č. 1, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2011, ISSN 1802-8241, s. 36-54.
- SLABOTÍNSKÝ, Radek: *Amnestie prezidenta republiky v letech 1960 a 1962 a rehabilitace politických vězňů v 60. letech*, disertační práce, Brno, Masarykova univerzita v Brně 2010.
- STANĚK, Tomáš: *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005. ISBN 80-7285-062-8.
- ŠEDIVÝ, Zdeněk: *Uranový gulag: Jáchymovské peklo*, 1. vyd. Brno, MOBA 2003, 223 s, ISBN 80-2431-164-X.
- TECHNIK, Svatopluk, RUDA, Vladimír: *Liberec minulosti a současnosti*, Ústí nad Labem 1980.
- TOMEK, Prokop: *Československý uran 1945-1989. Těžba a prodej československého uranu v éře komunismu*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR 1999, ISBN 80-239-5298-6.
- TOMEK, Prokop: Svazek StB jako historický pramen, in: *Soudobé dějiny 1*, roč. 2005, ISSN 1210-7050, s. 208-214.
- VANĚK, Miroslav a kol: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*, Olomouc 2003, ISBN 80-244-0718-3.
- VEJRAŽKA, Lubomír: *Nezhojené rány národa*, Baset 2012, ISBN 978-80-7340-133-7.

- VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl I.*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2003. ISBN 80-86621-03-0.
- VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl II.*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2004. ISBN 80-86621-05-7.
- VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl III.*, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2004. ISBN 80-86621-06-5.
- WIEDEMANN, Andreas: *Pojď s námi budovat pohraničí!*, Praha, Prostor 2016, 471 s., ISBN 978-80-7260-337-4.

5.2.2 Elektronické publikace, internetové stránky

- *Byt Alfreda Breslauera* [online], 2005, [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <http://liberec-reichenberg.net/stavby/karta/nazev/156-byt-alfreda-breslauera>.
- *Česká televize. 1948. Dnes před 70 lety. Československá strana národně socialistická* [online], 2018, [vid. 18. 5. 2018], dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12170730060-dnes-pred-70-lety/0/55017-ceskoslovenska-strana-narodne-socialistica/>
- *Články Lubomíra Vejražky* [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: www.hlidacipes.org/author/lubomirvejrazka/.
- Dcery 50. let, [online], 2010, [vid 18. 5. 2018], dostupné z: www.dcery.cz
- GIBIŠ, Vojtěch. *Peklo, kde mrzlo. Jáchymovské Rovnosti, krycí název P, vládly zrůdy Paleček a Černá Máry | Domov*, [online], 11. 8. 2017, [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <http://www.lidovky.cz>.
- *Přehled vězeňských zařízení existujících na území Československa v letech 1948 – 1989* [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z:

<http://www.policie.cz/soubor/prehled-vezenskych-zarizeni-existujicich-na-uzemi-ceskoslovenska-v-letech-1948-1989-pdf.aspx>.

- *Příběhy politických vězňů* [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <http://www.politictivezni.cz/pribehy-politickych-veznu.html>.
- SVOBODA, Libor: *TNP* [online], 25. 10. 2013 [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1436723-tabory-nucene-prace-prvni-forma-masove-perzekuce>.
- ŠÍR, Vojtěch, *K231* [online], 1999, [vid 18. 5. 2018], dostupné z: <https://k231.fronta.cz/>.
- TAUCHMANN, Jaroslav, *Konec národnostního soužití ve městě a válka*, [online], 16. 1. 2013, [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <https://www.nasliberec.cz/93-mesto-liberec/historie-liberce/1911-konec-narodniho-souziti-ve-meste-a-valka>.
- TOMEK, Prokop: *Věznice Plzeň-Bory* [online], in: VLČEK, Tomáš: *Totalita* [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: http://www.totalita.cz/vez/vez_vez_plzen.php.
- VLACHOVÁ, Kristina: *Věž smrti*. [online], [vid. 18. 6. 2018], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1070044248-vez-smrti/>.